

SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVA VÄKIVALTA PÄIHDETYÖSSÄ TYÖNTEKIJÖIDEN
NÄKÖKULMASTA

Ilona Mäki

Opinnäytetyö, syksy 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan ylempi koulutusohjelma

Sosionomi YAMK

TIIVISTELMÄ

Mäki, Ilona. SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVA VÄKIVALTA PÄIHDETYÖSSÄ TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA. Syksy 2018. 88 s., 3 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Päähteet ja syrjäytyminen, sosionomi (YAMK).

Päihteiden aktiivikäyttäjien kohtaamaa seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa ei ole tutkittu kattavasti Suomessa. Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää matalan kynnyksen päihdepalveluiden työntekijöiden kokemuksia seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan näkymisestä ja puheeksi ottamisesta asiakastyössä päihteiden aktiivikäyttäjien kanssa. Tavoitteena oli nostaa päihteiden aktiivikäyttäjien kokema seksuaalisuutta loukkaava väkivalta näkyviin ja tuoda työntekijöiden tietoa aiheesta esille.

Opinnäytetyön tutkimusympäristönä ja yhteistyökumppanina toimi A-klinikkasäätiö. Laadullisen opinnäytetyön aineisto koostui kolmesta eri A-klinikkasäätiön työntekijöille toteutetusta ryhmähaastattelusta. Ryhmähaastattelut toteutettiin teemahaastatteluina ja analyysimenetelmänä käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Aineisto jaoteltiin kolmeen osaan: seksuaalisuus ja seksuaalisuutta loukkaava väkivalta päihdetyössä, väkivaltaa kohdanneen tukeminen sekä puheeksi ottamisen valmiuksia tukevat tekijät ja kehittämistarpeet.

Haastatteluissa ilmeni seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan yleisyys ja normalisoituminen päihteiden aktiivikäyttäjien keskuudessa. Työntekijät tunnistivat huolta herättäviä merkkejä sekä väkivallan vaikutuksia asiakkaiden elämään ja hyvinvointiin. Erityisesti naisen huono asema ja riski väkivallalle ilmeni aineistossa. Miesten kohtaama seksuaalisuutta loukkaava väkivalta nähtiin naisten kohtaamaa seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa vaikeampana ilmiönä sekä vaikeampana ottaa puheeksi. Haastateltavat kuvasivat kattavasti väkivallan puheeksiottoa sekä asiakkaan tukemiseen liittyviä haasteita. Puheeksioton valmiuksia tukeviksi tekijöiksi tunnistettiin rakenteiden lisäksi työntekijäkohtaiset ammatilliset valmiudet.

Asiasanat: seksuaalisuutta loukkaava väkivalta; seksuaalinen väkivalta; seksuaalirikokset; päihdetyö; päihderiippuvuus; puheeksiotto; vakauttava kriisituki

ABSTRACT

Mäki, Ilona. SEXUAL VIOLENCE IN SUBSTANCE ABUSE WORK FROM THE EMPLOYEES' POINT OF VIEW. Autumn 2018. 88 p., 3 appendices. Diaconia University of Applied Sciences. Master's Degree Programme in Social Services, Intoxicants and Social Exclusion.

In Finland, not a lot of research has been done on sexual violence among drug abusers. The objective of this thesis was to find out how professionals working in low-threshold services specialized in substance abuse see sexual violence among drug users and how the topic is brought up with the target group. The ultimate goal was to raise awareness of sexual violence against substance abusers and bring up the knowledge that the employees working with the group have.

The research environment was A-klinikkasäätiö's (A-Clinic Foundation) three low-threshold organizations. The research data consist of theme interviews with six employees working in the services. The research was conducted with qualitative methods using qualitative content analysis. The data was classified into three themes: sexuality and sexual violence, supporting victim of sexual assault and factors of capacities and development ideas.

The interviews show that sexual violence is common and also normalized among drug abusers. Employees working in low-threshold services for substance abusers recognized concerning signs and the pervasive effects of sexual violence on the psycho-social wellbeing and lives of the victims.

The weak status of women using substances and their high risk to face violence were brought up. Sexual violence against men seems to be silenced and harder to bring up with clients.

Keywords: sexual violence; sexual assault; sexual offence; treatment of substance abuse; substance abuse; intervention; crisis support

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVA VÄKIVALTA.....	7
2.1 Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan muodot.....	7
2.2 Väkivallan sukupuolittuneisuus ja yleisyys.....	8
2.3 Väkivallan seuraukset	10
2.4 Väkivaltaa kohdanneen tukeminen.....	12
3 SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVA VÄKIVALTA PÄIHDETYÖSSÄ	16
3.1 Päihteiden aktiivikäyttö.....	16
3.2 Matalankynnyksen päihdepalvelut	17
3.3 Aikaisemmat tutkimukset.....	19
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	22
4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	22
4.2 Tutkimusympäristö: A-klinikkasäätiön päihdepalvelut	23
4.3 Aineisto ja ryhmähaastattelu menetelmänä.....	24
4.4 Analyysi.....	27
5 SEKSUAALISUUS JA SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVA VÄKIVALTA MATALAN KYNNYKSEN PÄIHDETYÖSSÄ	32
5.1 Seksuaalisuus asiakastyössä	32
5.2 Väkivallan näkyminen.....	33
5.3 Seksin myyminen ja vaihtaminen	38
5.4 Huolen herääminen	40
5.5 Väkivallan vaikutukset asiakkaisiin.....	43
6 SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVAA VÄKIVALTA KOHDANNEEN TUKEMINEN.....	47
6.1 Puheeksi ottamisen tavat, turvallisuus ja vaikutukset	47

6.2 Sukupuolen vaikutus puheeksiottoon	51
6.3 Asiakkaan tukeminen	53
6.4 Väkivallan kokemuksissa tukemisen vaikutukset työntekijöihin	61
7 VALMIUKSIA TUKEVAT TEKIJÄT JA KEHITTÄMISTARPEET	64
7.1 Työntekijän valmiuksia tukevat tekijät.....	64
7.2 Toiminnan ja puheeksioton kehittämistarpeet.....	70
7.3 Asenneilmapiirin ja palvelujärjestelmän kehittämistarpeet	73
8 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS.....	75
8.1 Tutkimuksen luotettavuus.....	75
8.2 Tutkimuksen eettisyys	76
9 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	80
10 POHDINTA	86
LÄHTEET	89
LIITE 1: TEEMAAHAASTATTELURUNKO	95
LIITE 2: HAASTATELTAVAN SUOSTUMUS OSALLISTUA TUTKIMUKSEEN	96
LIITE 3: TIEDOTE HAASTATELTAVALLE	97

1 JOHDANTO

Seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta on keskusteltu aiempaa näkyvämmiin 2010-luvulla. Seksuaalisuutta loukkaavalla väkivallalla tarkoitetaan seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvia loukkauksia. Tiedetään, että loukkauksia voi kohdata kuka tahansa iästä, sukupuolesta tai asemasta riippumatta. Sosiaali- ja terveysalalla tunnustetaan kuitenkin väkivallalle erityisen haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä, kuten nuoret ja päihteiden aktiivikäyttäjät. Traumaattiset kokemukset saattavat johtaa olon helpottamiseen päihteillä ja seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemukset voivat olla päihteiden aktiivikäytön taustalla. Toisaalta päihteiden aktiivikäyttö ja esimerkiksi siihen liittyvä asunnottomuus lisäävät riskiä kohdata kaikkea väkivaltaa.

Henkilökohtainen kiinnostukseni seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan ja päihteidenkäytön yhteen kietoutumiseen on herännyt työskenneltyäni pitkään nuoriin kohdistuvan seksuaalisen kaltoinkohtelun parissa. Kouluttaessani sosiaali – ja terveysalan ammattilaisia nuoriin kohdistuvan seksuaalisen kaltoinkohtelun tunnistamisesta, huomio on usein sama: erityisesti päihteitä käyttävien nuorten ja nuorten aikuisten kokema seksuaalinen kaltoinkohtelu huolettaa. Päihteidenkäyttäjille suunnattuja väkivaltatyön palveluita ei kuitenkaan ole kehitetty samaan tapaan muiden haavoittuvien ryhmien kuten nuorten palveluiden rinnalla, eikä päihteiden aktiivikäyttäjien kohtaamaa seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa ole tutkittu kattavasti.

Ilmiön yleisyyttä ja erityispiirteitä ei voida tarkastella vain viranomaisten tilastojen valossa, sillä väkivaltaa kohdanneen kynnyksen kokemusten esiin tuomiseen tiedetään olevan korkea ja päihteidenkäyttö saattaa nostaa kynnystä entuudestaan. Matalan kynnyksen päihdetyössä toimivilla ammattilaisilla on arvokasta ja erityistä yhteiskunnallista ymmärrystä päihteidenkäyttäjien hyvinvoinnista ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä

Työntekijöiden näkemysten ja kokemusten avulla voidaan tarkastella päihteidenkäyttäjien kohtaamaa väkivaltaa, väkivallan vaikutuksia ja työntekijöiden kokemuksia asiakkaiden tukemisesta ja avun saannista.

Opinnäytetyössä kuvataan matalan kynnyksen päihdetyössä toimivien ammattilaisten kokemuksia aiheesta. Työn avulla tarkastellaan, miten seksuaalisuutta loukkaava väkivalta näyttäytyy matalan kynnyksen päihdetyössä. Opinnäytetyössä kartoitetaan, millaisia kokemuksia työntekijöillä on väkivallan puheeksi ottamisesta, asiakkaan tukemisesta ja millaisia kehittämistarpeita työntekijät havaitsevat teeman liittyen. Kiinnostavaa on ilmiön kuvauksen lisäksi kuulla, miten seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan sukupuolittuneisuus näyttäytyy päihdetyön kentällä ja miten sukupuoli vaikuttaa ilmiöön. Opinnäytetyö on toteutettu A-klinikkasäätiölle. Aineisto koostuu A-klinikkasäätiön kolmen eri toimipisteen työntekijöiden haastatteluista. Haastattelut toteutettiin kahden hengen ryhmähaastatteluina.

Työn aloittamisen jälkeen olen siirtynyt työskentelemään päihteiden aktiivikäyttäjien kohtaaman seksuaalisen kaltoinkohtelun pariin. Opinnäytetyöni toimii yhtenä keskustelun avauksena päihdetyössä näyttäytyvästä seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta ja ammattilaisten valmiuksista ottaa aihe puheeksi asiakkaiden kanssa.

2 SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVA VÄKIVALTA

2.1 Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan muodot

Opinnäytetyössä käytetään THL:n määrittelemää termiä seksuaalisuutta loukkaava väkivalta Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelman (vuosille 2014–2020) mukaisesti. Seksuaalisuutta loukkaavalla väkivallalla tarkoitetaan seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavia tilanteita. Tällaiset tilanteet sisältävät puheita ja tekoja, jotka kohteeksi joutunut kokee kiusallisiksi, epämiellyttäviksi, pakottaviksi tai väkivallaksi. Väkivallan muotoja ovat muun muassa ahdistelu, nimittely, lähentely ja raiskaus. (Nipuli & Bildjuschin 2016, 15). Kirjallisuudessa ja palvelujärjestelmässä käytetään lisäksi käsitteitä seksuaalinen väkivalta, seksuaaliväkivalta ja seksuaalinen kaltoinkohtelu. Käytännön työssä saatetaan käyttää termiä seksuaalinen hyväksikäyttö lainsäädännön määritelmää kattavammin. Lainsäädännön näkökulmasta puhutaan seksuaalirikoksista.

Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta on aina loukkaus ihmisen koskemattomuutta kohtaan. Pirkko Brusilan mukaan (2006, 333) seksuaalinen väkivalta loukkaa uhria erityisen syvästi, koska väkivalta kohdistuu ihmisen herkimpään ja yksityisimpään alueeseen, seksuaalisuuteen. Seksuaalisuutta loukkaavilla teoilla on pitkäkestoisia vaikutuksia väkivaltaa kokeneelle ja hänen läheisilleen (Nipuli & Bildjuschin 2016).

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kohteeksi voi joutua kuka tahansa sukupuolesta ja iästä riippumatta. Väkivallan tekijä voi olla mies tai nainen, väkivaltaa kohdanneelle tuttu tai entuudestaan tuntematon. Usein tekijä ja uhri tuntevat toisensa jollain tavalla. (Kervinen & Hintikka 2015, 11.)

World Health Organization (WHO) nostaa esille seksuaalisuutta loukkaavalle väkivallalle

haavoittavia tekijöitä naisten elämässä. Haavoittaviksi tekijöiksi mainitaan parisuhde, sillä suuri osa väkivallasta tapahtuu kumppanin toimesta. Muita haavoittavia tekijöitä ovat muun muassa nuoruus, alkoholin ja huumeiden käyttö, aiemmat seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemukset, lukuisat seksikumppanit, seksityö sekä köyhyys. (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2002, 176.)

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tekoja säädetään Suomessa rikoslainsäädännön 20. luvussa. Suomen rikoslaisissa rangaistavia seksuaalirikoksia ovat raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen ahdistelu, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksikaupan kohteena olevan hyväksikäyttö, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta, lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tarkoituksiin, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen, paritus ja törkeä paritus. Ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa määritellään rikoslain 25. luvussa. (39/1889.)

2.2 Väkivallan sukupuolittuneisuus ja yleisyys

Seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa voidaan tarkastella sukupuolittuneena ilmiönä. Poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten tekijöistä oli 99 % miehiä ja päinvastoin uhreista 96 % naisia. Seksuaalirikokset kuten väkivaltarikokset ovat usein sukupuolittuneisuuden lisäksi piilorikollisuutta. (Lappi-Seppälä & Niemi 2017, 82–87.)

Usein seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta puhutaan osana naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Euroopan perusoikeusviraston (European Fundamental Rights Agency, FRA) haastattelututkimukseen naisiin kohdistuvan väkivallan esiintymisestä EU:n jäsenmaissa osallistui satunnaisotannalla 42 000 naista, Suomesta yli 1500 naista. Suomen haastateltavat olivat 18–74 –vuotiaita. Suomi nousi kolmen maan joukkoon, joissa naisista 30 % tai yli oli kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa entisten tai nykyisten

kumppanien taholta. Keskiarvo jäsenmaissa oli 22 %. Muiden kuin entisen tai nykyisen kumppanin tekemää fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa oli 15 vuotta täytettyään kokenut 33 % haastateltavista. (Ihmisoikeuskeskus, 2014.) Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kartoittavaan suomalaiseen tutkimukseen Usko, toivo, hakkaus vastasi runsaat 7 000 naista iältään 18–74. Täytettyään 15 vuotta miehen tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai väkivallan uhkailun kohteeksi oli joutunut 43,5 % vastanneista. Tutkimuksen mukaan naisten väkivaltakokemukset ovat yleistyneet aiemmasta tutkimuksesta vuodelta 1997. (Piispa, Heiskanen, Kääriäinen & Sirén 2006.)

Uusin poliisibarometri (Vuorensyrjä & Fagerlund 2018, 72) tukee aiemmin tutkittua tietoa seksuaalirikosten matalasta ilmoittamisaktiivisuudesta. Barometrin mukaan ilmoituskynnys oli selvästi suurin barometrissä tutkittujen rikoslajien osalta seksuaalisen ahdistelun ja väkivallan tapauksissa, joista vain n. 17% päätyi poliisin tietoon.

Suomessa ja Tanskassa niiden naisten osuus on alhaisin (10 %), jotka ilmoittivat, että nykyisen tai entisen kumppanin tekemä vakavin väkivaltateko tuli poliisin tietoon. Jäsenmaiden keskiarvo on 20 %. Suomalaisista naisista 15 % ilmoitti, että muun kuin kumppanin tekemä vakavin väkivaltatapaus tuli poliisin tietoon. EU:n keskiarvo on 19 %. Suomessa 71 % naisista on kohdannut seksuaalista häirintää täytettyään 15 vuotta. Tämä on yksi korkeimmista lukemista jäsenvaltioissa. (Ihmisoikeuskeskus, 2014.) Holmbergin ym. (2005) toteuttamassa Ruotsalaisessa selvityksessä päihdehuollon naisiasiakkaista 90 % oli kokenut fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa aikuisiällä. (Nipuli & Bildjuschin 2016, 76.)

Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta Suomessa näyttää eri tutkimusten valossa yleiseltä sekä viranomaisille suppeasti ilmoitetulta ongelmalta. Ilmiö on sukupuolittunut ja suurin osa väkivaltaa kohdanneista on naisia. Piilorikollisuuden lisäksi on huomioitavaa, ettei koettua väkivaltaa aina tunnisteta väkivallaksi tai osata nimetä seksuaalisuutta loukkaavaksi väkivallaksi. Seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan liittyvät väärät

uskomukset, kuten tilanteeseen aina liittyvä fyysinen väkivalta voivat vaikeuttaa väkivallan tunnistamista (Nipuli ja Bildjuschin 2016, 16–17).

2.3 Väkivallan seuraukset

Seksuaalisen väkivallan kokeminen on aina jollain tavalla järkyttävää. Useimmille kokemus on hyvin traumaattinen ja aiheuttaa monenlaisia oireita. On kuitenkin yksilöllistä, millaisia seurauksia ja oireita seksuaalisen väkivallan tilanne aiheuttaa ja missä määrin. Yksilölliseen kokemukseen vaikuttavat mahdolliset aiemmat traumakokemukset, tukiverkosto ja elämäntilanteen kuormittavuus. (Kervinen & Hintikka 2015, 15.) Myös teon luonne, ikä ja saatu tuki vaikuttavat kokemuksen seurauksiin yksilölle. Seksuaalinen väkivalta vaikuttaa henkilön turvallisuuden tunteeseen, ihmisen persoonaan sekä käsitykseen itsestä ja muista. Oman elämän hallinnan menettämisen tunne aiheuttaa häpeää, pelkoa, turvattomuutta ja epäluottamusta muihin ihmisiin. (Kuukari i.a., 5–7.)

Raiskauskriisikeskus Tukinaisessa toimineen Riitta Raijaksen (2003, 33) mukaan seksuaalisen väkivallan seurauksia ja väkivallasta toipumista on mielekkäintä tarkastella traumaviitekehityksen avulla. Traumaattiseksi määritellään kokemus, johon liittyy omaan tai toisen ihmisen henkeen, terveyteen ja/tai fyysiseen koskemattomuuteen kohdistuva uhka. Traumaattisessa tilanteessa ihminen reagoi tuntemalla voimakasta pelkoa, uhkaa, avuttomuutta tai kauhua. Kun tapahtunut ylittää henkilön psyykkisen kapasiteetin käsitellä tilanteeseen liittyviä havaintoja, ajatuksia ja tunteita, henkilö traumatisoituu. Seksuaalisen väkivallan tai hyväksikäytön tilanne on Raijaksen mukaan lähes poikkeuksetta traumaattinen. Kokemus toisen ihmisen tahallisenä tekona lisää kokemuksen traumaattisuutta. (Raijas 2003, 34.)

Seksuaalisen väkivallan aiheuttama traumaattinen kriisi on voimakas psyykinen ja

fyysinen stressitila. Mielen valtaa häpeä, syyllisyys, epävarmuus ja pelko. Traumaattinen kriisi ilmenee traumaperäisenä stressihäiriönä (PTDS). Seksuaalinen väkivalta voi aiheuttaa pitkäkestoisia mielenterveydenhäiriöitä. Yleisimpiä oireita ovat vakava masennus, ahdistuneisuus, pelkotilat, paniikkihäiriö, itsetuhoisuus, syömishäiriöt ja päihteiden väärinkäyttö. (Kuukari i.a., 5–7.)

Ymmärrettäessä seksuaalisen väkivallan vaikutuksia voidaan olettaa, että päihteiden aktiivikäyttäjillä seksuaalisen väkivallan kokemukset ovat yleisiä. Erityisessä riskissä voidaan päätellä olevan päihteiden aktiivikäyttäjät, joiden elämässä yhdistyy monia väkivallalle haavoittavia tekijöitä kuten nuoruus, sukupuoli, köyhyys ja mahdollinen tukiverkostojen puute. Tyttöjen talon seksuaaliväkivaltatyön vastaavan ohjaajan Kristiina Hannilan (Lehtihaastattelu HS 19.2.2018) näkemykset Helsingin Sanomien haastattelussa tukevat käsitystä seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan ja päihteiden aktiivikäytön yhteydestä. Hänen mukaansa käsittelemättömän kokemuksen aiheuttamaan oloon saatetaan hakea helpotusta esimerkiksi päihteistä ja monien päihde- ja mielenterveysongelmien taustalla saattaa olla hoitamattomia seksuaalisen väkivallan kokemuksia.

Liebschutz ym. (2002) on tutkinut fyysisen ja seksuaalisen kaltoinkohtelun yhteyttä päihteidenkäyttöön. Tulosten mukaan aiemmat fyysisen ja seksuaalisen kaltoinkohtelun kokemukset liittyivät merkittävästi päihteidenkäyttöön. Tutkimukseen osallistuneista naisista 81 % ja miehistä 69 % raportoi menneisyydessä tapahtuneesta fyysisestä tai seksuaalisesta kaltoinkohtelusta. Mediaani-ikä kaltoinkohtelun alulle oli 13 ja 11 vuotta. (Liebschutz ym. 2002.)

Seksuaalisen väkivallan trauma aiheuttaa usein psyykkisten seurausten lisäksi fyysisiä, sosiaalisia, seksuaalisia ja taloudellisia seurauksia. On tavallista, että kokemus vaikuttaa kykyyn luottaa toisiin ihmisiin. Seksuaalinen väkivalta voi vaikuttaa seksuaalisuuteen halun menettämisenä sekä itsensä esineellistämisenä tekijän tavoin. (Raijas 2003, 38–

39.)

Raijas (2003, 40–41) kuvaa artikkelissaan seksuaalisen väkivallan kokemusten toistumista ”uudelleen uhriutumisenä”. Monella väkivaltaa kohdanneella kokemukset toistuvat. Raijas (2003, 41) perustelee kokemusten toistumista uhrin minäkuvasta ja odotuksista käsin. Näyttäisi siltä, että kyseessä on ennen muuta väkivallan kohteeksi joutuneen vaikeus tuntea itsensä arvokkaaksi sekä havaita ja tulkita sitä, mitä ihmissuhteissa tapahtuu. Erityisesti tämä näkyy lapsuudessa seksuaalista hyväksikäyttöä kohdanneiden naisten kohdalla. Kokemusten toistumista on selitetty myös dissosiaation mekanismin kautta. Traumakokemusten dissosioituminen ja traumaperäisenä oireena välttäminen voivat aiheuttaa yhdessä sen, että uhri joutuu tahtomattaan vaaratilanteisiin, koska hänen ”sisäinen hälytysjärjestelmänsä” ei toimi riittävästi. Kokemusten toistumista kirjoittaja kuvaakin ennen kaikkea kokemusten tuottamana vankilana. (Raijas 2003, 40–41.)

Australialaiset tutkijat Quadara, Stathopoulos ja Jenkinson (2015, 20) perustelevat, että juuri seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan traumaattisuus näyttää olevan avaintekijä seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan uhriuden ja huumeidenkäytön välillä. Huumeiden käyttäminen traumaoireiden kanssa selviämiseen lisää tutkijoiden mukaan riskiä uudelleen uhriutumiseen. (Quadara ym. 2015, 20.)

2.4 Väkivaltaa kohdanneen tukeminen

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksi ottamista ammattilaisten toimesta pidetään tärkeänä. Seksuaalisen väkivallan kokemuksen esiin tuomisen tiedetään olevan väkivaltaa kohdanneelle vaikeaa. Väkivaltaa kokeneen häpeän ja syyllisyyden tunteet, seksuaalisuuden intiimiys ja herkkyys sekä yksityisyyden suojelun tarve vaikeuttavat usein kertomista. On siis tärkeää, että ammattilainen tekee kunnioittavalla tavalla

aloitteen asiasta puhumiseen. (Nipuli & Bildjuschin 2016, 26–27.)

Seksuaalisesta väkivallasta tulee systemaattisesti kysyä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Kysymällä ammattilainen antaa asiakkaalle luvan puhua seksuaalisesta väkivallasta ja osoittaa, että hän on valmis kuulemaan asiakkaan kokemuksen. Tämä on tärkeää, sillä usein seksuaalisen väkivallan uhri pelkää työntekijän reaktiota. Työntekijöillä tulee olla tarpeeksi tietoa ja ymmärrystä seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön vaikutuksesta uhriin sekä työntekijän ja asiakkaan väliseen vuorovaikutukseen. (Nipuli & Bildjuschin 2016, 26–27.)

On tavallista, että traumatisoituneen henkilön on vaikeaa muodostaa yhtä ehjää kertomusta tapahtuneesta. Työntekijän on lähtökohtaisesti uskottava asiakasta ja toimittava tämän tukena. Väkivallasta tulee kysyä suoraan, mutta myötätuntoisesti turvallisessa tilanteessa ilman kumppanin tai muiden asiakkaiden läsnäoloa. Työntekijän reaktiolla on merkitystä. Myötätuntoinen ja rauhallinen lähestyminen vahvistaa luottamusta. Seksuaalisen väkivallan uhrille tulee kertoa saatavasta avusta ja mahdollisuudesta tehdä rikosilmoitus. Mahdollisia palveluita mietitään aina yhdessä asiakkaan kanssa. Avun saaminen sosiaali- ja terveystalveissa ei saa koskaan olla sidonnaista rikosilmoitukseen, uhrin ja tekijän ihmissuhteeseen tai uhrin mahdolliseen päihtymykseen. (Nipuli & Bildjuschin 2016, 26–27.)

Seksuaalisen väkivallan uhrin auttamisessa ei tarvitse olla väkivaltatyön asiantuntija tai terapeutti. Uhrin kertomusta tulee uskoa ja syyllisyyden vähentäminen on työntekijän tehtävä. Kaikki uhrin eivät tarvitse terapiaa, eikä jokaisella asiakkaalla ole aina voimavaroja käsitellä tapahtunutta syvemmin. Asioiden läpikäyminen myötätuntoisessa ja turvallisessa ympäristössä voi olla itsessään luonteeltaan terapeutista. Vaikka uhrin itsemääräämisoikeus ja omat rajat ovat tuen keskiössä, voi väkivaltaepäilytilanteessa asian puheeksi ottaminen esimerkiksi auttaa vapautumaan mahdollisesta väkivaltakierteestä. (Brusila 2007, 338–339.) Työntekijän tehtävä on luoda toivoa; kaikesta voi selvitä, eikä väkivalta määritä koko loppu elämää.

Brusilan (2006, 33) mukaan uhrin omien rajojen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen tulee olla peruseriaatteena seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kohdanneen asiakkaan tukemisessa. Keskeistä seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksi ottamisessa on asiakkaan yksityisyyden takaaminen, asiasta kysyminen hienotunteisesti ja suoraan sekä asiakkaan turvallisuuden tunteen tukeminen. Myös muun väkivallan ilmetessä on kysyttävä aina seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta. (Nipuli & Bildjuschin 2016, 27.)

Tampereella toimivan Välitä! seksuaaliväkivaltatyön asiantuntijat kuvaavat koulutusmateriaaleissaan vakauttavaa kriisityötä seksuaaliväkivaltaa kohdanneen kanssa. Trauman hoito jaotellaan vaiheittain: vakauttaminen, traumamuistojen käsittely sekä integrointi ja uudelleen suuntautuminen. Vakauttaminen luo pohjaa mahdollisuudelle käsitellä traumamuistoja. Vakauttavan kriisituen kulmakiviksi nimetään: aktiivinen kuuntelu, motivointi, turvallisuuden tunteen palautus, tarvelähtöisyys, psykoedukaatio, vireystilan säätely, tapahtuneen vaikutusten säätely, ajatusten ja tunteiden käsittely, normalisointi sekä voimavarat ja tukiverkostot. Vakauttamista pidetään tärkeimpänä vaiheena ja se voi kestää pitkään. Vakauttamista voivat toteuttaa kaikki asiakkaan ympärillä olevat auttajat. (Hintikka & Aho 2017.)

Vaikka kaikilla ammattilaisilla ei ole mahdollisuutta hankkia erityisosaamista seksuaalisesta väkivallasta ja hoitaa perustyössään asiakkaan kaikkia tukitoimenpiteitä, tulisi jokaisen ammattilaisen hankkia perustiedot seksuaalista väkivaltaa kohdanneen asiakkaan auttamisesta. Hyvä auttaminen syntyy oikeasta asenteesta sekä halusta ja uskalluksesta pysähtyä asiakkaan rinnalle, eikä auttamiseen tarvita useinkaan paljon aikaa tai isoa tietomäärää. (Kervinen & Hintikka 2015, 83.)

Väkivaltaa kohdanneen asiakkaan tukeminen voi olla työntekijälle haasteellista, voimavaroja vievää sekä aiheuttaa ahdistusta. Omat selvittämättömät ongelmat ja väkivallankokemukset voivat estää kohtaamasta asiakasta aidosti ja myötätuntoisesti. Väkivaltaa kohdannutta asiakasta tukevat työntekijät sijaistraumatisoituvat itse ja sen

vuoksi työnohjaus on välttämätöntä. Jatkuva koulutus antaa välineitä omaan ahdistukseen ja omien ammatillisten rajojen yläpitämiseen. (Brusila 2006, 34.)

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksioton sekä väkivaltaa kohdanneen tukemisen tulee läpileikata koko sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän. Asiakasta voidaan tukea ja tilannetta vakauttaa monien eri ammattilaisten toimesta. Asiakkaan tukemisen keskiössä on myötätunto, luottamuksellisuus ja asiakkaan omien voimavarojen ja turvallisuuden tunteen tukeminen.

3 SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVA VÄKIVALTA PÄIHDETYÖSSÄ

3.1 Päihteiden aktiivikäyttö

Opinnäytetyössä käytetään pääosin termejä päihteiden aktiivikäyttö, päihteiden käyttö tai huumeiden aktiivikäyttö. Koska päihteiden sekakäyttö on yleistä, käytetään termiä päihteiden aktiivikäyttö, vaikka suuri osa opinnäytetyön matalan kynnyksen palveluiden asiakkaista on huumeiden aktiivikäyttäjiä.

Päihteiden aktiivikäyttäjät eivät ole yhtenäinen ryhmä. Tutkimuksessa on nähty karkeasti kaksi eri ryhmää: marginaalissa elävät huumeiden aktiivikäyttäjät sekä yhteiskuntaan integroitunut aktiivikäyttäjärhmä. Tutkimuksessa yleistäen todetaan, että huumeiden ja opioidien käyttö pistämällä ovat merkkejä huumeidenkäyttäjän yleisestä huono-osaisuudesta. (Pitkänen, Perälä & Tammi 2016.)

Päihteiden merkitys päihteitä käyttävälle ihmiselle vaihtelee. Päihteet ovat usein aktiivikäyttäjälle keino lievittää haastavia oireita ja tunnetiloja kuten ahdistuneisuutta, unettomuutta, häpeää ja ulkopuolisuuden tunteita. Tuomolan (2012, 46) mukaan ongelmakäytön taustalla ei varsinaisesti ole päihteiden käyttö vaan kyvyttömyys käsitellä omia oireita ja tunnetiloja muilla keinoin. Päihderiippuvuudessa hallinta aineen käytöstä menetetään ja päihderiippuvuus rajoittaa päihteiden osalta riippumatonta toimintaa. (Tuomola 2012, 46.)

Päihteiden aktiivikäyttäjien määrästä ei ole tarkkaa tietoa. Huumausaineiden ongelmakäyttäjää arvioitiin vuonna 2012 Suomessa olevan 18 000–30 000. Määrää arvioitiin amfetamiinien ja opioidien ongelmakäyttäjien määrällä. Ongelmakäyttäjää on eniten 25–34-vuotiaiden ikäryhmässä. Tutkimuksen mukaan naisia ongelmakäyttäjistä arvioitiin olevan noin 5 000–9 000 eli kolmannes. Naisten osuus eri ikäryhmissä on

amfetamiinin käytön osalta tasainen, mutta opioidien ongelmakäyttäjien nuorimmassa ikäryhmässä naisten osuus oli jopa 45 %. Kaiken kaikkiaan vuoden 2012 tutkimuksen perusteella ongelmakäyttäjien määrän arvioitiin lisääntyneen. (Ollgren ym. 2014.)

Päihteiden sekakäyttö on yleistä ja keskeistä sekakäytössä ovat kivunlievitykseen tarkoitettut opioidipohjaiset lääkeaineet ja rauhoittavat lääkeaineet sekä kannabis ja alkoholi. Huumeiden ongelmakäyttö on Suomessa verrattain tuore yhteiskunnallinen ongelma. Tavallista on ongelmakäyttäjien nuori ikä ja lyhyt käyttöhistoria, vaikka käyttäjäkunta onkin vanhentunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Erityistä Suomessa on buprenorfiinin merkittävä asema pistoskäytössä. Useat huumeidenkäyttäjät ovat monin tavoin syrjäytyneitä ja heillä on sosiaalisia ja terveyteen liittyviä ongelmia. (Varjonen 2015, 49; Forssell & Nurmi 2013, 7–9.)

Opinnäytetyössä keskitytään päihteiden aktiivikäyttäjien ja huumeiden aktiivikäyttäjien tilanteeseen sekä palveluihin. On tärkeää nähdä moninaiset ja yksilölliset syyt päihteidenkäytön taustalla. Päihteiden aktiivikäyttöön liittyy myös huono-osaisuutta ja marginalisoitumista erityisesti pistoshuumeita käyttävien kohdalla. Merkittävä osa päihteiden aktiivikäyttäjistä on miehiä, naisia ollen kolmannes.

3.2 Matalankynnyksen päihdepalvelut

Matalan kynnyksen päihdepalvelut ovat osa päihdepalveluita. Päihdepalveluiden järjestäminen on kuntien vastuulla. Palvelut tulee järjestää kunnassa esiintyvän tarpeen mukaan joko kunnan itse tai yhdessä muiden kuntien kanssa tuottamana tai ostopalveluna. Päihdepalvelut tarjotaan ensisijaisesti avopalveluina, mutta tämän lisäksi päihdepalveluina järjestetään laitostuntoutusta, katkaisuhoidoa sekä hoitoa ja kuntoutusta tukevia palveluita, kuten asumispalveluita ja päiväkeskuksia. Avopalvelut ovat esimerkiksi sosiaalista tukea, kuntoutusta ja ryhmäterapiaa. (Sosiaali- ja

terveysministeriö. Päihdepalvelut.)

Muiden päihdepalveluiden lisäksi toteutetaan matalankynnyksen päihdepalveluita, joihin kuuluvat erilaiset terveysneuvontapisteet, jotka keskittyvät haittoja vähentävään työskentelyyn, eivätkä vaadi päihteettömyyttä tai päihteiden käytön lopettamista. (Arponen, Brummer-Korvenkontio, Liitsola & Salminen 2008, 20-21.) Haittoja vähentävällä työllä pyritään vähentämään päihteiden käytöstä aiheutuvia vakavia haittoja päihteidenkäytön jatkumisesta huolimatta (Partanen, Holmberg, Inkinen, Kurki & Salo-Chydenius 2015, 195). Matalan kynnyksen toiminta kuten terveysneuvontapisteet ovat osoittautuneet hyväksi keinoksi luoda kontaktia huumeidenkäyttäjiin. Asiakkaiden ohjaus- ja neuvonta lähtee asiakkaiden tarpeista. (Varjonen 2015, 95.)

Erilaiset matalankynnyksen palvelut, kuten terveysneuvontapisteet tavoittavat pääasiallisesti päihteiden aktiivikäyttäjiä. Riikka Perälä (2012) on väitöskirjassaan tutkinut haittojen vähentämistä suomalaisessa huumehoidossa. Tutkimuksessa kuvataan, etteivät terveysneuvontapisteiden työntekijät ole vaipuneet pessimismiin huumeidenkäyttäjien huono-osaisuuden suhteen, vaan pisteistä ohjataan asiakkaita jatkuvasti muiden palveluiden piiriin ja moni käyttäjä on saanut uutta sisältö elämälleen terveysneuvontapisteiden toiminnan kautta. Perälän aineistossa näkyy terveysneuvontapisteiden rooli yhtenä porttina käytön lopettamiseen. Aineistossa näkyy, ettei huumeidenkäyttäjiiin kohdistuvien interventioiden onnistuminen ole aina kiinni ainoastaan huumeidenkäyttäjien motivaatiosta ja myöntyvyydestä. Terveysneuvontapisteissä toteutettava työ perustuu asiakkaiden tarpeiden ja yksityisyyden kunnioittamiseen sekä työntekijöiden ei-hierarkkisiin toimintatapoihin. Kohdatuksi ja kuunnelluksi tulemisen tunteella on muun muassa ulkopuolisuuden tunnetta vähentäviä vaikutuksia. (Perälä 2012, 86-89.)

Matalan kynnyksen päihdepalvelut ja niissä toteutettava haittoja vähentävä työ tavoittavat päihteiden aktiivikäyttäjiä päihteiden käytöstä riippumatta. Palvelut ovat

merkittävä keino huumeidenkäyttäjien tavoittamiseen ja asiakkaiden tarpeista lähtevään tukeen ja ohjaukseen. Palvelut eivät vaadi päihteettömyyttä, joten niihin osallistuminen on kaikille mahdollista.

3.3 Aikaisemmat tutkimukset

Aiempi tutkimus päihteiden aktiivikäyttäjien väkivallan kokemuksista, seksuaalisesta riskikäyttäytymisestä ja naisen asemasta huumeipiireissä toimii työni taustana. Seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa aktiivisesti päihteitä käyttävien elämässä on tutkittu Suomessa suppeasti.

Päihteidenkäyttö ja seksuaalisuutta loukkaava väkivalta voivat liittyä toisiinsa monin eri tavoin. Nipulin ja Bildjuschinin (2016, 76) mukaan päihteidenkäyttö altistaa seksuaalisuutta loukkaavalle väkivallalle ja toisaalta seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemukset altistavat päihteidenkäytölle. Erityisesti naisilla on riski joutua toistuvasti seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan ja hyväksikäytön kohteeksi. Seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa saatetaan kohdata jopa niin paljon, että se normalisoituu naisten elämässä. (Nipuli & Bildjuschin 2016, 76.)

Väitöskirjassaan Usvametsän neidot Sanna Väyrynen (2007) kuvaa yksityiskohtaisesti naisten asemaa huumeipiireissä. Naisten asemaan liittyy seksuaalisuutta loukkaavan väkivalta ja sen uhka. Väyrysen haastattelemat naiset kertoivat huume kuvioihin kiinnijäämisen muuttavan suhdetta huumeita käyttäviin miehiin ja huumeisiin kiinnijäämisen tarkoittavan usein riippuvuutta miehistä. Naisten kuvauksissa päihteiden hankkimisesta sukupuolierityisyys näkyy niin, että naiset kokevat olevansa ikään kuin ”naisellisten avujensa loukossa”. Sukupuoleen liittyvät erot ja valtasuhteet korostuvat huume kuvioissa ja ne määrittävät naisten toimintaa. Naiset kokevat sukupuolestaan olevan sekä haittaa, että hyötyä päihteiden hankinnassa. Tutkimuksen naiset kokivat

kuitenkin, että ongelmatilanteissa heillä on miehiä vähemmän keinoja puolustaa itseään väkivallalta ja hyväksikäytöltä. Huumeidenkäytöstä johtuva sekavuus vaikeuttaa kykyä kontrolloida omaa toimintaa ja huolehtia itsestään, lisäten riskiä joutua hyväksikäytön tai pahoinpitelyn kohteeksi. Ajan kuluessa huume kuvioihin jääminen tarkoittaa useille naisille miesten armoilla elämistä ja väkivallalle altistumista. (Väyrynen 2007, 124–130.)

Järventie, Kuusi ja Seppä (2012, 670–676) tutkivat matalankynnyksen terveysneuvontapisteiden huumeasiakkaiden seksuaalista riskikäyttäytymistä ja aineistossa näkyivät seksuaalisen riskikäyttäytymisen lisäksi seksuaalisen väkivallan kokemukset. Tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä tietoa terveysneuvontapisteen kävijöiden seksuaalikäyttäytymisestä, heidän seksuaaliterveyteensä liittyvistä kysymyksistä sekä seksitaudeista. Nimettömään kyselyyn ja virtsanäytteen (klamydia- ja tippuritestit) sisältävään tutkimukseen osallistui 104 matalan kynnyksen palveluita käyttävää (17–42-vuotiasta) pistoshuumeiden käyttäjää. Lomakkeessa kysyttiin taustatietoja, aiemmin sairastettuja seksitauteja, kondomin käyttöä, seksiin liittyvää väkivaltaa ja seksiä korvausta vastaan. Tulosten mukaan seksiin liittyvää pakottamista, uhkailua ja kiristystä kertoi kokeneensa 29 %, naisista 62 % ja miehistä 8 %. Naisilla oli siis suurempi riski kohdata seksuaalista väkivaltaa (painostusta ja pakottamista). Kolme vastaajaa kertoi olleensa haluton viimeisimpään yhdyntäkertaan: yksi kertoi olleensa vastahakoinen, mutta suostuneensa taivuttelun jälkeen, yksi oli painostettu ja yksi kertoi tulleen raiskatuksi. Seksiin liittyvään pakottamiseen, uhkailuun ja kiristykseen oli itse syyllistynyt viisi vastaajista. Seksiä korvausta vastaan kertoi antaneensa 20 % vastaajista, eikä sukupuolten välillä ollut merkityksellistä eroa. (Järventie ym. 2012, 670–676.)

Tutkimuksessa selvisi, että erityisesti naiset kokevat seksiin liittyvää väkivaltaa, uhkailuja ja painostusta. Seksuaalinen riskikäyttäytyminen on yleistä matalan kynnyksen palveluita käyttävillä huumeidenkäyttäjillä. Järventie ym. (2012) toteavat tulosten valossa, että seksuaalisesta väkivallasta keskusteleminen etenkin naisasiakkaiden kanssa olisi tärkeää. (Järventie ym. 2012, 670–676.)

Metamfetamiinia käyttävien naisten kokemaa muualla kuin parisuhteissa tapahtuvaa fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa San Franciscossa on tarkasteltu tutkimuksessa Non-partner violence against women who use drugs in San Francisco (Lorvick ym. 2014). Suurin osa vastaajista oli yli 40 vuotiaita. Yli 70 % naisista kertoi kokeneensa lapsuudessa fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Mediaani-ikä hyväksikäytön alulle oli 8 vuotta ja ennen kahdeksaatoista ikävuotta seksuaalista hyväksikäyttöä oli kokenut 71 %. Aikuisiällä seksuaalista väkivaltaa oli kohdannut 75 % naisista. (Lorvick ym. 2014.)

Kaikissa edellä mainituissa tutkimuksissa korostuu päihteiden käytön ja seksuaalisen väkivallan riskin yhteys. Näissä edellä mainituissa tutkimuksissa ei kuvata kuinka iso osa päihteidenkäyttäjistä on saanut seksuaalisen väkivallan kokemuksilleen tukea, eikä sitä, miten päihteiden aktiivikäyttö vaikuttaa seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta toipumiseen ja tuen saamiseen. Järventie ym. (2012, 670–676) pitävät matalankynnyksen terveysneuvontapaikkoja tärkeänä keskustelun paikkana myös seksuaalisen väkivallan kokemuksille.

Matalan kynnyksen palveluita seksi- ja erotiikka-aloilla toimiville sekä ihmiskaupan uhreille tarjoavan Pro-tukipisteen Ahokas ja Huovinen kertovat artikkelissaan (2006) päihteidenkäytön ja seksin myynnin liittyvän usein toisiinsa. Suonensisäisesti käytettävien huumeiden rahoittamiseen liittyy usein prostituutio. Osa rahoittaa päihteidenkäyttöä toiminnalla ja osa hakee päihteillä helpotusta seksin myyntiin liittyviin henkisiin haasteisiin. Riippuvuuden vuoksi päihteiden saaminen ohittaa tärkeydessä turvallisuuden, terveyden ja riski kohdata väkivaltaa kasvaa. Väkivallan riski kasvaa silloin kun molemmat ovat nauttineet päihteitä. (Ahokas & Huovinen 2006.)

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan riski päihteiden aktiivikäyttäjien kohdalla on osoitettu niin suomalaisessa kuin kansainvälisessä tutkimuksessa. Erityisesti tutkimuksessa korostuu naisten huono asema ja naisten riski kohdata väkivaltaa ja hyväksikäyttöä.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää matalankynnyksen päihdepalveluiden työntekijöiden kokemuksia seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan näkymisestä ja puheeksi ottamisesta matalan kynnyksen asiakastyössä. Tarkoituksena on kartoittaa työntekijöiden puheeksi ottamisen metodeja, kehittämisideoita ja koulutustarpeita teemasta. Tavoitteena on nostaa päihteiden aktiivikäyttäjien kokema seksuaalisuutta loukkaava väkivalta näkyviin ja tuoda työntekijöiden tieto aiheesta esille.

Keskeiset tutkimuskysymykset ovat:

- 1 Miten asiakkaan seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemukset näkyvät matalan kynnyksen päihdetyössä?
- 2 Millaisia valmiuksia työntekijöillä on kohdata seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kokenut asiakas?
- 3 Millaisia puheeksi ottamisen metodeja, koulutustarpeita ja kehittämisideoita työntekijöillä on?

Rajaan opinnäytetyön kohteen matalankynnyksen päihdepalveluihin, joissa päihdetyötä tehdään haastavissa, haavoittuvissa ja akuuteissa tilanteissa olevien aktiivisesti päihteitä käyttävien asiakkaiden kanssa. Kaikki haastateltavat toimivat täysikäisten päihteiden aktiivinkäyttäjien parissa pääosin haittoja vähentävän päihdetyön kentällä sekä avohoidossa. Sukupuolirajausta opinnäytetyölle ei tehdä, vaikka seksuaalisuutta loukkaava väkivalta tunnistetaan sukupuolittuneena ilmiönä. Päihteiden aktiivikäyttäjissä huomioidaan kaikki tutkittavien palveluiden käyttäjät, vaikka palvelut

on suunnattu huumeiden aktiivikäyttäjille.

4.2 Tutkimusympäristö: A-klinikkasäätiön päihdepalvelut

Yhteistyökumppanina toimi A-klinikkasäätiö. Opinnäytetyö kohdentuu päihdepalveluiden avohoidon ja haittoja vähentävän työn ja Osallisuus-tiimin työntekijöihin Etelä-Suomessa.

A-klinikkasäätiö ehkäisee ja vähentää päihdehaittoja sekä muita sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia. Säätiö tuottaa hyvinvointia edistävää tietoa ja palveluita sekä kehittää päihde- ja mielenterveystyötä, tuottaa tutkimusta, julkaisee päihdetyön erikoislehteä ja tarjoaa valikoiman sähköisiä palveluita.

A-klinikkasäätiö mainitsee arvoikseen ihmisarvon kunnioituksen, luottamuksellisuuden, suvaitsevaisuuden ja vastuullisuuden. Säätiö kuvaa hoitoon hakeutumisen ja palveluiden käytön olevan pääsääntöisesti vapaaehtoista ja matalakynnyksistä. Asiakas nähdään oman elämänsä asiantuntijana ja asiakkaat nähdään samanarvoisina elämäntilanteesta ja asetetuista tavoitteista riippumatta. Elämänlaadun paraneminen ja päihdehaittojen vähentäminen voivat olla hoidon tavoitteita. Arvoissa mainitaan avun tarjoaminen tarvittaessa yhä uudelleen, kunnes asiakkaan elämänhallinta kasvaa. (A-klinikkasäätiö. Arvot.)

Säätiö on siirtänyt palvelutuotantonsa kuten avohoidon omistamaansa yhtiöön (A-klinikka Oy). Opinnäytetyön suunnitelma- ja haastatteluvaiheessa tämä ei ollut tutkijan tiedossa, eikä tämän muutoksen arvioida vaikuttaneen opinnäytetyöhön. A-klinikkasäätiön tiedotteen mukaan palvelutuotanto siirtyy yhtiöön vaiheittain vuoden

2017 aikana, eikä siirto vaikuta palveluiden laatuun, hintoihin tai jatkuvuuteen. Säätiön toimintaa rahoitetaan pääosin sosiaali- ja terveysministeriön avustuskeskuksen STEA:n kautta Veikkauksen tuotoilla. (A-klinikkasäätiö. A-klinikkasäätiön palveluntuotanto siirtyy vaiheittain yhtiöön.)

4.3 Aineisto ja ryhmähaastattelu menetelmänä

Aineisto muodostui A-klinikkasäätiön päihdepalveluiden työntekijöiden haastatteluista. Haastattelut toteutettiin kolmessa kahden hengen ryhmässä A-klinikkasäätiön kolmessa eri toimipisteessä. Osa toiminnoista oli haastattelun aikana hankemuotoisia. Kaikki haastateltavat toimivat asiakastyössä päihteiden aktiivikäyttäjien parissa huumehoidon avopalveluissa tai asiakastyössä osallisuuteen ja haittojen vähentämiseen liittyvässä toiminnassa. Jokaiseen haastatteluun osallistui kaksi kyseisen toimipisteen työntekijää, joten haastateltavia oli yhteensä kuusi. Haastateltavista suurin osa oli naisia ja kaikki haastateltavat kertoivat työskennelleensä päihteiden aktiivikäyttäjien parissa useamman vuoden. Nauhoitettua haastatteluaineistoa saatiin neljä tuntia. Auki kirjoitettua, eli litteroitua tekstiä saatiin 49 sivua (Fontti: Arial, koko: 11, riviväli 1,15).

A-klinikkasäätiön yhteyshenkilö Jouni Tourunen avusti ottamalla yhteyttä toimipisteiden esimiehiin, joiden kautta vapaaehtoiset haastateltavat löytyivät kolmesta eri toimipisteestä Etelä-Suomen alueella.

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan näkymistä päihdetyössä työntekijöiden näkökulmasta ei ole entuudestaan tutkittu. Opinnäytetyössä tarkasteltiin ilmiötä haastateltavien kokemusten ja näkemysten kautta. Näin ilmiötä pyrittiin kuvaamaan ja analysoimaan laadullisena tutkimuksena.

Teemahaastattelu valikoitui metodiksi, jotta teemojen kautta etenevän haastattelun

avulla saadaan kaikki keskeinen tieto ilmiöstä. Haastatteluilla pyrittiin laajaan ja mahdollisimman kuvailevaan aineistoon. Teemahaastattelun avulla aineisto kerättiin luonnollisessa keskustelussa ja vuorovaikutuksessa edeten jokaisen ryhmän kanssa heille luontaiseen tahtiin. Teemahaastattelun avulla voitiin pysähtyä teemoihin ja aiheisiin, jotka puhuttivat ammattilaisia.

Yhdenmukaisuuden vuoksi kaikki teemat käytiin läpi kaikissa haastatteluissa, mutta teemojen järjestys saattoi vaihdella haastateltavien spontaanin kerronnan vuoksi. Haastatteluissa esitettiin laajoja avoimia kysymyksiä ja haastateltavia kannustettiin keskustelemaan ja kommentoimaan toistensa vastauksia. Alustavan teemahaastattelurungon kysymyksiä saatettiin jättää kysymättä, mikäli haastateltavat kertoivat teemasta kattavasti jo aiemmin haastattelussa.

Eskola ja Vastamäki (2010, 26) kuvaavatkin artikkelissaan teemahaastattelun olevan eräänlainen keskustelu, jossa tutkija pyrkii saamaan selville haastateltavan ajatukset teemasta. Tarkkoja kysymyksiä ei ole, eikä teemojen järjestystä tarvitse noudattaa, vaan jokainen teemahaastattelu etenee omaa polkuaan. Tärkeää on käsitellä kaikki teemat, vaikka niiden painotus saattaa vaihdella riippuen haastateltavasta. (Eskola & Vastamäki 2010, 26.)

Teemahaastattelun teemat valitaan joko tutkijan intuition, ennakkokäsitysten tai tietoperustan perusteella. Parhaiten teemat löytyvät yhdistelemällä tietoperustaa, taustateorioita ja tutkijan luovaa ajattelua. (Eskola & Vastamäki 2010, 37.) Opinnäytetyössä pyrittiin yhdistelemään kaikkia tapoja. Olen työskennellyt seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan liittyvien teemojen parissa ja koin hallitsevani teemaan liittyvän kokonaisuuden ja täydensin sitä tietoperustan ja aiempien tutkimustulosten avulla.

Roolini haastattelijana oli neutraali ja pyrin käyttämään omaa väkivaltatyön asiantuntijuuttani eduksi oikeanlaisten tarkentavien kysymysten esittämiseen. Tiedostin

omaan asiantuntijuuteeni liittyvät riskit. Yhtenä riskinä oli liian terminologinen puhe, joka etäännyttää haastateltavista. Pyrin tietoisesti välttämään ennakko-olettamuksia ja käyttämään mahdollisimman avoimia kysymyksiä. Pyysin haastateltavia kuvailemaan esimerkiksi millaiset eri seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan muodot näkyvät heidän toiminnassaan.

Teemahaastattelu runko laadittiin tutkimuskysymysten pohjalta (ks. Liite 1). Teemojen alle kirjoitettiin tukikysymyksiä, joita käytettiin, mikäli teeman yhteydessä asia ei tullut spontaanisti esille. Esimerkiksi asiakkaan sukupuolen vaikutusta puheeksi ottamiseen kuvasivat haastateltavat osassa haastatteluissa jo ennen asiasta kysymistä. Haastattelun aluksi haastateltavia pyydettiin kertomaan toiminnastaan ja asiakasryhmästään, jotta tutkija ymmärtää palvelun ja työntekijöiden erilaiset roolit ja osaa esittää toimintaan liittyviä tarkentavia kysymyksiä.

On tavallista, että teemahaastattelulla saatava aineisto vaihtelee vastaajan mukaan. Yksi vastaaja saattaa kertoa laveasti, kun taas toinen vastaa suppeasti. Vaikka haastattelutilanteessa tuntuisi, ettei teemaan saa vastausta, on tärkeää antaa valta haastateltavalle, eikä vaatia vastausta. Haastatteluiden loputtua saturaatio eli aineiston kylläntyminen on toivottava lopputulema. (Eskola & Vastamäki 2010.)

Ryhmähaastattelu valittiin, jotta haastateltavat voivat innostaa ja kannustaa toisiaan puhumaan aiheesta. Ryhmähaastattelun osallistujat rajattiin 2–3 henkilöön. Osassa toimipisteessä työskenteli vain 2–3 henkilöä, joten kaikki ryhmät pyrittiin pitämään samankokoisina. Ryhmien koko määriteltiin pieneksi sensitiivisen aiheen sekä käytännön toteutuksen ja nauhoituksen vuoksi. Lopullisiin ryhmiin osallistui jokaiseen kaksi haastateltavaa.

Ryhmähaastattelut saattavat innostaa haastateltavat keskustelemaan aiheesta ja ideoimaan uutta. Ryhmähaastattelun etuna on, ettei haastattelijan kontrolli pääse yhtä suureksi kuin yksilöhaastattelussa. Ryhmähaastattelu on menetelmänä myös ajallisesti

tehokas. (Eskola & Suoranta 1998, 95–97.) Ryhmähaastattelussa tutkijana pyrin jäämään sivusta seuraavan rooliin ammattilaisten keskustellessa teemasta.

Riskeinä ryhmähaastattelussa on ryhmän mahdolliset keskinäiset hierarkiat ja vuorovaikutusongelmat. Riskeihin pyrittiin vaikuttamaan pienillä ryhmäkoilla ja ryhmien vapaalla muodostumisella vapaaehtoisista tiimien sisällä.

4.4 Analyysi

Aineisto analysoitiin sisällönanalyysilla. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jonka avulla tehdään monenlaista tutkimusta. Sisällönanalyysi jaotellaan kolmeen eri muotoon: aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91; 95–98). Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Aiempi tieto seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tematiikasta sekä tutkimuskysymykset vaikuttivat teemahaastattelun teemoitteluun. Tämän vuoksi sisällönanalyysin muodoksi valittiin teoriaohjaava sisällönanalyysi.

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa edetään kuten aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä, aineiston ehdoilla, mutta abstrahointivaiheessa aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin, jotka tutkimuksessa muodostuvat seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan teoriasta. Analyysi jaotellaan karkeasti kolmeen eri vaiheeseen: redusointiin eli pelkistämiseen, klusterointiin eli ryhmittelyyn ja abstrahointiin eli teoreettisten käsitteiden muodostamiseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117).

Analyysin alussa aineiston keräämisen jälkeen aineisto kirjoitettiin puhtaaksi sanasta sanaan, eli litteroitiin. Purettua aineistoa haastatteluista saatiin 49 sivua. Tässä vaiheessa kaikkien eri haastateltavien vastaukset olivat käyttäen tunnisteita: A, B, C,... Haastattelijasta käytettiin tunnistetta H. Aineiston auki kirjoittamisen jälkeen tutustuttiin aineistoon ja perehdyttiin aineiston sisältöön.

Aineistoa käsiteltiin yhtenä massana analyysissä. Aineistoa ei kvantifioitu, eikä tuloksissa kuvata kuinka moni haastateltavista toisti saman asian. Haastateltavien vähyyden ja ryhmähaastattelutilanteen vuoksi arvioitiin, että tämä tieto ei ole merkityksellistä. Tarkoituksena ei ollut vertailla työntekijöiden näkemyksiä vaan saada mahdollisimman laaja kuvaus ilmiöstä. Mahdolliset eriävät näkemykset kuvataan esitellyissä tuloksissa.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa litteroitu aineisto pelkistettiin niin, että siitä karsittiin kaikki epäolennainen. Tutkimuskysymysten kannalta epäolennaista oli muun muassa asiakasryhmän kuvaus, jollei se sisältänyt tutkimuskysymysten kannalta olennaista tietoa. Haastateltavien yleinen kuvaus asiakasryhmästä jätettiin pois tuloksista. Asiakasryhmää kuvataan teoriassa päihdetyö –osiossa ja tutkimusympäristössä.

Sisällönanalyysi aloitettiin etsimällä aineistosta tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä ilmauksia. Ilmaukset kerättiin ja niistä luotiin pelkistettyjä ilmauksia. Keskeisistä ilmauksista muodostettiin 443 pelkistettyä ilmausta. Tämän jälkeen pelkistetyt ilmaisut listattiin ja niistä etsittiin samankaltaisuuksia. Osassa keskeisistä ilmauksista oli eriteltävissä kaksi eri keskeistä asiaa, joista lyhennettiin pelkistetyt ilmaisut. Esimerkki aineistosta poimitusta keskeisestä ilmauksesta ja siitä muodostetusta kahdesta eri sisältöisestä pelkistetystä ilmauksesta:

Alkuperäinen ilmaus: ”Jos ei sitä, monilla on se kokemus jo ehkä lapsuudessa tai nuoruudessa mutta sitten jos sitä kokemusta ei oo sieltä, niin kyllä se valitettavasti tuolla päihdemaailmassa jonkinlainen kokemus on saatu aiheesta.”

Pelkistetty ilmaus 1: Kokemukset lapsuudessa ja nuoruudessa.

Pelkistetty ilmaus 2: Päihdemaailmassa saatu kokemuksia.

Toisessa vaiheessa pelkistetyt ilmaukset klusteroitiin eli ryhmiteltiin alaluokkiin, joita

aineistosta saatiin 128. Ryhmittelyn apuna käytettiin Excel-taulukkoa, johon ilmaisut kirjattiin ja niitä siirreltiin samankaltaisten ilmausten yhteyteen ja niistä muodostettiin oikeaan sarakkeeseen alaluokkia.

Esimerkki yhdestä alaluokasta ja sen muodostamista pelkistetyistä ilmauksista:

Pelkistetty ilmaus:	Alaluokka:
Väkivallan normaalius	Väkivallan normalisoituminen
Väkivallan normalisoituminen ihmisen puheessa	
Ahdistelun ja häirinnän jokapäiväisyys asiakkaiden elämässä	
Osa ihmisistä huonossa ja alisteisessa asemassa	

Alaluokat ryhmiteltiin edelleen 32 yläluokkaan:

- seksuaalisuus
- seksuaalisuutta loukkaava väkivalta
- naisten kokema seksuaalisuutta loukkaava väkivalta
- miesten kohtaama seksuaalisuutta loukkaava väkivalta
- väkivallan normalisoituminen
- keskustelu yhteisössä
- seksin myyminen ja vaihtaminen
- asiakkaan tuottama puhe
- huolen herääminen
- akuutit tilanteet
- seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan vaikutukset asiakkaisiin
- puheeksi ottamisen tavat
- puheeksi ottamisen turvallisuus
- puheeksi ottamisen vaikutus
- sukupuolen vaikutus puheeksi ottamiseen
- asiakkaan tukemisen tavat
- tuen vaikutukset
- haasteet tukemisessa
- jatkoapu
- ongelmat jatkoavussa
- työntekijän tunteet
- vaikutukset työntekijään
- rakenteet
- asiakastyön työtavat

- työn sisäiset toimet
- henkilökohtaiset valmiudet
- jaksamisesta huolehtiminen
- teeman ja asiakasryhmän asettamat tarpeet työntekijöille
- puheeksi ottamisen kehittäminen
- toiminnan kehittäminen
- yhteiskunnalliset kehittämistarpeet

Yläluokkien ryhmittelyssä luokat tulostettiin ja yksittäisiä luokkia siirreltiin pöydällä, kunnes ne muodostivat 12 yhdistävää luokkaa. Yhdistävät luokat muotoutuivat luonnollisesti tutkimuskysymysten ja teemojen alle. Yläluokkien yhdistämisessä kahteentoista yhdistävään luokkaan ja käsitteiden muodostamisessa tukeuduttiin tutkimuksen viitekehykseen seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan sekä tutkimuskysymyksiin. Tulokset kuvattiin yhdistävien luokkien avulla ja jaoteltiin kolmen eri tutkimuskysymyksen alle. Tuloksissa kerrotaan miten haastateltavat kuvaavat ilmiötä.

Miten asiakkaan seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemukset näkyvät matalan kynnyksen päihdetyössä:

Seksuaalisuus asiakastyössä

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan näkyminen

Seksin myyminen ja vaihtaminen

Huolen herääminen

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan vaikutukset asiakkaisiin

Millaisia valmiuksia työntekijöillä on kohdata seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kohdannut asiakas?

Työntekijän puheeksi ottamisen tavat, turvallisuus ja vaikutukset

Sukupuolen vaikutus puheeksiottoon

Asiakkaan tukeminen

Teeman vaikutus työntekijöihin

Millaisia puheeksi ottamisen metodeja, koulutustarpeita ja kehittämisideoita työntekijöillä on?

Valmiuksia tukevat tekijät

Toiminnan ja puheeksioton kehittämistarpeet

Asenneilmapiirin ja palvelujärjestelmän kehittämistarpeet

Tuloksiin on sisällytetty haastateltavien lainauksia. Lainaukset syventävät tuloksia ja lainausten avulla voidaan esitellä ilmiön moninaisuutta haastateltavien ilmaisemalla tavalla. Lainauksista jätettiin henkilöt esim. haastateltava A pois, jotta lainauksia yhdistelemällä ei voida päätellä haastateltavaa tai toimipistettä, jossa haastateltava työskentelee. Eri vastaajien lainaukset lainattavissa keskusteluissa on merkitty numeroilla 1 ja 2 ymmärrettävyyden lisäämiseksi.

Toimipisteitä tai tarkkoja toimintamuotoja ei pidetty tarvittavana tietona, vaan keskiössä on matalan kynnyksen päihdetyötä tekevien ammattilaisten kokemukset ja kertomukset. Toimipisteiden häivyttäminen oli tärkeää haastateltavien nimettömyyden vuoksi, sillä toimipisteiden henkilöstöt saattoivat olla pieniä. Lainauksista on luettavuuden vuoksi karsittu ylimääräiset täytesanat, huomioiden, ettei sisältö ja ilmaisu muutu. Pitkistä lainauksista on saatettu jättää osa lainauksesta keskeltä pois, mikä on merkitty (...) lainaukseen.

Tulosten kuvaamisen lisäksi tuloksista tehtiin laadullisia tulkintoja ja tulosten kuvaamisen jälkeen tuloksista tehtiin johtopäätökset. Pohdinnassa keskityttiin siihen, mitä merkitystä tuloksilla on tutkimusalueella päihdepalveluissa sekä väkivaltatyön näkökulmasta ja miten tuloksia voidaan hyödyntää. (Hirsjärvi ym. 2004, 212-213.)

5 SEKSUAALISUUS JA SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVA VÄKIVALTA MATALAN KYNNYKSEN PÄIHDETYÖSSÄ

5.1 Seksuaalisuus asiakastyössä

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan lisäksi haastateltavat kuvasivat asiakkaiden kokonaisvaltaisen seksuaalisuuden näyttäytymistä matalan kynnyksen päihdetyössä. Vaikka seksuaalisuus ei ollut opinnäytetyön aiheena, taustoittaa seksuaalisuuden kuvaus seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan näkymistä ja kaiken seksuaalisuuteen liittyvän puheeksi ottamista.

Seksuaalisuus näkyy haastateltaville monin tavoin ja seksuaalisuudesta kysyttäessä haastateltavat kertoivat herkästi myös seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta erityisesti hyväksikäytöstä. Haastateltavat kuvasivat sukupuolen vaikuttavan seksuaalisuuden ilmentämiseen. Kaikissa haastatteluissa korostui näkemys sukupuolten erilaisista rooleista päihdemaailmassa. Väitöskirjassaan Usvametsän neidot (2007, 125) Väyrynen kuvaa huume kuvioissa sukupuolierojen ja valtasuhteiden korostuvan ja naisilla kuvataan olevan vähemmän keinoja puolustaa itseään väkivallalta ja hyväksikäytöltä kuin miehillä.

Haastateltavat kertovat naisten seksuaalisuuden näyttäytyvän vahvemmin ja usein joko korostamisen tai häivyttämisen kautta. Naiset saattavat olla estottomia tai sisäänpäin kääntyneitä.

Se voi olla (naisilla) semmosta yliseksuaalisuutta joskus tai itsensä sellaista liiallista korostamista, jos voi puhua liiallisesta korostamisesta tai sitten semmosta hyvin matalalla profiililla oloa tai semmosta jotain haurautta.

Haastateltavat kuvaavat, ettei miesten kohdalla seksuaalisuudesta ja seksuaalisuuteen liittyvistä asioista puhuta kuten naisten kanssa. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden havaittiin näyttäytyvän työssä monella tapaa, vaikka varsinaisia esimerkkejä ei kerrottu.

Seksuaalisuutta kuvattiin myös seksuaalisesti virittäytyneen käytöksen kautta. Seksuaalisesti rajatonta käytöstä oli sukupuolesta riippumatta. Rajaton käytös kohdistui niin muihin asiakkaisiin kuin työntekijöihin. Yhteisössä tapahtui avointa flirttailua ja käytös saattoi olla estotonta. Asiakkaat tuottivat seksuaalisuuteen liittyvää häiritsevää puhetta, johon puututtiin.

Tuolla kenttätyössä niin siellä ollaan oltu kadulla ja tavallaan vähän tämmöisessä paikassa, missä ollaan ei kenenkään maalla, niin siellähän on kauheen mielenkiintoinen seurata sitä kulttuuria, kun sen näkee eri näkökulmasta, niin paljon siellä on sitä, että tavallaan siellä ei ehkä osata lähestyä niin tullaan semmosella kauheen seksi ensin -asenteella myös meille työntekijöille, varsinkin kentällä, jos tietystä päihtymyksen asteessa.

Asiakkaita tuettiin seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Naisten kohdalla seksuaalisuus näyttäytyy asiakastyössä ehkäisyssä ohjaamisessa ja seksuaalisuudesta saatetaan keskustella esimerkiksi lapsitoiveen yhteydessä. Seksuaalisesta riskikäyttäytymisestä ja turvaseksistä keskustellaan erityisesti terveysneuvontatyössä.

5.2 Väkivallan näkyminen

Päihteiden aktiivikäyttäjiin kohdistuvaa seksuaalisuutta loukkaava väkivaltaa pidetään yleisenä ja tämä mainitaan toistuvasti aineistossa. Huomiot yleisyydestä mukailevat aiheesta tiedettyä ja aiemmin tutkittua. Päihdetyössä näyttäytyvät laajasti kaikki eri seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan muodot ja osa haastateltavista liitti vastauksissaan ilmiöön päihteidenkäytön kentällä tapahtuvan seksin vaihtamisen eli

vastikkeellisen seksin. Haastateltavat kuvasivat seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan ilmiön kirjoa ahdistelusta, hyväksikäyttöön ja raiskauksiin.

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteiden kuvattiin olevan moninaisia ja usein tilanteita kuvattiin sanan hyväksikäyttö avulla. Hyväksikäyttöä oli lapsuuden ja nuoruuden varhaisina kokemuksina, päihteiden aktiivikäytön aikana saatuina kokemuksina sekä hyväksikäyttönä parisuhteessa. Rajoja rikkovia tilanteita saattoi olla kohdattu myös aiemmin aikuisuudessa. Päihdetyön asiakkaat olivat kohdanneet päihtyneenä ja tai tiedottomana seksuaalista häirintää, ahdistelua ja hyväksikäyttöä.

Ja just päihtyneenä ihmiset saattaa joutua hirveisiin tilanteisiin, joukkoraiskauksiin tai sitten on vaan ihan tiedoton ja herää ilman vaatteita jostain vieraasta kämpästä, ei mitään hajua mitä on tapahtunut. Et kyllähän sitä tosi paljon tässä kulttuurissa on.

Parisuhteisiin liittyvään hyväksikäyttöön saattoi liittyä seksin myymistä ja paritusta päihteiden saamiseksi. Hyväksikäyttöä sisältävät parisuhteet näyttäytyivät myös jollain tapaa kannattelevina asiakkaiden elämässä. Värysen (2007, 126) mukaan seurustelulla on toisaalta mainetta varjeleva merkitys ja seurustelu asettuu huumeita käyttäville naisille tavaksi vähentää hyväksikäyttöriskiä ja lisätä tasa-arvoista asemaa miesten rinnalla. Haastateltavat kuvasivat kuinka parisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa ei tunnusteta ja miten parisuhteessa tapahtuva väkivalta vaikuttaa esimerkiksi asiakkaalla matalan kynnyksen ryhmätoiminnassa käymisen loppumiseen.

Yks semmonen minkä mä nään tässä toistuvan ja toistuvan on se, että esimerkiksi toisen pakottaminen seksiin parisuhteessa, niin sitä ei nähdä millään tavalla ongelmalliseksi. Tai että, siinä ois jotain vinoa tai sitten sitä ei haluta nähdä. Että se voi olla sitä hyötymistä tai sit se voi olla sairaita valtasuhteita parisuhteessa, mutta se on semmonen mikä tässä ehkä näyttäytyy, mutta ihmiset ei miellä sitä seksuaaliseksi väkivallaksi tai kaltoinkohteluksi.

Mirka Smolej (2014) kirjoittaa tutkimusartikkelissaan, että poliisille vuonna 2011

tehtyjen rikosilmoitusten perusteella tyypillisimmän toistuvan väkivallan uhri on alle 40-vuotias suomalainen nainen, jolla on vakava päihdeongelma ja väkivalta tapahtuu puolison tekemänä. Tutkimus tukee käsitystä erityisesti päihteiden aktiivikäyttäjänäisten haavoittuvasta asemasta väkivallalle, vaikka tämän opinnäytetyön aineiston perusteella näyttää siltä, että ainakin seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta ilmoittaminen poliisille on harvinaista.

Haastateltavat olivat tunnistaneet seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan liittyviä parituksen ja ihmiskaupan tilanteita. Osa haastateltavista mainitsi ihmiskaupan osana seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa. Ihmiskaupan auttamisjärjestelmässä on keväällä 2018 nostettu esiin erityinen huoli ihmiskaupan uhreiksi joutuneista päihderiippuvaisista. Artikkelin mukaan päihderiippuvaisten kohtaama ihmiskauppaa ei tunnisteta riittävästi, eivätkä he ohjaudu avun piiriin. Alttius ihmiskaupan uhriksi joutumiseen esim. prostituution tai rikollisuuteen pakottamiseen liittyen on ihmiskaupan auttamisjärjestelmän arvion mukaan erittäin korkea (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018).

Haastateltavat kertoivat myös seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tekijöistä asiakaskunnassa. Vaikka yhteisöstä löytyy tekijöitä, eivät tekijät puhu kokemuksistaan.

Mutta sitten myös niitä, jotka on väkivallantekijänä, seksuaalisen väkivallan tekijänä, niin tuottaako he näitä kokemuksia, niin meidän työssä kyllä hyvin vähän. Et se on myös semmonen puoli, että sen kyllä tiedostaa jollain tavalla, että ei ne oo jotain toisia, kasvottomia toisia jossain muualla, vaan he on osa tätä.

Naisten kohtaama seksuaalisuutta loukkaava väkivalta kuvattiin yleiseksi ja liittyvän naisten huonoon asemaan. Haastateltavien näkökulmasta lähes jokaisella naisella on jokin kokemus seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta tai vastikkeellisesta seksistä. Yksi haastateltavista kertoi olettamuksen olevan, että lähes jokainen päihteitä aktiivisesti käyttävä nainen kohtaa seksuaalista loukkaavaa väkivaltaa. Häirintä ja

ahdistelu koettiin yleiseksi kentällä. Haastateltavat kertoivat asiakaskunnan puheissa näyttävämmän naisten kohtaama seksuaalisuutta loukkaava väkivalta kuin miesten.

Naisten asemaa on tutkittu Väyrysen Väitöskirjassa *Usvametsän neidot*. Tutkimus vahvistaa, että naisen asemaan huumepeireissä liittyy seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan uhka ja ajan kuluessa huume kuvioihin jääminen tarkoittaa useille naisille miesten armoilla elämistä ja väkivallalle altistumista (Väyrynen 2007, 124–130). Myös Löfbergin ja Vuorikosken opinnäytetyössä *Nainen huumeidenkäyttäjänä – Päihdetyöntekijän silmin* (2017, 38–43) näyttävät väkivalta yhtenä merkittävä tulosten osa-alueena. Opinnäytetyön haastateltavat kertovat huumeita käyttävien naisten olevan alttiimpia seksuaaliselle väkivallalle (Löfberg & Vuorikoski 2017, 38-43).

Naisten huono ja alisteinen asema huolestutti haastateltavia. Erityisesti nuorten naisten kuvattiin olevan haavoittuvassa ja hyväksikäytettävässä asemassa. Yksi haastateltava kuvasi nuorten naisten olevan vielä viehättyneitä kentästä ja näin ollen erityisessä riskissä kohdata seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa.

Ja onhan se hirveen surullista, mikä niinkun näyttää kaikille tässä työssä, tätä tekeville, että naiset on tosi alisteisessa asemassa päihdemaailmassa, valitettavasti näkyy sit tällasina.

Miesten kohtamana seksuaalisuutta loukkaava väkivalta ei näyttänyt haastateltaville yhtä yleisenä. Haastateltavat kertoivat esimerkiksi vankilassa tapahtuvan seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta, mutta kuvasivat miesten kohtaaman seksuaalisen väkivallan olevan tabu yhteiskunnassa. Pauliina Lampinen nostaa esiin pro gradu -tutkielmassaan *RAISKATTU MIES – Tutkimus miehiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta* (2006, 64–65) vankilaraiskaukset parhaiten tunnistettuna miehiin kohdistuvan seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan muotona.

Lapsuudessa ja nuoruudessa miesten kokemasta hyväksikäytöstä oli haastateltavilla viitteitä ja osalla haastateltavista oli kokemuksia miehen kertomista hyväksikäytön kokemuksista. Erityisesti miehen miehelle tekemä väkivalta näyttäytyi haastateltavien mukaan tabuna. Haastateltavat pohtivat, että naisten kohdalla oletuksena oleva seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemus, ei miesten kohdalla ole olettamuksena.

Haastateltavien huomiot seksuaalisuutta loukkaavaan väkivallan sukupuolittuneisuudesta mukailevat aiheesta tutkittua ja seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan määrittelyä erityisesti naisiin kohdistuvana väkivaltana. Haastateltavien kuvaaman miehiin kohdistuvan seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tabuluonteisuus ja ilmiön heikompi näkyminen matalan kynnyksen päihdetyössä saattaa vaikuttaa miesten kohtaaman seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tunnistamiseen. Kuten haastateltavat kuvaavat, miesten kohdalla ei oleteta olevan seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksia kuten naisten kanssa ja tämän voidaan arvioida vaikuttavan tilanteiden tunnistamiseen.

Ihan laidasta laitaan, se on tavallaan semmonen, että kun lähtökohtaisesti oletetaan se, että niin melkeen jokaiselle käy, mutta miesten kohdalla ei. Ja itseasiassa sitä pitäis ihan oikeesti mieltä työntekijöiden näkökulmasta.

Osan asiakkaista kuvattiin olevan erityisen huonossa ja alisteisessa asemassa seksuaalisuutta loukkaavalle väkivallalle ja muulle kaltoinkohtelulle. Riskissä tunnistettiin nuorten naisten lisäksi olevan helposti velkaantuvat ja asiakkaat, joilla on ennestään seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan traumoja. Yksi haastateltava kuvasi, että eräänlainen heikkous aistitaan kentällä ja silloin on iso riski joutua seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Päihteidenkäytön kenttä kuvattiin aiempaa turvattomampana mikä lisäsi seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan riskiä.

Haastateltavat kertoivat seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan normalisoitumisesta asiakkaiden puheissa sekä väkivallan tunnistamattomuudesta asiakkaiden keskuudessa. Kokemuksen puute omista rajoista vaikutti tunnistamiseen ja rajojen kuvattiin

hämärtyvän. Erityinen huoli heräsi asiakkaista, joille väkivalta on normalisoitunutta. Ymmärrystä teon vääryydestä ei välttämättä ole. Erityisesti parisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa ja vallankäyttöä ei tunnistettu.

Seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa sivuttiin yleisessä keskustelussa ja mahdollisessa ryhmätoiminnassa. Kaltoinkohtelun teemat olivat esillä naisten ryhmissä. Yhteisissä keskusteluissa miehet saattoivat tuomita väkivallan. Haastateltavat kertoivat seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tabuluonteisuudesta kaikille osapuolille ja yhteisössä olevan muitakin asioita, joista ei puhuta.

Aineistosta tulee selkeästi esille seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan yleisyys ja ilmiön moninaisuus matalan kynnyksen päihdetyön asiakkaiden kohdalla. Haastateltavien kuvaaman naisten huonon aseman voidaan arvioida vaikuttavan naisten kohtaamaan seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan. Haastateltavien huomiot naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydestä mukailevat tutkimuksia aiheesta. Toisaalta miesten kohtaama seksuaalisuutta loukkaava väkivalta näyttäytyi haastateltaville tabuluonteisena ja tämän voidaan arvioida vaikuttavan ilmiön havaitsemiseen.

5.3 Seksin myyminen ja vaihtaminen

Haastateltavat kuvasivat seksin myymistä ja vaihtamista osana seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tematiikkaa sekä erillään seksityönä liittyen seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen riskikäyttäytymiseen. Haastateltavien keskuudessa oli eroja siinä, miten ilmiötä kuvattiin. Seksin myymisestä ja vaihtamisesta käytettiin termejä: vastikkeellinen seksi, prostituutio, seksityö sekä itsensä myyminen. Pääosin haastatteluissa seksin myyminen ja vaihtaminen kuvattiin keinona saada päihteitä. THL:n mukaan seksityötä tekevät ovat erityisessä riskissä seksuaalisuutta loukkaavalle väkivallalle (Nipuli & Bildjuschin 2016, 77).

Vastineen vastaanottaminen seksistä eli vastikkeellinen seksi nähtiin yleisenä ilmiönä päihteiden aktiivikäyttäjien keskuudessa. Vastikkeellisen seksin kuvattiin olevan harmaalla alueella, siinä onko kyse hyväksikäytöstä vai ei. Osassa haastateltavien esimerkeistä vastikkeellinen seksi rinnastettiin hyväksikäyttöön ja tilanteisiin, joissa muita keinoja päihteiden saamiselle ei ole:

Että joutuu alisteiseen asemaan myöskin tässä. Että kyllähän semmonen, sitten kun tulee näitä äärimmäisiä hätätilanteita, eihän tuu kun ihan vaan heittää vaikka, että mä rupeen vaikka pirihuoraks tai mä haluan ottaa suihin tai mitään, on se miesten tai naisten suusta, niin tulee semmonen niinkun, että nyt kun ei saa mistään mitään ja. Jotkut joutuu semmoseen tilanteeseen sitten helpommin kun sitten toiset. Että mistä ominaisuuksista se sitten onkaan kiinni, että osaa hoitaa asiat.

Yhdessä ryhmässä kuvattiin vastikkeellisen seksin tabuluonteisuutta ja seksin vaihtamiseen liittyvän leiman aiheuttamaa hiljaisuutta. Seksin vaihtaminen nähtiin asiakkaille erittäin vaikeaksi keskusteluaiheeksi. Vastikkeellista seksiä kuvattiin tapahtuvan myös parisuhteissa. Yhdessä ryhmässä kuvattiin parisuhteessa tapahtuvaa seksin myymistä ja parittamista päihteiden saamiskeinona:

Ja sitten semmonen mikä on varmaan, mikä on välillä tosi raastavaa, kun on sellasia pitkiäkin parisuhteita ja vaikka aviopareja, jossa se on ihan ilmeistä jotenkin se hyväksikäyttö ja rajojen ylittäminen ja jopa toisen myyminen. Niin sitten se vaan jotenkin, siin on joku sellanen, että ne ihmiset on jotenkin, onko ne oikeesti niin, että siin on joku et heit jollain tavalla kummallisella tavalla siellä on siinä suhteessa se, että he pärjää tos maailmassa tai tukee jollain lailla toisiaan, mutta se näyttäytyy meille niin, että että tota siinä toinen selkeesti hyväksikäyttää. Tulee tämmösiä rajojen ylityksiä. Ja jopa sellasta, että toinen myy sitten itseään, tai toista myydään, että rahoitetaan se kummankin päihteidenkäyttö.

Haastatteluissa nostettiin esiin nuoret naiset haavoittuvana ryhmänä seksin vaihtamiselle:

Ja varsinkin nuoret tytöt, kun he on vielä kauniita ja sillä tavalla prinsessoja tossa kulttuurissa niin, niin paljon on sitä, että myydään itteensä sen aineen edestä. Että on paljon näitä vaihtuvia poikaystäviä, jotka rahoittaa tytön käytön ja sit tavallaan hän ite myy itteensä, tavallaan sille ihmiselle ja antaa vallan. Siinä on jonkinlainen sanaton sopimus siitä, että näin tää homma menee. Että sehän on jonkin sortin prostituutiota sekin, että kyllähän sitä hirvittävän paljon on.

Miesten kohdalla seksin myymistä ja vaihtamista tiedettiin tapahtuvan, mutta miesten kohdalla seksin vaihtaminen ja myyminen nähtiin vaiettuna:

Mitä sitten tietysti yhtäläillä miehet myy itseensä niinkun aineen tai rahan takia, mutta se on jotenkin niin paljon hävetympää, vaietumpaa..

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että työntekijöiden suhtautuminen vastikkeelliseen seksiin vaihtelee työntekijän sekä yksittäisen asiakastilanteen mukaan. Toisaalta vastikkeellisen seksin tilanteet nähtiin seksityönä, toisaalta tilanteista oltiin huolissaan niiden hyväksikäytävyyden vuoksi ja tilanteita kuvattiin osana seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa. Aineiston perusteella voidaan päätellä, että haastateltavien esiin tuoma asiakkaiden rajattomuus, traumatausta sekä riippuvuus päihteisiin voivat vaikuttaa huoleen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden toteutumisesta vastikkeellisen seksin tilanteissa.

5.4 Huolen herääminen

Työntekijän huoli asiakkaan kohtaamasta seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteesta näyttäytyy monin tavoin. Huoli ilmenee asiakkaan tuottaman puheen, vihjausten, huolta herättävien merkkien ja yhteistyökumppanien ilmaiseman huolen kautta. Kaltoinkohtelun tilanteet eivät näy välttämättä suoraan, eikä yhden haastateltavan mukaan palvelu ole ensimmäinen paikka tuoda kokemuksia esiin.

Haastateltavat kuvasivat asiakkaan tarvetta kertoa ja spontaanista halusta kertoa kokemuksistaan. Tavot tuoda esiin seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksia ovat moninaiset ja asiakas ottaa kokemukset puheeksi tuntiessaan olonsa turvalliseksi.

Ne tavat millä niitä tuodaan esiin on hirveen moninaisia. Hyvin (toinen haastateltava) tossa sanoi, että yks tapa millä tuodaan esiin on, ei mitenkään.

Asiakas saattaa tuottaa seksuaalisuuteen liittyvää puhetta tai seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksiin hiljenemisen lisäksi rajattomasti. Asiakas saattaa vihjata aiheeseen tai vihje saattaa tulla toisilta asiakkailta eli vertaiselta. Teema saattaa nousta esiin satunnaisissa keskusteluissa.

Tai just jotenkin kiertäen kaartaa toivoo, heittää semmoisia merkkejä ilmaan, että mistä ajattelee, että tässä on nyt jotain mistä pitäisi saada kiinni, niin jotenkin varovaisesti yrittää koittaa, jos tilanne on sopiva.

Asiakkaan puheeksiotto lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista saattaa olla epäsuora tai tapahtua päihtyneenä. Asiakas saattaa sanoittaa epäilystä tai epämääräistä tunnetta tai muistoa lapsuudesta. Asiakkaat tuovat haasteltavien mukaan kuitenkin harvoin lapsuuden aikaisia kokemuksia esiin. Asiakkaat eivät tule suoraan kertomaan seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksistaan ja puheeksioton tilanteet tapahtuvat harvoin asiakkaan toimesta.

Erityisesti miesasiakkaiden puheeksiotto kuvattiin harvinaiseksi. Yksi haastateltava kertoi esimerkin miesasiakkaasta, joka asian esiin tuonnin yhteydessä painotti olemaan hiljaa asiasta. Asiakkaiden päihtymystilan arvioitiin vaikuttavan asiakkaiden spontaaniin puheen tuottamiseen, sillä päihtymyksen nähtiin madaltavan kertomiskynnystä. Terveysneuvontapisteissä vahvempi päihtymystila lisää seksuaalisuudesta puhumista myös miesasiakkaiden kohdalla. Päihtyneenä tuotetun puheen kautta herätyn huolen kanssa ei kuitenkaan välttämättä päästä etenemään.

Mutta sitten tietysti tulee näitä, että asiakas on hyvinkin päihtynyt, kun tulee tähän ja yhtäkkiä rupeaakin tuottamaan tapahtumia ja tapahtuneita asioita ja omaa elämäntilannettaan hyvinkin voimakkaasti ja sit taas toisaalta saattaakin seuraavassa hetkessä olla ovesta ulkona, että se jäi sit siihen se tilanne, että tiedetään paljon ja hirveitä asioita mutta sitten taas niin, ei päästä puheissa esimerkiksi sen edemmäs.

Haastateltavat nimesivät huolta herättäviä merkkejä, kuten vaihtuvat kumppanit, toistuvat raskaudenkeskeytykset, seksuaalinen rajattomuus ja hauras käytös. Haastateltavat kuvasivat myös huolen heränneen asiakkaan itsensä huonosti kohtelemisesta ja antautumisesta huonolle kohtelulle. Huoli on saattanut herätä ennen asian esiin tulemistä oireilun tai muun merkkien vuoksi.

Mutta usein kuitenkin epäsuorasti, että voi olla, että on pitkään aikaan ollut tossa vertaisena ja sitten jossain vaiheessa se tulee esiin. Onhan sit sitä ennen jo työntekijänä saattanut ajatella sitä tai niinkun tulee se, semmonen tuntuma siitä, että se miten tää ihminen oireilee.

Huoli saattaa tulla esiin keskusteluissa muiden matalan kynnyksen työntekijöiden ja asiakkaan työntekijöiden kanssa. Epäily esimerkiksi lähisuhdeväkivallasta saattaa herätä kumppaniin liittyen, mikäli asiakas jää pois ryhmistä kumppanin vuoksi. Työntekijöillä saattaa olla myös tiedossaan henkilöitä, jotka ovat olleet aiemmissa suhteissaan väkivaltaisia ja huoli saattaa herätä uuden kumppanin puolesta.

Ja sit niin semmonen tuli mieleen vaan, että meillä on myöskin tiedossa, että jos tästä kentässä voi olla niinku joku selkee hyväksikäyttäjä joka kulkee ja useiden uhrien luona.

Päihdetyössä oli havaittu joitain akuutteja seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteita. Asiakas saattoi kertoa akuutista kokemuksesta tultuaan työntekijän luokse. Häirintää ja ahdistelua oli huomattu terveysneuvontatyössä ja akuutteihin tilanteisiin oli puututtu.

Siellähän käy satoja asiakkaita vuodessa, että onhan siitä joskus ihan nähtävissäkin tai kuultavissakin semmosia puheita tai käyttäytymistä, mihin puututaan tietysti heti.

Haastateltavat tunnistivat huolta herättäviä tilanteita ja merkkejä. Haastateltavien kuvaamista asiakkaan puheeksiotoista, vihjauksista ja monista erilaisista huolta herättävistä merkeistä huolimatta asiakkaan puheeksiotot olivat harvinaisia. Erityisesti miesasiakkaiden kohdalla harvinaisuutta korostettiin.

5.5 Väkivallan vaikutukset asiakkaisiin

Haastateltavat kuvasivat laajasti seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan vaikutuksia eli seurauksia asiakkaille. Nimetyt vaikutukset jaettiin aineiston perusteella seitsemään kategoriaan: asiakkaan trauma, uskomusjärjestelmä, suhde omaan kehoon, häpeän ja syyllisyyden tunteet, omanarvontunto, kokemusten ulkoistaminen ja kokemusten vaikutus päihteidenkäyttöön. Kaikkia edellä mainittuja seurauksia voidaan tarkastella osana traumaattisen kokemuksen seurauksia. Haastateltavien tunnistamat seuraukset mukailivat seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan yleisimpiä seurauksia. Tuloksia tarkasteltaessa on ymmärrettävä, että mainitut vaikutukset asiakkaan elämään on työntekijöiden ulkopuolelta tunnistamia.

Haastateltavat kertoivat seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan trauman näyttäytyvän päihdetyössä trauman toistumisena, oireiluna ja omien rajojen kiinnipitämisen vaikeutena ja alttiutena hyväksikäytölle. Traumojen syvyyden kuvattiin vaikuttavan asiakkaiden päivittäiseen elämään. Yhtenä seurauksena traumaattisesta kokemuksesta kuvattiin tilannetta, jossa asiakas kertoo rajattomasti tapahtuneesta väkivallasta.

Tosin osalla tuntuu, että on jotenkin niin pahasti traumatisoitunut, että ne leväyttää missä tahansa kahvipöytäkeskustelussa ihan hirveet jutut esille ja kaikki muut on ihan siinä, että mitä tässä tapahtuu.

Osalla seksuaalista kaltoinkohtelua ja väkivaltaa kohdanneilla kerrottiin olevan uskomusjärjestelmä, joka esti kokemuksen tunnistamisen väkivallaksi. Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan vaikutuksiksi kuvattiin haastatteluissa häpeä ja syyllisyys. Päihtymys ja päihteidenkäyttö lisäsivät häpeää ja tunnetta siitä, että teot ovat omalla toiminnalla ansaittuja. Yhdessä haastattelussa arveltiin häpeän vaikuttavan siihen, ettei kokemuksia oteta puheeksi. Häpeään liittyi myös pelko esimerkiksi viranomaisten reaktioista.

Joskus ja aika usein ihmiset jotenkin kokee, että se on heidän oma vika, tai että he jotenkin ansaitsee sen. Että olihan tässä nyt vähän niin kännissä, että ei kai siinä, kai se on vähän niinkun oma vika, että joku semmonen, niin huono itsetunto ja semmonen on tullut niin murjotuksi, että kokee ansaitsevansa kaiken.

Kokemusten kerrottiin vaikuttavan asiakkaiden omanarvontuntoon ja näyttäytyvän huonona itsetuntona ja omanarvon tunteen puutteena. Asiakkaalla saattoi olla tunne, ettei ole ansainnut parempaa. Kaltoinkohtelun kokemus saattoi näyttäytyä välinpitämättömyytenä siitä, miten itseä kohdellaan. Kokemus omasta arvosta saattoi jo lähtökohtaisesti olla mitätön:

Että, jos ajatellaan usein seksuaalirikosten, hyväksikäytön ja tämmösen kohteet helposti syyllistää itseään siitä, niin meidän asiakasryhmä, joka käyttää huumeita, niin mikä heidän kokemuksensa on omasta arvostaan yhteiskunnassa, se on aika mitätön, että puhutaan ihan toisesta asteikosta siinä, että ei siitä välttämättä tehdä ees numeroa.

Kokemukset vaikuttivat haastateltavien mukaan asiakkaiden keho-suhteeseen. Kehoon saatettiin suhtautua välinpitämättömästi tai esineenä. Raijaksen (2003, 38) mukaan seksuaalisuutta loukkaavalla väkivallalla voi olla vaikutuksia omaan kehoon. Aiemmin myönteisenä koettu keho saatetaan kokea vieraana, likaisena hävettävänä ja esimerkiksi omaa naiseutta saatetaan yrittää häivyttää lihomisen tai laihtumisen kautta.

Joo, mutta kyllä semmonen, mitä ehkä ajattelee siihen niihin mitä ollaan

puhuttu, taas siitä trauma-ajattelun näkökulmasta ja muutenkin semmonen tavallaan ettei välitetä, et jotenkin se fyysinen on ihan irti, on ihan välillä semmonen, että se on joku esine tai jotenkin.

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan traumat näkyivät haastateltavien mukaan kokemusten ulkoistamisena itsestä. Asiakkaat ulkoistivat hyväksikäytön kokemukset itsestään ja saattoivat kertoa kokemuksistaan itsestään irrallaan ja ulkoapäin katsellen.

Kyllä ja just se voi näky siinä silleen, että just puhuu itsestään ulkoistaen tai ihan erillisenä toimijana. Tai just se käyttäytyminen on todella ylikorostunutta, että tavallaan ihan niinkun sillä ei olis mitään väliä että miten itseään kohtelee.

Haastateltavat kuvasivat seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan trauman yhteyttä päihteidenkäyttöön. Päihteet nähtiin keinona olla kohtaamatta asioita ja päihteistä saattoi olla vaikeaa irtautua, koska kokemuksia ei kestä ilman päihteitä. Väyrysen (2007, 181) mukaan huume kuvioista irtautuminen vaatii pahoihin asioihin palaamista ja ne nousevat pintaan hallitsemattomasti ja kivuliaasti.

Että tota, kyllähän se näkyy siinä, että niistä päihteistä on tosi vaikea päästä, koska niitä asioita ei kestä ilman sitä päihdettä.

Taustan rikkinäisyys ja varhaiset kaltoinkohtelun kokemukset saattoivat vaikuttaa seksuaalisuuden kehittymiseen, mikä näyttäytyi työssä. Raijaksen (2003, 39) mukaan lapsuudessa hyväksikäytetty saattaakin kieltää seksuaalisuutensa kokonaan tai seksuaali-identiteetti jäädä hahmottomatta. Haastateltava kuvaa kokemusten vaikutusta seksuaalisuuden kehittymiseen seuraavasti:

Jonkun verran on törmännyt nyt tyttöjen ja naisten kohdalla siihen, että jos ajatellaan, että lapsuudesta asti on ollut seksuaalista hyväksikäyttöä tai tällaisia ilmiöitä, niinkun rajattomuutta niin sitten se on lähtenyt masennus, ahdistuneisuusoireilulla ja syömishäiriöillä. Ja jos sitten ajatellaan aikuisuutta ja sitten tulee niitä päihdeettömiä jaksoja, kun se päihde väistyy, niin esimerkiksi se syömishäiriö tulee. Että siinä on aina

joku korvaava käytös, jolla tulee se hallinnan tunne, että kun se haava on niin syvällä ja se on vaikuttanut jo siihen seksuaaliseen identiteettiin, niinkun naiseksi tulemiseen, että jos mä en nyt oo käyttäjä, pitääks mun sitten olla nainen, mutta enhän mä halua, koska... Että sitten mennään niin syvälle niissä psyykkisissä haavoissa. Jatkuvasti palaan sanaan noidankehä, että suo siellä vetelä täällä.

Tiedetään, että seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokeminen saattaa aiheuttaa vakavia ja pitkäaikaisia psyykkisiä seurauksia kuten päihteiden ongelmakäyttöä ja näiden oireiden yhteydessä on riskinä, ettei väkivallan kokemuksia tunnisteta sosiaali- ja terveyspalveluissa vaan hoidossa keskitytään oireeseen todellisen syyn sijaan. (Nipuli & Bildjuschin 2016, 19.) Haastateltavien mukaan onkin harvinaista, että seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemus on viety viranomaisten tietoon, tai kokemusten käsittelyyn on saatu tukea.

Haastateltavat olivat tunnistaneet yksityiskohtaisesti seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan akuutteja sekä pitkäkestoisia seurauksia asiakkaiden elämässä. Kokemukset vaikuttavat aineiston perusteella monin tavoin päihteiden aktiivikäyttäjien arkeen, hyvinvointiin ja päihteidenkäyttöön

6 SEKSUAALISUUTTA LOUKKAAVAA VÄKIVALTAAN KOHDANNEEN TUKEMINEN

6.1 Puheeksi ottamisen tavat, turvallisuus ja vaikutukset

Haastateltavat kuvasivat huolen puheeksi ottamisen tapoja. Herännyt huoli kerrottiin otettavan esiin ja huolen heräämistä kuvattiin lisäävän asiakkaan tunteminen. Luottamuksen kerrottiin olevan erityisen tärkeää. Yhdeksi tavaksi kuvattiin ottaa huoli esille muun toiminnan ohessa. Tällaisia tilanteita olivat seksitautitestien yhteydessä ja hoidonsuunnittelussa.

Naiset ehkä helpommin muutenkin puhuu ja toki se on myös luontevampi lähestyä just tän ehkäisyn kautta ja ittestä välittämisen kautta, että siinä monesti myös puhutaan vaikka siitä, että jos on paljon vaihtuvia seksikumppaneita tai muuta, että ymmärräthän sä, että täytyy suojata itseensä, että se ei oo oikein, että hyväksikäytetään.

Yhdessä ryhmässä pohdittiin hyväksi tavaksi ottaa huoli asiakkaan kohtaamasta seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta puheeksi suoralla kysymyksellä. Haastateltavat kertoivat luvan antamisen vastaamatta jättämiseen olevan tärkeää. Tätä kuvattiin poistumistien antamisena ja mahdollisuutena väistää kysymys.

Turvallinen ja kahdenkeskinen, että ei semmonen missä on kymmenen muutakin korvaa kuuntelemassa. Mutta, monesti se suora kysymys on kuitenkin se semmonen selkee. Mä saatan usein kyllä sanoa niinkin, että sun ei tarvii vastata jos et halua, mutta mietin vaan onko sulle käynyt jotain, onks sua hyväksikäytetty.

Yhtenä tapana ottaa puheeksi pidettiin asiakkaan vihjeeseen tarttumista. Vihjeiksi nähtiin vihjaukset asiakkaan puheessa tai huolta herättävä ulkoiset merkit. Ulkoisten merkkien, kuten mustelmien puheeksiotto oli selkeää. Vihjeet asiakkaan puheessa saattoivat olla myös asiakkaan kiertämistä aiheen ympärillä tai esimerkiksi jatkuvaa

puhetta seksistä.

Mutta jotenkin se puheeksiotto on tosi vaikeeta, ellei siihen tuu jotain semmosta, että se ihminen jotenkin antaa jonkun semmoisen, jonkun viestin tai käyttää jotain kiertoilmausta tai pyörii jonkun aiheen ympärillä. Tai sitten puhuu jatkuvasti seksistä tai jostain, ottaa puheeksi koko ajan jotain seksiin liittyvää, niin se on monesti semmonen hyvä kohta myös kysyä, että haluatko sä kertoa jotain vai mihin tää liittyy.

Yksi haastateltava pohti, että vihjeisiin kyllä tartutaan, mikäli niitä huomataan. Tilanteisiin, joissa asiakas vihjaa tai asia tulee muuten puheeksi, olivat usein satunnaisia ja yllättäviä.

Haastatteluissa kuvattiin puheeksioton turvallisuutta niin asiakkaan psyykkisen turvallisuuden kuin olosuhteiden kautta. Asiakkaan psyykkisestä turvallisuudesta huolehtimista pidettiin tärkeänä. Työntekijän roolia asiakkaan tukena kuvattiin turvalliseksi aikuiseksi. Työntekijän lämmön kerrottiin tuovan turvallisuutta tilanteeseen. Asiakkaan kerrottiin olevan tilanteessa hauras ja haastateltavat pohtivat traumaattisten kokemusten puheeksioton vastuullisuutta päihteiden aktiivikäyttäjien kohdalla.

Että se riski on aina olemassa, että sitä täytyy jotenkin kanssa aina miettiä. Että pystyykö jos avaa jonkun oven, saako sitä sitten sopuisasti ja hyvin kiinni. Että onko se asiakkaalle turvallista.

Turvallisuutta on arvioitava olosuhteiden kautta. Haastateltavat kuvasivat olosuhteiden keskiössä olevan sopiva tila ja hetki puheeksiotolle. Aiheen lähestyminen vaatii kahdenkeskisiä keskusteluja ja epäily seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta otetaan puheeksi asiakkaalle turvallisessa tilanteessa.

Ja sitten se saattaa olla se suurin trauma mitä ihminen kantaa, se joku seksuaalinen kaltoinkohtelu lapsena ja sit se on mahdotonta sanoa ääneen, koska siitä ei koskaan kysytä, mutta ehkä sitä pitäis käyttää sitä

hyväksikäyttö kysymystä, niinkun vaan enemmän. Koska sitten se saattais antaa sen mahdollisuuden puhua, jos haluaa. Mutta se joo, se on tosi vaikee.

Toiminnan luonne yleisessä tilassa vaikeuttaa puheeksi ottamista, koska väkivallasta kysyminen ei ole asiakkaalle turvallista yleisessä tilassa. Tämän vuoksi puheeksi ottaminen esimerkiksi terveysneuvontatyössä mainittiin vaikeaksi.

Turvallisuuteen liittyy mahdollisuus asiakkaan vakauttamiseen ja ahdistuksen hallintakeinojen antamiseen puheeksioton yhteydessä. Yksi haastateltava kuvasi, ettei huolta seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksista voida ottaa puheeksi tapaamisen viimeisen vartin aikana.

Työntekijöiden pohdinta puheeksioton vaikutuksista liittyy tiiviisti keskusteluun puheeksioton turvallisuudesta. Epäilyn tai huolen puheeksiotossa seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta voi olla haastateltavien mukaan monenlaisia vaikutuksia asiakkaalle. Yhtenä vaikutuksena kuvattiin nähdyksi tulemisen kokemus ja kokemus omien rajojen kunnioittamisesta. Yksi haastateltava kuvasi, miten kunnioittamalla asiakkaan rajoja tuetaan asiakkaan omia rajoja. Kokemusten avaamiseen kuvattiin liittyvän paljon haavoittavuutta ja huolta trauman pahenemisesta puheeksioton kautta.

Ja monesti myös miettii sen, kuinka paljon asioita voi tässä avata tai voi niinkun ottaa puheeksi, ilman, että traumatisoi enemmän. Siis jotenkin ajattelee, kun me ei kuitenkaan olla terapeutteja täällä ja sitten niinkun se, että ei oo välttämättä keinoja.

Työntekijät kuvasivat pohdintojaan puheeksioton mahdollisista vaikutuksista asiakkaan tilanteeseen:

Ja sitten välillä kyllä on itelläkin semmonen olo, että tässä kohtaa jollain lailla, vaikka tää on kauhea tää ihmissuhde, se jolloin kummallisella tavalla kannattelee tätä. Voinko mä riistää tän nyt sitten, siis niinku lähtee siin niinku, että tää on väärin, mulla ei oo ketään muuta kun tämä, ja tääkin on

nyt niinkun väärin...

Haastateltavat kertoivat haastavista tilanteista puheeksiottoon liittyen. Asiakkaiden tilanteiden vaikeus saattoi estää tarttumisen heränneeseen huoleen. Haastaviksi asiakastilanteiksi ottaa huoli puheeksi tunnistettiin tilanteet, joissa hyväksikäyttävä ihmissuhde nähtiin asiakkaan elämässä kannattelevaksi tekijäksi tai asiakkaan nähtiin altistuvan toistuvasti hyväksikäytölle ja traumojen synnylle.

Yksi haastateltava kuvasi suojaimekanismien vaikutusta asiakkaan oman tilanteen ymmärtämiseen keskusteluissa:

...mä luulen että ne ihmisen suojat on niin vahvat, että joskun kun on jonkun ihmisen kanssa yrittänyt näissä parisuhdeasioissa, just että "eksä nyt tajuu..."

Haastateltava pohti myös suojaimekanismeja suhteessa puheeksioton vaikutusten pohdintaan ja puheeksioton varovaisuuteen:

Välillä tuntuu että vältellään liikaakin semmosta että nyt menee jotain rikki ihan peruuttamattomasti ja kuitenkin mä luulen, että siellä on niin vahvat suojat ihmisillä myöskin, että toisaalta, että ihan pienestä siellä edes päästä läpi.

Yhtenä puheeksioton seurauksena oli keskustelun jääminen puheeksioton tasolle ja yhteen kertaan. Yksi haastateltava kuvasi olevan tilanteita, joissa asiakas ei työntekijän ottaessa puheeksi lähde keskustelemaan aiheesta, mutta palaa itse asiaan myöhemmin luottamuksen rakennuttua. Haastateltavat tunnistivat tilanteita, joissa väkivalta jatkui ja kriisiytyi puheeksiotosta ja työntekijän tuesta huolimatta.

Haastateltavat kertoivat huolen otettavan puheeksi, toisaalta puheeksiotto yleisissä tiloissa ja terveysneuvontatyössä koettiin vaikeaksi. Samanaikaisesti puheeksiottoon liittyy varovaisuutta ja yhden vastaajan mukaan liikaakin varovaisuutta. Haastateltavat

tunnistivat tilanteita, jotka ovat erityisen haastavia ottaa puheeksi. Toisaalta puheeksi ottamista pohdittiin asiakkaan turvallisuuteen liittyen ja vaikutuksia arvioiden.

6.2 Sukupuolen vaikutus puheeksiottoon

Haastateltavat kuvasivat asiakkaan sukupuolen vaikutusta huolen heräämiseen ja puheeksiottoon. Osa haastateltavista kertoi seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta kysymisen mieheltä olevan vaikeaa ja korkean kynnyksen takana. Keinoja miesten kanssa puheeksiottoon koettiin olevan vähemmän ja se koettiin haasteellisemmaksi. Yksi haastateltava kertoi miesten kohdalla heräävästä pelosta, että puheeksiotto mahdollisesti loukkaa:

Ja sitten justiin toi niinkun puheeksiotto, että kun että mitä siinä sitten pelkää. Että siitä tulee ihan semmonen työntekijän pelko siinä, että nyt mennään niin pahasti tontille ja nyt loukkaa. Sehän on ihan älytöntä, että miksi se olisi yhtään millään lailla erilaista kun naisenkaan kohdalla. Niin. Tässä on aika paljon kehitettävää kyllä.

Erityisesti yhdessä ryhmässä pysähdyttiin pitkäksi aikaa keskustelemaan ja pohtimaan puheeksiottoa ja sen vaikeutta miesten kanssa.

Haastattelija: "Te vähän aikaisemmin kuvasitte, että on erilaista naisten ja miesten osalta, miten te ajattelette tän huolen heräämisen näkökulmasta. Herääkö huoli miesten kohdalla ja minkälaisissa tilanteissa ja onko siinä jotain sukupuolieroja?"

Haastateltava 1: "Tosi vaikee kysymys. Jotenkin kun mä oikeen mietin, että se on niin valtavan vaikeeta ottaa puheeksi niinkun miesten kanssa"

Haastateltava 2: "Mun mielestä se on niin, että sitä ei välttämättä tuu ees ajatelleeksi, että siks mä tossa just, että se on semmonen paikka missä täytyis oikeesti omia asenteitansa ja omia niinkun ajatusmalleja. Että kyllä mä huomaan, että ihan tässä kun että peilaa sen yhteiskunnan... Sitä ei pysähdy miettimään niin paljoa, mikä on väärin. Ja sitten justiin toi niinkun puheeksiotto, että kun että mitä siinä sitten pelkää. Että siitä tulee ihan

semmonen työntekijän pelko siinä, että nyt mennään niin pahasti tontille ja nyt loukkaa. Sehän on ihan älytöntä, että miksi se olisi yhtään millään lailla erilaista, kun naisenkaan kohdalla. Niin. Tässä on aika paljon kehitettävää kyllä.”

Haastateltava 1: ”Ja siihen varmaan niin paljon vahvemmin vielä liittyy semmonen joku niinkun häpeä, minkä työntekijäkin ottaa helposti kannettavakseen.”

Haastatteluissa pohdittiin miesten kohtaaman seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan yhteiskunnallista tabuluonteisuutta ja sen vaikutusta puheeksiottoon. Toisaalta yksi haastateltava pohti puheeksioton vaikeuden omalta osaltaan ylläpitävän aiheen tabuluonteisuutta. Omat ajatusmallit vaikuttivat miesten kanssa puheeksiottoon. Miesten kanssa ei tule mieleen ottaa seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan mahdollisuutta puheeksi kuten naisten kanssa. Haastateltavat kuvasivat asiassa olevan kehitettävää.

Naisten kohdalla haastateltavat kuvasivat seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan yleisyyttä ja olettamusta siitä, että lähes jokainen aktiivikäyttäjänainen on kohdannut seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa. Naisten kanssa aiheen puheeksi ottaminen koettiin helpommaksi ja toisaalta yksi haastateltava kertoi naisasiakkaiden olevan aktiivisempia tuottamaan puhetta.

Mutta naisten kanssa se näyttäytyy helpommin ja se on helpompi ottaa ehkä kanssa puheeksi ja sitä hyväksikäyttöä naisilla on valtavasti tässä meidän kentässä kyllä.

Asiakkaan sukupuolen lisäksi haastateltavat kertoivat työntekijän sukupuolen vaikutuksista aiheen puheeksiottoon. Valtaosa haastateltavista oli naisia. Työntekijät kokivat, että miesasiakkaat saattavat kääntää naistyöntekijän puheeksioton vitsiksi. Toisaalta työntekijän sukupuolen nähtiin voivan vaikuttaa asiakkaan puheentuottamiseen.

Asiakkaan sekä työntekijän sukupuoli vaikuttaa monin tavoin aiheen käsittelyyn. Yhtäältä haastateltavat toteavat, että herännyt huoli otetaan puheeksi mutta samalla aineistossa korostuu pohdinnat puheeksioton vaikeudesta miesten kanssa. Huomio kiinnittyykin aineistossa kuvattuun vaikeuteen ottaa seksuaalisuutta loukkaava väkivalta puheeksi miesten kanssa ja vastaajien esiin nostamaan tarpeeseen kehittää puheeksiottoa miesten kanssa.

6.3 Asiakkaan tukeminen

Haastateltavat nimesivät kattavasti eri tapoja tukea seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kohdannutta asiakasta tilanteissa, joissa päästään varsinaista puheeksiottoa pidemmälle. Tilanteiden kerrottiin kuitenkin usein jäävän puheeksioton tai huolen tasolle. Asiakkaan tukemisessa tärkeiksi tekijöiksi nimettiin: asiakaslähtöisyys, luottamuksellisuus, asioiden nimeäminen, oikean tiedon antaminen, motivointi, vakauttaminen, tunneilmaisu, tilannetta helpottavat toimet ja menetelmät. Nämä ovat pääosin linjassa Hintikan ja Ahon (2017) vakauttavan kriisituen elementtien kanssa.

Seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kohdanneen tukemisessa tärkeäksi nähtiin asiakaslähtöisyys. Asiakaslähtöisyyttä asiakkaan tukemisessa on asiakkaan rinnalla kulkeminen ja oman halun kunnioittaminen. Asiakkaalle annetaan mahdollisuus kertoa tai olla kertomatta. Päätösvalta säilyy asiakkaalla ja asiakkaan erilaiset tarpeet ja toiveet työskentelylle huomioidaan tukea suunniteltaessa.

Sille tulee tunne, et me tehdään, et mä oon hänen rinnalla, eikä niin et nyt tehdään niinkun mä sanon, kun sulle on hyväksi. Minä tiedän, että tämä on sulle hyväksi. Kun enhän mä tiedä, mä saatan arvella, mutta sit taas se ihminen itse lähtökohtaisesti tietää sen mitä se vaikka täältä meiltä haluaa.

Luottamuksen ylläpitäminen kuvattiin keskeiseksi. Luottamusta ylläpidettiin kohtaavalla

työtavalla ja esimerkiksi kirjaamalla jättämisellä asiakkaan eduksi.

Se luottamus on niin tärkeä. Että ihminen voi luottaa siihen, että mistä puhutaan on jotain sellaista, että kaikkea ei kirjata koneelle ja on asioita joita voi pohtia ääneen ilman, että siitä on haittaa itselle jossain toisessa palvelussa.

Asiakkaan tukeminen itsessään nähtiin jo saavutukseksi ja tapa olla asiakkaan kanssa aiheen äärellä merkitykselliseksi.

Mutta varmaan joku luottamus ja kunnioitus ja se, että ihminen jos on ison trauman keskellä, ei välttämättä muista edes mitä sanotaan. Että se muistaa lähinnä sen miten siinä on oltu.

Osana asiakkaan tukemista kerrottiin olevan asioiden nimeäminen ja oikean tiedon antaminen. Työntekijä tukee asiakasta nimeämällä oikean ja väärän sekä sanoittamalla asiakkaalle tapahtunutta tilannetta. Asiakkaiden uskomuksia saatettiin haastaa asiakkaiden kertoessa kokemuksistaan. Haastateltavat kertoivat antavansa tietoa trauman vaikutuksista. Tätä trauman vaikutusten nimeämistä kutsutaan yleisimmin psykoedukaatioksi, joka on tärkeä osa vakauttavaa kriisitukea (Hintikka & Aho 2017). Usein asiakkaan tukemisessa ei kuitenkaan päästä nimeämistä pidemmälle:

Mut et, just toi, että sen hyväksyminen, kun itekkin on, minkä verran me ollaan perehdytty vaikka johonkin seksuaalisen väkivallan avun hakemiseen, siihen kehään, että ensin nimetään se asia ja sitten haetaan yhdessä apua ja sitten lähtee prosessit liikkeelle ja sit lähetään työstää traumaa ja muuta, se ei kyllä toteudu tässä mitenkään päin. Tai se on hyvin harvinaista, että se on ehkä, että nimetään se ja sit ollaan sillä tasolla, että pyöritään sit siinä ja hyväksytään, että se asia on olemassa ja sit vedetään päihdettä tai tulee joku muu kriisi siihen päälle.

Haastateltavat kertoivat motivoinnista osana asiakkaan tukemista. Huolen heräämisen

jälkeen asiakasta tuetaan ja motivoidaan yksilöajoille tuen saamiseksi. Asiakkaan rohkaiseminen ja kannustaminen nähtiin tärkeänä seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksissa tukemisessa:

Niin mä aattelin sen jotenkin niin, että kun hän on nyt 20 vuotta sitä pitänyt niin mä en saa aiheuttaa sitä, että hän katuu, että hän sanoi sen. Elikkä vaan sen, että mä oon tosi onnellinen ja ylpee susta, kun sä kerroit ja uskalsit.

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksissa keskiössä on asiakkaan vakauttaminen. Työskentelyssä keskityttiin vakauttamiseen hetkessä ja pyrkimykseen, ettei tuki ja asioiden käsittely lisää ahdistusta tai haavoita asiakasta lisää:

Vakauttamistahan tässä paljon tehdään ja sitten vaan toivotaan, että jossain kohti aika on ehkä parempi. Että monia traumoja, ei olekaan ehkä viisasta käsitellä jos on ihan tuolla kentällä, että tästä kun lähtee niin riski siihen, että tavallaan käyttää päihteitä tosi tuhoisasti tai tekee itselleen jotain, kun on tosi ahdistunut.

Asiakastyössä lähdetään asiakastilanteesta akuuteimmasta asiasta. Tilanteen purkamiseen nähtiin olevan monia eri lähestymiskulmia. Tärkeänä pidettiin, ettei työntekijän tarvitse tietää kaikkea, vaan keskiöön nousee selvittämiskyky. Haastatteluissa pohdittiin hienovaraisuutta sekä suoruuden ja herkkyyden suhdetta, jotta asiakas saadaan pysymään yhteistyösuhteessa. Yhtenä tukemisen tapana kuvattiin asiakkaan oman arvon tunteen vahvistaminen. Omanarvon ja ihmisarvon tukeminen nähtiin tuen tavoitteena.

Ja just mä oon paljon puhunut ihmisten kanssa siitä, että miten tärkeää ois niinkun osoittaa ensin itselleen, että on arvokas eikä voi kohdella ihan miten tahansa. Koska jos ite on sitä mieltä, niin se välittyy paljon myös muille että jotenkin siinä on kyllä. On hirveen vaikee lähtee rakentamaan

ihmiselle, joka on pienestä pitäen tottunut mitätöintiin tai ylikävelyyn tai just hyväksikäyttöön...

Asiakkaalle viestittiin tämän tärkeyttä ja haastateltavat kuvasivat asiakkaan omien rajojen opettamista kunnioittamalla itse asiakkaan rajoja. Raijas (2003,44) vahvistaa, että koska väkivallan uhria on kohdeltu kuin esinettä, hän tarvitsee kokemuksen, että häntä kuunnellaan, arvostetaan ja kunnioitetaan.

Meidän pitää myöskin kunnioittaa, että jos me opetetaan rajoja ja se on yks tärkeä, mikä meillä tämmösessä tilanteessa mikä meidän asiakasryhmällä on, niin meidän pitää myöskin kunnioittaa niitä sen asiakkaan rajoja itse. Ettei saada painostaa...

Yksi haastateltava kuvasi tunneilmaisua osana asiakkaan tukemista. Tunteet saa näkyä, mutta esimerkiksi ahdistus ja järkytys vaikeuttavat asiakkaan työntekijään tukeutumista ja avun saamista.

Että jotenkin musta oli ihana, kun yksi asiakas kerran sanoi mulle, että sulle on aina niin hyvä puhua kun sä, et niinkun ahdistu, etkä järkyty mistään. Ja se on musta paljon sanottu.

Haastateltava kuvasi joskus suuttuvansa asiakkaiden puolesta ja sanoittavansa sen asiakkaalle. Asiakkaan puolesta suuttumisella haluttiin näyttää asiakkaalle, että asiakkaallakin on oikeus suuttua ja toisaalta kertoa kuinka arvokas asiakas on:

...Usein siinä osa sitä hoitoo on se, että ymmärrätkö sä, että sulla on oikeus jotenkin suojella itseesi. Että lähdetään ihan siitä ja tää on usein just naisten ja tyttöjen kohdalla, se lähtee siitä se itsetunnon rakentaminen, että sua ei saa kohdella noin. Että se täytyy sitten, siinä vastassa saattaa olla ihan hämmentynyt ilme, että eikö? Että toisen täytyy sanoa ja joskus jopa suuttua sen ihmisen puolesta, että mua suututtaa, että sulle on tehty

noin. Että se usein lähtee ihan siitä ja toinen on ihan yllättynyt siitä ja se jotenkin, että kun sitä rupee oikein miettiin niin se surettaa ihan hirveesti, se tuntuu ihan kamalalta, koska tota et miten se tulee jotenkin niin osaksi sitä niiden ihmisten elämää, että se on ihan kamalaa.

Seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kohdannutta asiakasta pyrittiin tukemaan tilannetta helpottavilla toimilla. Tilanteissa pyrittiin ratkaisemaan väkivaltaa aiheuttava haaste asiakkaan elämässä ennen kuin asiasta lähdettiin varsinaisesti tukemaan keskustelun avuin. Asiakkaan saaminen turvaan mainittiin osana asiakkaan tukemista.

Mut yks hyvä esimerkki on se, että jos meillä on tässä vaikka asunnoton nainen, joka toistuvasti tulee seksuaalisesti kaltoinkohdeksi, kun etsii majapaikkaa itselleen jonkun luota, niin ei me voida ruveta työstämään tässä sen naisen kanssa sitä, että miltä se on susta tuntunu ja mitä se herättää, mikä se on se trauma vaan me ruvetaan työstää sitä asuntoo sille, että hän sais paikan missä olla turvassa. Et se on niinku se, et jotenkin, et ei sammuteta tulipaloo, joka voi roihahtaa uudelleen jostain päin. Vaan yritetään löytää se millä saadaan se kokonaan sammumaan.

Haastateltavat käyttivät erilaisia menetelmiä osana asiakkaan tukemista seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksissa. Haastateltavat olivat hyödyntäneet väkivaltatyön toimijoiden materiaaleja ja perehtyneet materiaaleihin seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan noustessa asiakastyössä. Haastateltavat hakivat tietoa aktiivisesti työn tueksi ja hyödynsivät mahdollisesta omasta terapiataustasta noussutta menetelmäosaamista.

Haastatteluissa kuvattiin tuen vaikutuksia asiakkaaseen. Jo aiheen käsittely asiakkaan kanssa nähtiin saavutuksena. Haastatteluissa kerrottiin, että työntekijä tarjoaa tuen keskellä asiakkaalle nähdyksi tulemisen kokemuksen. Työntekijät kokivat, että asiakkailla on tarve tulla kuulluksi.

Päihteitä aktiivisesti käyttävien tukemiseen seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksissa liittyi haasteita. Asiakkaan haasteiden vyyhti ja päihteidenkäyttö herättivät huolta siitä, kuinka asiakasta voidaan tukea.

Se on kyllä iso kysymys, että mitä, no se tietysti, että kuuntelee ja jotenkin se, että mitä siinä tilanteessa voi niinku tehdä, kun ihminen on tavallaan päihteiden vaikutuksen alaisena.

Traumojen työstäminen kohderyhmän kohdalla nähtiin vastuuttomana. Asioiden työstäminen nähtiin vaikeana ja tilanteessa toimimisen vähyys vaatii työntekijältä hyväksymistä. Tukiprosessia ei ole mahdollista viedä eteenpäin matalan kynnyksen päihdetyössä kuten esim. kuntoutuksessa. Haastateltavat nostivat esiin huolta omien keinojen riittämättömyydestä miesasiakkaiden kanssa. Vaikeaksi koettiin esimerkiksi sellaisen asiakkaan vahvistaminen, joka kokee väkivaltaisen kumppanin hyvänä ja rakastavana. Yhtenä haasteena on puute asiakasta vahvistavista tukiverkostoista.

Suureksi haasteeksi yhdessä ryhmässä nimettiin asiakkaan tavoittaminen sekä asiakkaan vaikeus vastaanottaa apua. Trauman nähtiin vaikuttavan asiakkaan tavoittamiseen ja käyttäytymiseen ja traumaymmärrykseen oli tämän vuoksi haettu osaamista.

Asiakkaita tuettiin akuutin avun hakemisessa, vaikka haasteeksi nähtiin, etteivät asiakkaat kykene tai suostu lähtemään tarjottaviin kriisituen palveluihin. Asioiden työstämisen nähtiin vaativan raitistumista. Asiakkaat vievät vain harvoin tilanteet viranomaisten tietoon ja kynnyksessä terveyskeskukseen lähtemiseen on korkea. Terveysneuvontapisteiden asiakkaisiin kohdistuneessa tutkimuksessa (Laitinen, Uhlbäck, Eskelinen & Saari. 2017, 122) asiakkaiden luottamus viranomaisiin oli heikkoa ja 64 % vastaajista oli ainakin osittain sitä mieltä, ettei viranomaisiin voi luottaa ja vain 21 % vastaajista kertoi luottavansa viranomaisiin. Aineiston ja Laitisen ym. (2017) tutkimuksen perusteella voidaan siis arvioida, että avun hakeminen on erityisen vaikeaa päihteiden aktiivikäyttäjille.

Haastateltavien mukaan on tarve saada asiakas muun turvallisen hoidon piiriin ja toive tukiprosessin johdonmukaisesta etenemisestä sen alkaessa.

No kyl mä toivoisin ite henkilökohtaisesti sitä, että se niinkun seksuaalinen

väkivalta, et se etenis se prosessi, kun juna ja jotenkin, et siinä ei niinkun mitkään stigmat tai muut painais vaan ihmisiä kohdeltais ihmisinä. Ja okei se voi olla se päihteidenkäytön stigma se yks asia mikä siel vaikuttaa.

Haastateltavat kertoivat esimerkkejä tilanteista, joissa asiakkaat olivat jääneet seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemusten kanssa ilman asiallista apua. Yhdessä ryhmässä pohdittiin eteenpäin ohjauksen riskiä. Riskinä nähtiin asiakkaan saama epäasiallinen kohtelu viranomaisilta ja tämän uudelleen traumatisoiminen. Riskiä kuvannut haastateltava kertoi joskus pohtivansa, onko asiakkaalle parempi jäädä heidän tuen piiriin asiattoman kohtelun ollessa riskinä eteenpäin ohjaamisessa. Toisessa ryhmässä yhtenä puheeksioton ja asiakkaan tukemisen riskinä nähtiin asian jääminen leijumaan ilman mahdollisuutta jatkoapuun.

Haasteena kuvattiin kohderyhmälle soveltuvien jatko-ohjaustahojen puute. Palvelut seksuaaliväkivaltatyössä nähtiin selkeinä ja toimivina, mutta haasteena, ettei palvelu ole kehitetty huomioiden päihteiden aktiivikäytön tuomia piirteitä. Avun saaminen kuvattiin vaikeaksi ja avun lyhyt kestoisuus haasteeksi. Asiakkaat eivät päihteidenkäytön takia välttämättä pääse kriisipalveluihin, eikä toisaalta varatulle ajalle meneminen onnistu asiakkaalta. Yksi haastateltava näki erityispalveluiden olevan pienen hyväkuntoisen ihmisjoukon käytössä. Palvelujärjestelmässä kuvattiin olevan tarve moninaisille toimijoille ja matalan kynnyksen palveluihin tarvittavan lisää kytköksiä psykiatrian puolelle.

Asiakkaiden tukemisen näkökulmasta palvelujärjestelmässä koettiin keskittyvän liikaa päihteidenkäyttöön. Haastateltavat kertoivat esimerkkejä asiakkaiden huonoista kokemuksista tutkintaprosessissa tai muuten viranomaisten kanssa. Viranomaisten koettiin tarvitsevan lisää tietoa ja valmiuksia kohdata päihdeasiakas.

Haastateltava 1: Niin, koska mä tiedän et mä pystyn kantaan vastuuni siitä mitä mä täs kuitenkin kohtaan ja toimin, mutta niin paljon oon kuullut sitä, että miten väärin siellä on toimittu tai jopa sanottu, että sun oma syy. Tai annettu ymmärtää niin. Et kun käytät päihteitä tai myyt seksiä tai annat vastikkeellista seksiä, että jos tuut raiskatuksi tai muuks, et on oma syy.

Haastateltava 2: He tukee sitä väärää käsitystä siitä problematiikasta, kun muutenkin sanoin. Et he, tietyt viranomaiset.

Haastateltava 1: Tai yksilöt siellä niin kun saattaa tukea.

Päihteidenkäyttöön liittyvän leiman kuvattiin vaikuttavan asiakkaan saamaan apuun. Päihteiden aktiivikäyttäjä ei haastateltavien mukaan ole samanarvoisessa asemassa palvelujärjestelmässä eikä päihteiden aktiivikäyttäjää oteta välttämättä palveluihin.

Huumeita käyttävien naisten kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä tutkinut Elina Vironkangas (2017) kirjoittaa tutkimusartikkelissaan, ettei huumeita käyttävien naisten asiointi palvelujärjestelmässä ole ongelmaton vaan se aiheuttaa kokemuksia narkomaaniksi leimautumisesta. Tutkimukseen osallistuneiden naisten mukaan ”nistiksi” saa lähtökohtaisesti huonompaa palvelua kuin ei-päihdeongelmaiset. (Vironkangas 2017.) Näyttää siltä, että haastatellut työntekijät jakavat Vironkaan tutkimukseen osallistuneiden naisten käsityksen siitä, että päihteitä aktiivisesti käyttävien ihmisarvoa ja oikeutta palveluihin pidetään muita alhaisempana.

Asiakkailla oli pelko viranomaisten asenteista ja kokemuksia ymmärtämättömyydestä ja syyllistämisestä. Päihteiden aktiivikäyttäjien suhde virkavaltaan sekä kokemukset virkavallasta vaikuttivat avun hakemiseen esimerkiksi poliisilta. Yksi haastateltava pohti päihteidenkäytön sekä seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kahdenlaista leimaa palveluissa:

Et siinä voi olla kaksi eri tasoa jopa, että sekä päihteidenkäyttäjiä kohtaan mutta myös kaltoinkohtelutilanteissa. Että, omakin kynnys on iso lähteä päivystykseen, niin tota koska siel se tosiaan se yks väärä katse voi olla tommosessa herkässä tilanteessa, ni en mä välttämät lähtis itsekään siihen prosessiin. Niin kyl se kertoo mun mielestä aika paljon.

Toiminta asiakkaan kohtaaman seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteissa jää usein työntekijän huolen tai puheeksioton tasolle. Vastaajat tunnustivat kuitenkin

seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteissa tukemisen keskeisimmät tekijät, jotka mukailevat vakauttavan kriisityön mallia. Asiakkaan tukemisen nähtiin vaikuttavan myönteisesti asiakkaan elämään. Päihteiden aktiivikäyttö toi haasteita asiakkaiden tukemiseen ja tukiprosessin eteenpäin vieminen päihteiden aktiivikäytön vuoksi kuvattiin vaikeana. Samanaikaisesti työntekijät toivoivat kuitenkin tukiprosessin johdonmukaista etenemistä sen alkaessa. Toisaalta osa työntekijöistä pohti eteenpäin ohjaukseen liittyviä riskejä mahdollisen epäasiallisen kohtelun haavoittavuuden vuoksi.

6.4 Väkivallan kokemuksissa tukemisen vaikutukset työntekijöihin

Seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kohdanneen asiakkaan tukemiseen matalan kynnyksen päihdetyössä liittyy monenlaisia työntekijän tunteita. Haastateltavat kuvasivat isoja tunneskaaloja sekä asiakkaiden tunteiden resonoimista. Työntekijät olivat tunnistaneeet surun, vihan ja pelon sekä keinottomuuden ja riittämättömyyden tunteita, mutta myös onnistumisen iloa ja vahvaa kunnioitusta.

Suru sekä kohtuuttomuuden tunne liittyivät asiakkaan kokemaan seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan sekä huonoihin viranomaiskokemuksiin. Yhdessä haastattelussa tunnistettiin miesasiakkaalta siirtynyttä häpeän tunnetta itsessä. Myös vihan tunteita kuvattiin haastatteluissa. Vihan tunteet nousivat väkivaltaista tai hyväksikäyttävää puolisoa tai muuta tekijää kohtaan.

Kyllähän se semmonen, tosiaan se raivo jossain tilanteissa, jossa on joku kohde johonka sen, vaikka sitten toisaalta aattelee, että onko sekään sitten niinkun, se on varmaan sitten tosi subjektiivista siinä kohtaan mutta kun näkee, että siinä on nyt selkeesti nää osapuolet tai ainakin itse tulkitsee näin niin sitte se tavallaa se semmonen vihan tunne, kun sillä on se kohde.

Keinottomuuden, riittämättömyyden ja turhautumisen tunteet mainittiin kaikissa

ryhmissä. Tilanteissa toimimisen vähyys vaatii työntekijänä hyväksymistä. Avun hakemisen ja saamisen vaikeus herätti turhautumista ja riittämättömyyttä. Tilanteet, joissa oman selkeän huolen kanssa ei voinut edetä kuvattiin tuntuvaan kestävämmiltä. Haastatteluissa kuvattiin voimattomuutta:

Mut, että tosiaan, jos me nyt päästään sinne keskusteluun sitten pidemmälle, niin ehkä se sitten siinä vaiheessa saattaa tulla se voimattomuuden tunne, kun joutuu näkemään ja hyväksymään sitä, miten jumissa se ihminen on sen elämän tilanteen kanssa. Ja mä voin haastaa häntä ja tarjota hänellä sillä lailla sen kokemuksen, että mä nään sua ja mä nään ainakin vähän mitä tossa tapahtuu, et mä olen tässä sua varten jos sä olet valmis tarttumaan tai jos sä haluat siitä lähteä.

Asiakkaiden kokemukset herättivät kunnioituksen tunteita haastateltavissa. Kunnioitus liittyi ihmisen sinnikkyteen ja selviämiseen vaikeuksista huolimatta. Haastateltavat kuvasivat huolen ja välittämisen tunteita asiakkaisiin kohdistuen. Onnistumisen tunteita nousi tilanteissa, joissa asiakas uskoutui ja koki luottamusta kertoa kokemuksistaan työntekijälle.

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteissa tukemisen vaikutuksiksi työntekijään nimettiin työntekijän oman elämän turvallisuuden huomaaminen ja kunnioitus ihmiselämää kohtaan.

Kyllähän tässä ollaan tosi raadollisten ja hirveittenkin asioiden ja tarinoiden, tapahtumien kanssa tekemisissä. Et se semmonen sen hirveyden näkeminen ja kokeminen päivästä toiseen, miten ihminen voi tehdä toiselle ihmiselle ja millaisia voi olla ne tilanteet niin onhan se rankkaa. Ja se just se hulluus siinä, että tää jollekin normaalia et mitenkä keskiluokasta ja turvallista pientä, söpöä elämää sitä itse on elänytään sitten kuitenkin, kun aattelee mitä tässä kohtaa ja kuulee. Mut kyllähän se tietysti vaatii sen, että me taas työryhmässä voidaan asioita myöskin purkaa ja käsitellä, meillä on hyvät työhajaukset ja sitä semmosta työyhteisöön liittyvää myöskin...

Tilanteiden ja tarinoiden rankkuus vaikutti työntekijöihin. Haastateltavat tunnustivat asiakkaiden tunteiden tarttumista ja resonoimista ja tilanteiden palaamista mieleen kotona sekä yhdessä ryhmässä sijaistraumatisoitumista ja puheeseen turtumista.

Paljonhan me tässä sijaistraumatisoidutaan kyllä, että se on hyvä tunnistaa kanssa semmonen kanssa joku. Varsinkin silloin alkuaikoina, kun työn aloitti niin kyllähän ensi ihmetteli, että miks tää väsymys ja miks tää kunnes sille sai jonkun nimen, että se liittyy siihen, että kuulee niin paljon asioita, mitkä menee jossain määrin tonne ihon alle.

Myönteisinä asiakkaan tukemisen vaikutuksina työntekijään mainittiin oman merkityksen huomaaminen ja kokemus turvallisena ihmisenä olemisesta asiakkaalle. Asiakkaan palaute työntekijän vakaudesta oli myönteistä.

Tulosten pohjalta näyttää siltä, että asiakkaiden tukeminen seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksissa vaikuttaa monin tavoin työntekijään. Aihe ja asiakkaan tukeminen herättivät työntekijöissä monia eri tunteita ja erityisesti aineistossa mainittiin surun, riittämättömyyden ja keinottomuuden tunteet. Osa haastateltavista mainitsi sijaistraumatisoituvansa työssä.

7 VALMIUKSIA TUKEVAT TEKIJÄT JA KEHITTÄMISTARPEET

7.1 Työntekijän valmiuksia tukevat tekijät

Toiminnan rakenteiden nähtiin tukevan työntekijöiden valmiuksia tukea asiakasta. Rakenteilla tarkoitetaan työnjärjestämiseen, organisaatioon ja työyhteisöön liittyviä järjestelmiä sekä sovittuja tai toistuvia toimintatapoja. Kaikissa ryhmissä mainittiin hieman erilaisia valmiuksia tukevia rakenteita toimintojen erilaisuuden vuoksi. Omien rakenteiden muodostaminen, moniosaava työyhteisö sekä työnjärjestämiseen liittyvät rakenteet kuten viikkotiimit tukevat työntekijöiden valmiuksia. Turvallisen tilan luominen työtapana toiminnassa mainittiin valmiuksia tukevaksi tekijäksi. Yhdessä ryhmässä nostettiin puheeksiottoa tukevaksi rakenteeksi nais erityinen työote:

Se tulee siit kiinnostuksesta, joka on varmasti työntekijöiden henkilökohtainen ominaisuus, eikä itsestään selvää, mutta tässä tiimissä se on. Ja sitten ne rakenteet esimerkiksi, että meillä on nais erityistä työtä, niin se tukee sitä.

Työn järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyvien rakenteiden ohella asiakastyön työtavat kuvattiin yhtenä seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksiottoa vahvistavana tekijänä. Haastateltavat mainitsivat asiakkaan kunnioittamisen, asiakaslähtöisyyden ja tasavertaisuuden keskeiseksi asiakkaan tukemisessa kaikessa työssä ja näin ollen myös seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteissa.

No ensimmäinen asia on se, että meidän, me tiiminä ymmärrämme asiakaslähtöisyyden oikean merkityksen, että meillä ei ole semmosta näennäistä kohtaamista vaan meillä on hyvin aitoa ja arvokasta kohtaamista ja me ollaan läsnä, niin se lähtee ihan tämmöisistä perusasioista.

Yhdessä haastattelussa nostettiin esille tärkeäksi tuen mahdollistavaksi tekijäksi, ettei omassa toiminnassa ole rajoituksia yksilöasiakastyön kestolle. Haastateltava kuitenkin arvioi tapaamiskertojen vapaan määrän olevan harvinaista tarjottavissa palveluissa. Yksilötapaamiset mainittiin tuen mahdollistava rakenteena.

Asiakaslähtöisyys työtapana tukee työntekijän valmiuksia ottaa puheeksi. Asiakastyön työtapoina kohtaava työtapa, asiakaslähtöisyys, ammatillisuus ja luottamuksellisuus tukevat työntekijän valmiuksia kohdata väkivaltaa kohdannut asiakas. Haastatteluissa mainittiin kohtaava, turvallinen ja kunnioittava asenne valmiuksia tukevaksi tekijäksi.

Mitä ne valmiudet on, vaikka yksittäisellä työntekijällä niin, no varmasti meidän rakenteet tukee tiettyä tai siis, että on helpompi ottaa puheeksi, varmasti se oma ammattikoulutus, oman henkilöhistorian kokemukset. Niinkun niistä pystyy, tai ne omat ihmissuhdetaidot, vuorovaikutustaidot, jotka on kehittyneet elämän varrella, on antaneet tiettyjä valmiuksia.

Huumeita käyttävien naisten rajoitettuja avun saannin kokemuksia tutkinut Vironkangas (2017, 118) kuvaa tutkimusartikkelissaan pääasiassa huonoon kohteluun, leimatuksi tulemiseen ja epäilyksen alaisena oloon tottuneiden naisten kokevan tärkeäksi pelkästään sen, että työntekijälle on mahdollista mennä kertomaan ikävistä kokemuksista purkamaan ahdistusta ja pettämistä. Kohtaamisen, jossa työntekijä ei esitä epäilystä asiakkaan kertomuksia kohtaan, kerrottiin pelastaneen jopa itsemurhayrityksiltä. (Vironkangas 2017.)

Luottamuksellisuus asiakassuhteessa tukee työntekijän mahdollisuutta ottaa puheeksi ja tukea seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksissa. Yhdessä ryhmässä keskusteltiin luottamuksellisuuden syntyvän nopeasti, sillä yksilöasiakastyössä huumeidenkäyttäjien kanssa ollaan nopeasti asiakkaan omalla reviirillä. Matalan kynnyksen työn perustuminen asiakkaan itsemääräämisoikeudelle tukee luottamuksellisuuden lisäksi asiakastyössä olevia mahdollisuuksia. Näyttää siltä, että

huolen puheeksi ottaminen vaatii luottamuksellisen suhteen. Aina luottamuksellista suhdetta matalan kynnyksen toiminnassa ei kuitenkaan muodostu tai huoli saattaa herätä uusien asiakkaiden kohdalla.

Puheeksiottoa tukevat valmiudet kuvattiin haastatteluissa ammatillisiksi valmiuksiksi. Herkkyys toimintatavassa ja ammatillinen valmius ottaa puheeksi kaikki elämän ilmiöt mainittiin tällaisiksi valmiuksiksi. Tämän lisäksi mainittiin koulutus, kokemus, ihmissuhdetaidot ja vuorovaikutustaidot valmiuksia antavina tekijöinä. Yhdessä haastattelussa kuvattiin sosiaalialan työntekijöiden sosiaaliterapeuttinen lähestymistapa valmiuksia tukevana.

Yhtenä valmiuksia lisäävänä tekijänä mainittiin verkostoyhteistyö. Yhteistyö seksuaaliväkivaltatyön toimijoiden kanssa vahvistaa puheeksiottoa ja asiakkaan tukemista. Tiedon saaminen väkivaltatyön toimijoilta koettiin helpoksi. Yksi haastateltava kertoi onnistuneen esimerkin työparitoiminnasta kriisityöntekijän kanssa.

Keskustelua matalan kynnyksen verkostoissa pidettiin tärkeänä ja huolta asiakkaan tilanteesta saatettiin jakaa muiden asiakasta kohtaavien työntekijöiden kanssa. Erityisesti yhdessä haastattelussa kuvailtiin traumaviitekehys valmiuksia lisäävänä tekijänä. Ymmärrys trauman vaikutuksista ja traumakoulutus nähtiin tärkeänä:

Haastateltava 1: "Mut ehkä semmonen, jos ajattelee viel tätä asiakaskuntaa niin psyykkisesti vahvasti oirehtelevia ihmisiä, ihan psykoottistaustaista väkee on, en tiedä jotenkin tuntuu, että vois ajatella, että kaikilla on joko päihteiden tuomaa tai sitä ennen olevaa psyykkistä ongelmaa ja vahvaa traumataustaa. Mut se trauma-ajattelu on ehkä meillä semmonen lähtökohta."

Haastateltava 2: "Se on niin keskiössä ja sitä varten ollaan saatu myös paljon koulutusta ja haettu ymmärrystä siihen, traumojen merkitykseen ja siihen ihmisen toimintaa."

Haastateltavat kuvasivat kattavasti puheeksioton valmiuksia tukevia sisäisiä toimia. Näitä ovat työn purkaminen, työnohjaus ja työyhteisön tuki. Tilanteiden purkaminen ryhmien ja avoimen toiminnan jälkeen on osa toimintaa. Asiakastilanteen kirjaaminen ja jatkosuunnitelman tekeminen välittömästi tapaamisen jälkeen koettiin puhdistavana. Yhdessä ryhmässä kerrottiin jatkosuunnitelman tekemisen ikään kuin summaavan tilanteen. Tilanteissa, joissa kaikkea ei kirjata pidettiin purkua toisen työntekijän kanssa erityisen tärkeänä. Purkutilanteiden lisäksi yhdessä ryhmässä nostettiin esiin mahdollisuus debriefingiin.

Haastattelija: Minkälaisia purkukeinoja teillä on näiden tunteiden, siinä ettei ne tulis sinne kotiin tai ottais valtaa omassa elämässä tai vaikuttais siihen omaan jaksamiseen?

Haastateltava 1: Mehän puhutaan tosi paljon

Haastateltava 2: Kyllä se on varmaan se tärkein. Meillä ei tällä hetkellä oo sellasta virallista työnohjausta, mikä ois ehdottoman tärkeä, että se ois. Koska se, tää on niin paljon sellasta yksilötyötä, että paljon me kuullaan asioita mitä muut ei kuule ja sitten tavallaan ne on täällä oman pään sisällä, koska ihan kaikkea ei myöskään kirjaa tonne koneelle. Niin sitten ne on pakko puhua jonnekin, että saa itsensä nollattua. Niin se on kyllä erittäin tärkeä ja sit se, että se arki itsellä on niin toista kun tämä täällä.

Kaikissa ryhmissä kerrottiin työnohjauksesta valmiuksia tukevana tekijänä. Työnohjauksen kuvattiin tukevan asiakkaiden sekä omien tunteiden tunnistamisessa. Yhdessä haastattelussa kerrottiin työnohjaajan perehtyneisyydestä ja erikoisosaamisesta seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kysymyksissä tukevan työntekijöitä. Myös kolmannessa ryhmässä pidettiin työnohjausta tärkeänä, vaikka virallista työnohjausta ei haastatteluhetkellä ollut työn tukena. Haastateltavat kertoivat työnantajan koulutusmyönteisyydestä ja osa haastateltavista yksittäisistä teemaan saaduista koulutuksista. Erityisesti sijaistraumatisoitumisen ehkäisemisen näkökulmasta työnohjaus on välttämätöntä toiminnassa, jossa kohdataan seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kohdanneita (Brusila 2006, 340). Jo haastateltavien kuvaaman asiakkaiden kohtaaman seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan yleisyyden vuoksi on perusteltua, että matalan kynnyksen päihdetyössä toimiville järjestetään poikkeuksetta työnohjausta.

Purkujen ja työnohjausten lisäksi työyhteisöä pidettiin tärkeänä. Haastatteluissa mainittiin työparityöskentely, asiakastilanteiden reflektointi ja runsas seksuaalisuudesta keskusteleminen työyhteisön vahvuuksina. Työyhteisön huumorin nähtiin olevan jaksamista lisäävä tekijä. Haastateltavat kertoivat tärkeäksi tuen saamisen työntekijöiltä omaan elämään liittyvissä haasteissa ja mahdollisuuden olla avoin omista haavoista. Työyhteisöjen vahvuuksia on mahdollisuus siirtää asiakas toiselle tilanteissa, joissa asiakkaan kokemukset tulevat liian lähelle omaa elämää.

Haastateltavat kertoivat työntekijöiden henkilökohtaisista valmiuksista. Henkilökohtaisiksi valmiuksiksi mainittiin persoona, kunnioitus ja sitoutuminen sekä vastuuntunto. Asiakastyötä kuvattiin tehtävän omalla persoonalla ja työntekijän henkilökohtaisia ominaisuuksia hyödyntäen. Henkilökohtaiset ihmissuhdetaidot nähtiin puheeksioton valmiuksia lisäävänä tekijänä. Yhdessä ryhmässä kuvailtiin asiakastyössä työntekijän henkilökohtaisen osaamisen olevan merkityksellistä:

Sitten mä rupeen vaan vähän jutteleen, että mistä puhutaan tänään. Sitten se on just tavallaan se on ihanaa, että se kaikki on tässä ittes, mutta sitten se on hirvittävän rankkaa. Koska haluaa tehdä hyvää työtä ja haluaa tavallaan olla sen arvoinen, että ihminen tulee tänne ajoilleen, että se saa täältä multa jotain. Ja sit se on kiinni siitä mitä tästä päästä lähtee ja eihän sen niin pitäisi olla. Että kyllähän siinä täytyis olla joku systeemi tai justiinsa joku ohjekirja vähän, että mitä ois hyvä tai mitä juttuja voi vaikka käsitellä joskus. Joku semmoinen.

Osa haastateltavista kertoi toiminnassa tällä hetkellä olevien työntekijöiden aidosta kiinnostuksesta asiakkaisiin ja haluun kohdata asiakas. Työntekijät yksikössä kuvattiin sitoutuneeksi. Yhtenä työntekijään liittyvänä ominaisuutena kerrottiin työntekijöiden vastuuntunnosta tilanteiden hyvin hoitamiseen ja halusta olla asiakkaan luottamuksen arvoinen.

Haastatteluissa keskusteltiin työntekijöiden jaksamisesta matalan kynnyksen työssä

päihteiden aktiivikäyttäjien ja väkivallan teemojen parissa. Jaksamisen kannalta tärkeiksi tekijöiksi mainittiin palautuminen ja itsereflektointi. Haastateltavat kuvasivat itsereflektion merkitystä valmiuksia tukevana. Itsereflektioksi nähtiin ymmärrys omien haavojen ja traumojen vaikutuksista sekä itseä lähelle tulevista tilanteista. Lähelle tulevat tilanteet saatettiin ottaa vastaan ammatillisena haasteena. Ammatillisen oppimisen ajateltiin olevan osa työtä. Oman elämän prosessoinnin ja mahdollisen oman toipumistaustan kuvailtiin antavan valmiuksia asiakkaan tukemiseen.

Palautumista tukivat oma arki, tasapainoinen elämä, työyhteisön tuki ja työkokemuksen kautta opittu oman olon säätelyminen. Asiakkaiden tilanteiden etäällä pitämisen kerrottiin vaativan keinoja.

Mitä enemmän on tehnyt töitä, niin kyllähän sitä oppii säätelymään sitä oloaan ja sitä, ettei asiat mee ihan niin ihon alle. Mutta kyllähän ne silti menee, että ihmisiä ollaan tässä ja kuunnellaan. Mitä enemmän tässä oppii tunteen asiakkaan niin jotkut asiat menee tuonne jonnekin kerrokseen, kai se on vaan sitä, ettei olla koneita, onneksi. Kyllähän se vaatii aika isoja keinoja itseltä, että pystyy niiden asioiden kanssa olemaan, ilman että ne puskee joka huokosesta pihalle itsestä. Äärimmäisen kyllä jotenkin hienoa ja haastavaa samalla, siinä on monta sellasta samalla, että se on raskasta mutta se on parasta tässä, että kuitenkin ihmisten tarinat ja ihmiset, en mä vois kuvitella kyllä tekeväni mitään muuta työtä.

Aineistossa merkittävä osa puheeksiottoa tukevista valmiuksista liittyi työntekijän ammatillisiin sekä henkilökohtaisiin valmiuksiin ja asiakastyön työtapaan. Valmiuksia tukevat tekijät muodostuivat aineiston perusteella työntekijä ja tiimitasolla sekä työn sisäisinä rakenteina kuten työn purkutapoina, työnohjauksena ja verkostoyhteistyönä. Valmiuksia tukevia laajempia organisaatiotason ja yhteiskunnan rakenteita ei tuotu esille.

7.2 Toiminnan ja puheeksioton kehittämistarpeet

Teema ja asiakasryhmä asettavat tarpeita työntekijälle matalan kynnyksen päihdetyössä. Työ kuvattiin samanaikaisesti äärimmäisen hienoksi sekä raastavaksi. Syventymistä vaativien aihepiirien nähtiin olevan moninaisia, eikä mahdollisuutta kaikkien teemojen asiantuntemukselle ole. Yksi haastateltava kuvasi henkilökohtaista tarvetta terapeuttiselle osaamiselle. Osa haastatelluista toimi hanketyössä ja hanketyössä koettiin olevan keskimääräistä parempi osaaminen erityisteemoihin. Toisaalta nostettiin esiin toive koulutuksen tärkeyden näkymiselle ja asiantuntijuuden arvostamiselle matalan kynnyksen päihdetyössä:

Jotenkin se sellanen ymmärrys tässä meidän kun palveluita järjestetään, että siellä matalan kynnyksen paikoissa niin kuinka tärkeää siellä on olla moniosaajia, työntekijöitä ja sillain, että siellä on vahvasti koulutus myöskin läsnä ja siellä voidaan tarttua asioihin, kun meillä on kuitenkin jotenkin tässä systeemissä se ajattelu enemmän niin, että mitä korkeammalle ja korkea kynnyksesimpiä hoitoja on niin sitä spesifimpää osaamista siellä tarvitaan tavallaan ja sit tavallaan kuitenkin täällä, missä ollaan tossa kentän pinnassa ni siellä täytyis olla, että ikään kuin siellä ei tarvittais sitä erityistä, tai jotenkin sitä ja hyvin monialaisesti tietenkin sitä osaamista, että tota ne asiantuntijat ei oo vaan siellä korkean kynnyksen takana.

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteissa tukemiseen tunnistettiin koulutustarpeita. Osa haastateltavista oli saanut aiheeseen koulutusta ja osa kaipasi koulutusta. Työnantaja nähtiin koulutusmyönteisenä ja yhden haastateltavan terapiakoulutusta työnantaja tuki. Työn sisällön nähtiin asettavan vaatimuksia koulutukselle monista eri osa-alueista. Yhdessä ryhmässä korostui saatu traumakoulutus. Ryhmässä, jonka osallistujat eivät olleet saaneet koulutusta seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteisiin, oli kuultu työyhteisön jäseniltä hyvää palautetta seksuaaliväkivaltatyötä tekevän yhteistyökumppanin koulutuksista.

Koulutuksia pitäis olla, mutta ehkä se on sit just se ongelma siinä on, että tarttis semmosta, niinkun puhuttiin tossa aikaisemmin, että tuntuu että pitäis tietää vähän kaikesta kaikki. Mutta tää on kyllä hirveen keskeinen.

Työn nähtiin asettavan erityistarpeita, joista laajat osaamisvaatimukset ja laaja tiedontarve mainittiin haastatteluissa. Samaa työnkuvaa kerrottiin tehtävän sekä sosiaali- että terveysalan koulutuksella ja henkilökunnan osaaminen nousi keskiöön. Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan teema vaati työntekijöiltä omaa perehtyneisyyttä teemaan ja asiakkaan tukemiseen. Työntekijät kuvasivat terapeuttisen osaamisen tarvetta. Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksi ottamiseen tunnistettiin kehittämistarpeita. Haastatteluissa nostettiin esiin tarve kehittää puheeksiottoa miesten kanssa, väkivallan sanoittamista ja henkilökunnan osaamista.

Puheeksiottoon miesten kanssa kerrottiin tarvittavan lisää tietoa ja käytäntöjä. Miesten kohtaaman seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan näkyväksi tuomisessa on kehitettävää:

Ehkä tämmönen just tää miesten kokema seksuaalinen hyväksikäyttö ja ahdistelu ja tässä meidän kentässä päihdemaailmassa niin jotenkin, miten sitä vois vielä tuoda näkyvämmäksi tai jotenkin sillain. Auttaa siinä sitä puheeksiottoa jotenkin.

Kahdessa haastattelussa pohdittiin, miten seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa voisi sanoittaa aiempaa suoremmin jossain tilanteissa. Yksi haastateltavista pohti, ettei aina tarvitsisi olla niin varovainen puheeksiotossa:

...Välillä tuntuu että vältellään liikaakin semmosta että nyt menee jotain rikki ihan peruuttamattomasti ja kuitenkin mä luulen, että siellä on niin vahvat suojat ihmisillä myöskin, että toisaalta, että ihan pienestä siellä edes päästä läpi. En tiedä sitten.

Henkilökunnan osaamisen kehittäminen nostettiin esiin kehittämistoiveena. Osa haastateltavista toivoi koulutusta seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta ja sen puheeksi ottamisesta.

Puheeksioton lisäksi toiminnassa mainittiin olevan kehittämistarpeita seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan huomioimisen näkökulmasta. Tällaisiksi kehittämistarpeiksi yhdessä ryhmässä nostettiin ryhmätoiminnan kehittäminen aiheeseen liittyen. Haastateltavat pohtivat oman ryhmän tai muun kehittämistä tai yhteistyöryhmää seksuaaliväkivaltatyön toimijan kanssa.

Yhdessä ryhmässä nostettiin esiin manuaalin tai ohjekirjan tarpeellisuus yksilöasiakastyölle. Toiveena ohjekirjalle oli asiakastyön eri sisältöjen ja aihealueiden läpikäynti.

Joku ohjekirja ois ihan kiva, et plus sitten se, että semmonen on tässä kaupungissa se, että tää on niin iso, että palveluita paljon just niinkun kolmannen sektorin toimijoita, jokainen vähän puuhastelee omassa bouduaarissaan siellä ja tekee töitä, mutta me ei tiedetä toisista kauheesti välttämättä, jos ei kauheesti oteta selvää tai jostain syystä aikaisemmin jossain kohti tutustuttu, et kyllähän se kenttä on laaja ja toimijoita löytyy ja apua, kunhan vaan osais, aina ei osaa hakee tai aina ei tiedäkään, että mistä mutta sitten onneksi on kollegoita jotka pystyy auttamaan ja jolta pystyy kysyyn.

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksioton näkökulmasta tunnistettiin kehittämistarpeita. Osa haastateltavista painotti aiheen puheeksiottoon erityisesti miesten kanssa tarvittavan lisää tietoa ja käytäntöjä. Kehittämistarpeiksi tunnistettiin osittain koulutustarpeita. Haastateltavat kuvasivat asiakastyön sekä seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan teeman vaativan lisää terapeuttista osaamista. Toiminnan näkökulmasta osassa haastatteluista pohdittiin mahdollisen ryhmätoiminnan kehittämistä sekä aiempaa tiiviimpää yhteistyötä seksuaaliväkivaltatyön toimijoiden

kanssa. Yhdessä ryhmässä kuvattiin myös tarvetta ohjekirjalle asiakastyöhön käsiteltävistä aihealueista.

7.3 Asenneilmapiirin ja palvelujärjestelmän kehittämistarpeet

Matalan kynnyksen palveluiden yhteiskunnallisessa asemoinnissa ja palveluiden resursoinnissa nähtiin yhteiskunnallisia kehittämistarpeita kohderyhmän, sekä teeman seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan näkökulmasta.

Päihteidenkäyttöön liittyvä leima ja leiman vaikutus tukipalveluiden saantiin nähtiin ongelmana. Asiakkaiden tuen saamisen näkökulmasta kuvattiin palvelujärjestelmään tarvittavan asennemuutosta. Myös päihteiden aktiivikäyttäjille suunnatuissa kriisituen ja väkivaltatyön palveluissa nähtiin olevan kehittämistä.

Haastateltavien näkemyksiä päihteidenkäytön leiman ongelmallisuudesta tukee Lapsuudessa lähisuhteessa seksuaalista hyväksikäyttöä tutkinut Laitinen (2004, 238-239). Hän kuvaa suurimman osan seksuaalisen hyväksikäyttöön liittyvistä tunteista olevan muilta näkymättömissä. Ulkopuolelle näyttäytyvät kokemukseen liittyvät psyykkiset ongelmat kuten masennus, päihteidenkäyttö, väkivaltaisuus ja itsetuhoisuus. Näitä oireita muut saattavat paheksua ja ammattilaiset yrittävät lieventää. Laitinen kysyykin, kuinka paljon esimerkiksi huumeidenkäyttäjissä on hyväksikäytettyjä, joita kohdellaan huumeilla oireilun vuoksi rangaisten. Laitinen kuvaa epätasapainoa erilaisiin oireisiin liittyen: masennus ja anoreksia herättävät eri tavoin huolenpitoa ja ne nähdään pahoinvointina, kun taas esimerkiksi huumeidenkäyttö nähdään itse valittuna pahuutena. (Laitinen 2004, 238-239.)

Matalan kynnyksen työn arvon näkeminen yhteiskunnassa nähtiin yhteiskunnallisena

haasteena. Erityispalvelut nähtiin olevan pienen hyväkuntoisen ihmisjoukon käytössä. Yhdessä ryhmässä kuvattiin palveluiden kilpailutusten tuomien muutosten vuoksi luottamuksen puuttumista terveysneuvontatyöhön ja terveysneuvontapalveluiden supistamista. Haastateltava arveli, etteivät seksitautitestit kuulu palveluun kuten aiemmin. Haastateltavan mukaan terveysneuvontatyössä oli aiemmin enemmän aikaa yksilöasiakkaille.

Palveluiden resursointia pidettiin isona haasteena. Resurssien vähyys vaikuttaa tarjottavaan yksilötyöhön ja matalan kynnyksen palveluissa kerrottiin olevan jatkuva pula kohtaamisesta sekä ryhmätoiminnasta. Kokonaisvaltainen asiakkaan hoitaminen vaatii resursseja. Resurssien vähyys näyttäytyi erityisesti haittoja vähentävän työn kentällä. Haastateltavat kuvasivat monenlaisten toimijoiden tarvetta ja julkisten palveluiden tarpeellisuutta. Päihdetoimijoiden kuvailtiin vähentyneen lähivuosina.

Siitä puhumisesta ja kohtaamisesta on ihan hirvee tarve ja huutava pula ja näin, mut että. Se on aina ikuinen resurssikysymys mikä on joka paikassa.

Ja sitten just toi mistä (toinen haastateltava) puhui, niin oikeesti ne resurssit mitä tässä täytyis olla, että saatais ihmistä oikeesti kokonaisvaltaisesti hoidettua, niin niiden pitäis olla ihan toisenlaiset.

Omaa toimintaa laajempia kehittämistarpeita kuvattiin aineistossa asenneilmapiiriin ja palvelujärjestelmään liittyvinä tarpeina. Yksi keskeinen huomio liittyi päihteiden aktiivikäyttäjien leimaan ja huonoon yhteiskunnalliseen asemaan palveluissa. Matalan kynnyksen työn alhainen resursointi näyttäytyi haastateltaville isona haasteena. Väkivaltakokemusten osalta aineistosta piirtyy kuva päihteiden aktiivikäytön huomioivien väkivalta- ja kriisityön palveluiden kehittämistarpeista.

8 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

8.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen teon yksi keskeisin eettinen periaate liittyy tutkimustulosten paikkaansa pitävyyden tarkistamiseen, yleistettävyyteen ja julkistamiseen (Mäkinen 2006, 102). Tulosten luotettavuutta arvioidessa on otettava huomioon tämän laadullisen työn pieni otanta: kuusi haastateltavaa kolmessa eri toimipisteessä. Tuloksia ei voida pitää yleistettävänä vaan suuntaa antavina ja aiempia tutkimustuloksia tukevinä. Vaikka tuloksia ei voida yleistää kaikkien matalan kynnyksen päihdetyössä toimivien näkemyksiksi, ei niitä kuitenkaan voida pitää merkityksettöminä. Pieni otanta on otettu huomioon jo suunnitteluvaiheessa ja työn avulla on pyritty kuvaamaan ilmiötä ja tuomaan haastateltavien näkemyksiä aiheesta esille. Tilastolliseen ja yleistettävään tietoon ei ole siis pyritty. Tulosten kautta tarkastellaan kuuden matalan kynnyksen päihdetyössä toimivan näkemyksiä ja kokemuksia seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta ja sen puheeksi ottamisesta. Luotettavuutta lisää kuuden työntekijän jakautuminen kolmeen eri toimipisteeseen ja eri esimiesten alaisuuteen.

Tuloksia arvioidessa on huomioitavaa, että kaikki haastateltavat olivat toimineet useamman vuoden matalan kynnyksen päihdetyössä. Luotettavuuden näkökulmasta tutkittavien kokemus saattaa vaikuttaa tuloksiin ja tulokset saattaisivat erota kokemattomammilta työntekijöiltä kerätyllä aineistolla.

Hirsjärven ym. (2004, 217–2018) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisen kaikista eri vaiheista. Tulosten esittelyssä ja tulkinnassa pätee sama tarkkuus ja tutkimuksessa on kerrottava millä perusteella tulkinnat tuloksista esitetään. Tässä voidaan hyödyntää suoria lainauksia tai muita autenttisia dokumentteja. (Hirsjärvi ym. 2004). Luotettavuutta pyrittiin lisäämään

kuvaamalla tarkasti työn eri vaiheet ja analyysin teko. Tulkinat perustellaan työssä ja tulkintojen tukena käytetään haastateltavien lainauksia. Tuloksiin on yhdistetty aiempia tutkimustuloksia ja tietoa. Johtopäätökset ja pohdinta esitellään tuloksista erillisinä.

Tulosten luotettavuuden tarkastelun kannalta on huomioitava haastateltavien sukupuolten mahdollinen vaikutus. Kuten tuloksissa todetaan, haastateltavat kuvaavat sekä asiakkaan sukupuolen, että työntekijän sukupuolen vaikutuksia puheeksiottoon. Suurin osa haastateltavista oli naisia ja on huomioitava, että mikäli haastateltavat olisivat olleet miehiä, olisivat kokemukset sukupuolen vaikutuksista puheeksiottoon saattaneet erota.

Luotettavuutta arvioidessa on huomioitava opinnäytetyön tekijänä oma työroolini väkivaltatyön ja päihdetyön kentällä. On kuitenkin mainittavaa, ettei yhteyttä haastateltaviin ollut entuudestaan ja haastateltaville oltiin avoimia haastattelijan erilaisista rooleista. Väkivaltatyön osaamista ja seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tematiikan ymmärrystä pyrin hyödyntämään opinnäytetyössä esimerkiksi eri näkökulmien huomioimisessa ja luotettavan lähdemateriaalin arvioinnissa. Haastatteluissa edettiin teemojen, haastateltavien kerronnan ja keskinäisen keskustelun kautta. Haastattelijana pyrin jäämään enemmän kuuntelijan kuin aktiivisen keskustelijan roolin, jotta oma asiantuntemukseni teemasta ei vaikuta saatuun aineistoon tai johdattele haastateltavia. Haastattelujen edetessä esitettiin teemoihin liittyviä ja keskustelusta heräviä tarkentavia kysymyksiä.

8.2 Tutkimuksen eettisyys

Opinnäytetyössä noudatetaan opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjetta hyvästä tieteellisestä käytännöstä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012). Ohjeeseen perehdyttiin ja toimittiin

rehellisesti, luotettavasti ja huolellisesti koko prosessin ajan.

Opinnäytetyötä tarkasteltiin eettisesti työn kaikissa eri vaiheissa ja opinnäytetyön tekemiseen liittyvistä ratkaisuista keskusteltiin yhdessä opinnäytetyöohjaajien ja pienryhmän kanssa. Myös yhteistyökumppanin yhteyshenkilön kanssa keskusteltiin opinnäytetyöhön liittyvistä valinnoista työn suunnitteluvaiheessa.

Aiheen valinta on itsessään eettinen ratkaisu ja aiheen yhteiskunnallista merkittävyyttä pitäisi tarkastella (Hirsjärvi ym. 2004, 26). Päihteiden aktiivikäyttäjien kohtaamaa seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa ja matalan kynnyksen työntekijöiden näkemyksiä aiheesta voidaan pitää yhteiskunnallisesti merkittävänä aiheen vakavuuden ja seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan yleisyyden vuoksi.

Hirsjärven ym. (2004, 26) mukaan aiheen valinnan lisäksi tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kohtelu vaatii selvittelyä. Opinnäytetyöhön haettiin yhteistyöorganisaation myöntämän tutkimusluvan lisäksi suostumukset kaikilta haastateltavilta. Suostumusta pyydetessä kerrottiin selkeästi työn tavoite, miten ja mihin tietoa käytetään. Aineisto säilytettiin turvallisesti ilman tunnistetietoja ja nauhoitettu aineisto hävitettiin litteroinnin jälkeen. Litteroitu aineisto säilytetään ilman tunnistetietoja opinnäytetyöprosessin ajan.

Haastateltaville annettiin yhteydenoton yhteydessä tietoa haastattelusta ja aineiston käytöstä. Haastattelutilanteen alussa käytiin läpi opinnäytetyön tarkoitus, haastatteluaineiston käyttö, säilyttäminen ja haastateltavien nimettömyys. Haastateltavia rohkaistiin esittämään kysymyksiä opinnäytetyöstä. Haastattelussa huomioitiin aiheen sensitiivisyys ja haastatelluilla työntekijöillä oli mahdollisuus keskeyttää haastattelu, jättää vastaamatta tai poistua missä vaiheessa tahansa ilman seuraamuksia. Haastattelut toteutettiin toimipisteissä, joissa haastateltavat

työskentelevät. Näin mahdollistettiin haastateltaville tuttu ja luonteva ympäristö. Kaikki haastattelut toteutettiin nojatuolien tai sohvoryhmien muodostamissa ryhmätiloissa virallisempien kokoustilojen sijaan.

Valmiin tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä lisättiin kertomalla haastateltaville kaikki tiedossa olevat tutkimuksen tekoon liittyvät vaiheet ja yksityiskohdat. Kaikille haastateltaville kerrottiin tutkijan/haastattelijan rooli ja korostettiin, että opinnäytetyönä tehdään yksityishenkilönä A-klinikkasäätiölle, ei liittyen tutkijan omaan asiantuntijarooliin ja työrooliin. Haastateltavien kanssa käytiin läpi, ettei haastattelu vaikuta mahdolliseen tulevaan yhteistyökumppanuuteen haastattelijan työroolissa ja haastatteluissa saatua tietoa käytetään opinnäytetyöhön. Edellä mainittuun keskittymistä pidin opinnäytetyön luotettavuuden ja eettisyyden vuoksi erityisen tärkeänä, koska toimin työssäni seksuaaliväkivaltatyön sektorilla ja tunnen osan matalan kynnyksen päihdetyön palveluista työni kautta.

Tutkimusmenetelmänä haastattelun ongelma on se, miten vapaasti haastateltavan annetaan kertoa tutkittavasta aiheesta. Haastattelu voi olla enemmän tai vähemmän avoin. (Mäkinen 2006, 96.) Kaikki haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna haastattelurunkoon nojaten. Haastattelurungon avulla tarkastettiin kaikkien aihealueiden läpikäyminen, järjestys vaihteli ryhmän mukaan ja haastateltavat ottivat osan aihealueista puheeksi oma-aloitteisesti.

A-klinikkasäätiön toiminnot, joissa haastattelut toteutettiin, jätettiin mainitsematta raportissa. Näin huolehditaan haastateltavien nimettömyyden säilymisestä. Arvioitiin, että on riittävää keskittyä kuvaamaan ilmiötä matalan kynnyksen päihdetyössä yksittäisten toimipisteiden sijaan.

Epärehellisyyttä vältettiin opinnäytetyön kaikissa eri vaiheissa. Epärehellisyydellä

tarkoitetaan muun muassa plagiointia, toisten tutkijoiden työn vähättelyä, tulosten kritiikitöntä tarkastelua, tulosten sepittämistä ja harhaanjohtavaa raportointia (Hirsjärvi 2004,28). Raportissa kuvataan yksityiskohtaisesti työn tekemisen eri vaiheet, olosuhteet, mahdolliset valta-asetelmat ja analyysin luokittelun perusteet. Tulkintojen tukena käytetään haastateltavien lainauksia. Lainauksia ei käytetä irrallaan alkuperäisestä asiayhteydestä.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineiston avulla kuvattiin matalan kynnyksen päihdepalveluiden työntekijöiden kokemuksia seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan näkymisestä ja puheeksi ottamisesta. Haastateltavien kuvaukset ilmiöstä mukailivat aiheesta tiedettyä ja tutkittua. Tämän lisäksi tulosten avulla saatiin kuvausta seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta päihteiden aktiivikäyttäjien kohdalla. Opinnäytetyön keskeiset tulokset tiivistetysti:

<p><i>Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan ilmeneminen matalan kynnyksen päihdetyössä</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta on yleistä ja normalisoitunutta asiakkaiden elämässä. • Työntekijät arvioivat lähes jokaisella naisella olevan seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksia ja tämän liittyvän naisten huonoon asemaan päihteidenkäytön kentällä. • Miesten kohtaama seksuaalisuutta loukkaava väkivalta naisten kohtaamaa vaikeampaa. • Huoli asiakkaan kohtaamasta väkivallasta herää työntekijöissä merkkien, vihjausten, tiedon perusteella, mutta harvoin asiakkaan ottaessa aiheen puheeksi. • Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemusten moninaiset ja traumaattiset vaikutukset näkyvät asiakkaiden hyvinvoinnissa ja päihteiden käytössä.
<p><i>Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksiotto ja väkivaltaa kohdanneen tukeminen</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Työntekijöillä on tapoja ottaa väkivalta puheeksi. • Puheeksiottoon liittyy haasteita ja puheeksioton turvallisuus asiakkaille mietityttää. • Asiakkaan sukupuoli vaikuttaa: naisten kohdalla puheeksiotto helpompaa ja naiset tuottavat puhetta oma-aloitteisemmin, miesten kohdalla puheeksiotto koetaan haastavammaksi • Työntekijän sukupuoli saattaa vaikuttaa asiakkaan vastaanottoon. • Asiakkaan tukemisen keskiössä: asiakaslähtöisyys, luottamuksellisuus, asioiden nimeäminen, oikean tiedon antaminen, motivointi, vakauttaminen, tunneilmaisu, tilannetta helpottavat toimet ja menetelmät. • Tukemiseen liittyviä haasteita ovat asiakkaan tavoittaminen, jatko-ohjaus sekä päihteidenkäytön leima palveluissa. • Asiakkaan tukemisessa päästään harvoin puheeksiottoa pidemmälle. • Väkivaltaa kokeneen tukeminen aiheuttaa työntekijöissä monenlaisia tunteita ja sijaistraumatisoitumisen riskin.
<p><i>Työntekijän valmiuksia seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteissa tukevat tekijät ja kehittämistarpeet</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Työn järjestämiseen liittyvät rakenteet, asiakastyön työtavat ja ammatilliset valmiudet mahdollistavat asiakkaan tukemisen. • Työntekijän henkilökohtaiset valmiudet nähdään merkityksellisinä. • Kehittämistarpeita toiminnassa on miesten kanssa väkivallan puheeksi ottaminen, henkilökunnan osaamisen kehittäminen koulutuksella ja uusien työtapojen kehittäminen. • Asenneilmapiirissä ja palvelujärjestelmässä on haasteita: päihteidenkäytön leima palveluissa ja päihteidenkäyttäjien yhteiskunnallinen asema vaikeuttaa avun saamista väkivallan kokemuksissa. • Matalan kynnyksen työn resurssipula vaikeuttaa asiakkaan kokonaisvaltaista kohtaamista. • Väkivaltatyön palveluita tulee kehittää päihteiden aktiivikäyttäjät huomioiden.

Tuloksissa näyttöytyy selkeästi naisten huono asema ja seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan yleisyys. Naiserityisen toiminnan tarjoaminen ja väkivallan käsittely nais erityisissä ryhmissä oli käytössä osassa toimipisteistä. Aineiston valossa voidaan pitää perusteltuna, että päihteitä käyttäville naisille tarjotaan nais erityistä toimintaa. Kaikkien haastateltavien toiminnassa ei kuitenkaan ollut nais erityisyyttä, eikä nais erityistä toimintaa ole säännönmukaisesti matalan kynnyksen päihdetyössä ja haittoja vähentävän työn kentällä.

Tietoa ja keskustelua päihdetyön kentällä tarvitaan naisten huonon aseman lisäksi miesten kohtaamasta seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta. Vaikka suurin osa päihteiden aktiivikäyttäjistä on miehiä, haastateltavien puheissa ja esimerkeissä toistui pääosin naisten kohtaama seksuaalisuutta loukkaava väkivalta. Toisaalta tämä on linjassa jo tiedetyn kanssa, sillä suurin osa seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tunnistetuista tilanteista kohdistuu naisiin. Haastateltavat nimesivät kuitenkin esimerkiksi vankilassa tapahtuvan seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tiedetyksi, mutta vaietuksi. Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksiottoon miesten kanssa liittyi varovaisuutta ja vastaajien mukaan puheeksiotto miesten kanssa vaatii kehitettävää.

Seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan liitettiin haastatteluissa seksuaalisuus sekä vastikkeellinen seksi. Aineistossa vastikkeellinen seksi nähtiin sekä seksityönä että hyväksikäyttönä. Vastikkeellisen seksin määrittelyn seksityöksi tai hyväksikäytöksi voidaan arvioida vaikuttavan vastikkeellisen seksin puheeksi ottamiseen. Osa haastateltavista kuvasi vastikkeellista seksiä hyväksikäyttönä sekä tilanteita, joissa vastikkeelliseen seksiin liittyi paritus tai ihmiskauppa. Aineistossa todetaan, että seksuaalisuutta loukkaava väkivalta otetaan havaitessa puheeksi. Voidaan siis varovaisesti päätellä, että vastikkeellinen seksi otetaan puheeksi seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan liittyen, mikäli työntekijällä herää huoli tilanteen hyväksikäyttävyydestä ja väkivaltaisuudesta. Tämän arvion todentamiseksi tarvitaan kuitenkin vielä lisätutkimusta, sillä aihetta sivuttiin opinnäytetyössä vain haastateltavien

nostaessa aiheen esille.

Ihmiskauppa mainitaan haastatteluissa lyhyesti, vaikka ihmiskaupan auttamisjärjestelmän mukaan päihteiden aktiivikäyttäjät ovat erityisessä riskissä. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.) Näyttää siltä, että seksuaalisen väkivallan ja ihmiskaupan rajapintojen tunnistamiseen tarvitaan aiempaa enemmän osaamista ja koulutusta myös päihdetyön kentällä, jotta ihmiskaupan merkit täyttävät seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteet tunnistetaan ihmiskaupaksi.

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemukset vaikuttavat monin tavoin päihteiden aktiivikäyttäjien elämään. Tuloksissa korostuu kokemusten traumaattisuus ja seurausten pitkäkestoisuus. Aineistosta piirtyy kuva, että työntekijät ymmärtävät traumaattisten kokemusten liittyvän läheisesti päihteiden käyttöön. Tulosten avulla voidaan arvioida, että matalan kynnyksen päihdetyö vaatii ymmärrystä traumatisoitumisesta, jotta seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa voidaan tunnistaa.

Työntekijät kertoivat puheeksi ottamisesta ja asiakkaan tukemisesta sekä niihin liittyvistä haasteista. Haastateltavat kuvasivat kattavasti valmiuksia ja keinoja ottaa väkivalta puheeksi ja tukea väkivaltaa kohdannutta asiakasta. Kuvaukset asiakkaan tuen tavoista mukailivat vakauttavan kriisituen työtapoja (ks. s. 13). Nimetyistä keinoista huolimatta puheeksiotto koettiin haastavaksi. Haastavuutta lisäsi päihteiden aktiivikäyttö ja huoli puheeksioton vaikutuksista traumojen aktivoitumiseen. On kuitenkin huomioitava, että väkivaltatyön asiantuntijat suosittelevat aktiivista tuen tarjoamista väkivallan kokemuksiin eikä vakauttaminen väkivallan kokemuksissa tarkoita traumamuistojen käsittelyä vaan asiakkaan tilanteen tukemista muun muassa turvallisuuden tunnetta vahvistamalla (ks. s. 13).

Haastateltavat tunnistivat vahvaa keinottomuutta ja riittämättömyyttä asiakkaiden kohtaamaan seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan liittyen. Keinottomuuden voidaan

päätellä liittyvän asiakkaiden vaikeisiin elämäntilanteisiin ja siihen, ettei asiakkaan tukemisessa seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksissa päästä haastateltavien mukaan useinkaan nimeämistä pidemmälle. Toisaalta seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksi ottaminen viestittää asiakkaalle lupaa puhua, vaikka keskustelu jäisi vain puheeksioton tasolle.

Haastateltavat tunsivat paikallisia seksuaaliväkivaltatyön palveluita ja hyödynsivät niitä. Kaikki haastateltavat toimivat paikkakunnilla, joissa on erityispalveluita seksuaaliväkivaltaan liittyen. On mahdollista, että pienillä paikkakunnilla toimivilla matalan kynnyksen työntekijöillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia yhteistyöhön seksuaaliväkivaltatyöhön erikoistuneiden toimijoiden kanssa, mikä voi vaikuttaa asiakkaiden tuen saantiin.

Haastateltavat nimesivät tekijöitä, jotka vaikuttavat valmiuksiin tukea asiakasta seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteissa. Kaikki haastateltavat olivat kertomansa mukaan toimineet useamman vuoden kohderyhmän parissa ja useat lisäksi kehittämistehtävissä. Kuten haastateltavat itsekin arvioivat, saattaa heillä olla keskimääräistä paremmat ammatilliset valmiudet ja ammatillisuutta saattaa vahvistaa pitkä työkokemus. Työntekijöiden nimeämät valmiudet olivat pääosin työntekijäkeskeisiä. Työntekijät olivat ottaneet itse selvää ja perehtyneet aiheeseen.

Yhden ryhmän mainitseman traumaviitekehyksen lisäksi haastatteluissa ei ilmennyt selkeitä organisaatiosta tulevia ohjeita ja rakenteita seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tilanteissa toimimiselle. Yhdessä ryhmässä koettiin tarvetta asiakastyötä tukevalle ohjeistukselle. Voidaankin päätellä, että matalan kynnyksen päihdetyössä toimivat hyötyisivät yhteisistä ohjeista ja rakenteista väkivallan tilanteissa toimimiseen liittyen. Näin ollen valmiudet eivät jäisi työntekijöiden kokemuksen ja yksittäisten tiimien perehtymisen ja rakenteiden varaan.

Oman toiminnan kehittämisen näkökulmasta haastateltavat pohtivat erityisesti seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksiottoa miesten kanssa. Osassa ryhmissä pohdittiin mahdollisen ryhmätoiminnan kehittämistä aiheen ympärille ja yhteistyön tiivistämistä väkivaltatyön toimijoiden kanssa. Myös tarve lisäkoulutukselle esiintyi aineistossa. Tulosten valossa haastatelluilla työntekijöillä on keinoja tukea asiakasta seksuaalisen väkivallan kokemuksissa. Asiakkaiden kanssa päästään kuitenkin harvoin puheeksiottoa pidemmälle, eikä keinoja päästä käyttämään asiakkaan tukemiseksi. Asiakkaiden sitouttaminen ja saaminen tuen piiriin vaatii tarkastelua ja uusia lähestymistapoja.

Yhteiskunnalliset ja palvelujärjestelmään liittyvät kehittämistarpeet jäivät väkivallan ilmiön kuvailua vähemmälle aineistossa. Kehittämistarpeiksi tunnistettiin palvelujärjestelmässä tarvittava asennemuutos sekä kriisi- ja väkivaltatyön palveluiden kohdentaminen erityisessä riskissä oleville ryhmille ja väkivaltatyön menetelmissä päihteidenkäytön huomioiminen. Näyttää siltä, että väkivalta- ja kriisityön palveluita tulee kehittää päihteiden aktiivikäyttäjät tavoittaviksi. Aineistossa kuvatut akuutit ja jatkuvat hyväksikäytön tilanteet esimerkiksi asunnottomuuteen liittyen vaativat kriisituen lisäksi kokonaisvaltaisia toimenpiteitä asiakkaiden turvallisuuden takaamiseksi. Päihteiden aktiivikäytön tuomat erityispiirteet tulee huomioida väkivaltatyön palveluita suunniteltaessa ja menetelmiä väkivallan tunnistamiseen ja käsittelyyn tulee kehittää päihdetyön näkökulmasta.

Päihteiden aktiivikäytön tuoma leima toistui aineistossa. Leiman purkamista ja päihteiden aktiivikäyttäjien yhteiskunnallisen aseman parantamista voidaan pitää väkivallan ennaltaehkäisyn ja tukipalveluihin kiinnittymisen kannalta olennaisina. Ihmisten luottamus viranomaisiin ja poliisiin on keskeistä väkivallasta irtautumisen kohdalla. Tuen piiriin hakeutumisen tiedetään olevan vaikeaa seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kokemuksissa, joten päihteiden aktiivikäyttö ja siihen liittyvä leima vaikeuttaa tuen hakemista entuudestaan. On kiinnostavaa, että jopa matalan kynnyksen palveluissa, joissa tasavertaisuus, kunnioitus ja luottamuksellisuus ovat

toiminnan ytimessä, asiakkaat harvoin kertovat väkivallan kokemuksistaan.

Tulosten perusteella lisätutkimustarpeita on naisten aseman parantamiselle ja nais erityisten palveluiden kehittämiseksi, päihteitä käyttävien miesten kohtaamalle seksuaalisuutta loukkaavalle väkivallalle sekä ihmiskaupan, parituksen ja vastikkeellisen seksin yhteydestä päihteiden aktiivikäyttöön ja niiden vaikutuksista päihteitä aktiivisesti käyttävälle asiakkaalle. Tutkimusta tarvitaan lisäksi päihteiden aktiivikäyttäjien kokemuksista avun saannista väkivaltatilanteissa.

10 POHDINTA

Tulokset osoittavat, että seksuaalisuutta loukkaava väkivalta on tunnistettu ja huolta herättävä ilmiö matalan kynnyksen päihdetyössä. Haastateltavat työntekijät kertoivat aiheesta avoimesti ja rohkeasti sekä olivat valmiita pohtimaan kehittämistarpeita aiheeseen liittyen. Aineistoa saatiin kuudelta haastateltavalta runsaasti. Arviointiin, että vapaaehtoisiksi haastatteluihin ilmoittautui aiheesta kiinnostuneet ja aihetta jo entuudestaan paljon pohtineet päihdetyön ammattilaiset.

Haastateltavat nimesivät kattavasti keinoja väkivaltaa kohdanneen tukemiseen. Kuten johtopäätöksissä todetaan, työntekijäkeskeisen osaamisen ohella päihdetyöhön tarvitaan systemaattista koulutusta ja mallinnusta seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan tunnistamisesta. Sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa ja päihdetyön opinnoissa tulee huomioida seksuaalisuutta loukkaava väkivalta mielestäni aiempaa kattavammin. Väkivallan yleisyyden ja vaikutusten valossa on selvää, että seksuaalisuutta loukkaava väkivalta ja muu kaltoinkohtelu tulee sisällyttää jokaisen ammattilaisen perusopintoihin.

Yhteiskunnallinen asenneilmapiiri seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan sekä päihteiden aktiivikäyttöön vaikuttaa väkivallan tunnistamiseen ja tuen hakemiseen. Tarvitaan toimia päihteiden aktiivikäyttäjien yhteiskunnallisen aseman parantamiseen ja päihteidenkäytön leiman purkamiseen palveluissa. Myös seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta keskusteleminen vaatii vakavuudella suhtautumista ja uhrin syyllistämisen ja kyseenalaistamisen lopettamista. Pidän tärkeänä, ettei väkivaltaa normalisoida mihinkään yhteisöön liittyen, eikä väkivaltaa hyväksytä kuuluvaksi huumeidenkäyttöön. Päihteiden aktiivikäyttö ei ole oikeutus seksuaalisuutta loukkaavalle väkivallalle ja muulle hyväksikäytölle. Yhteiskunnan viestin tulisi olla selkeä: väkivallalta tulee suojella kaikkia, erityisesti haavoittuvassa asemassa ihmisiä.

Aineiston ja aiemmin tutkitun perusteella on syytä pohtia, miten päihteiden aktiivikäyttäjien suureen riskiin seksuaalisuutta loukkaavalle väkivallalle voidaan puuttua ja voidaanko tilanteita ehkäistä. Päihteiden aktiivikäyttäjät suuren riskin ryhmänä väkivallalle vaatii yhteiskunnallisia toimia. Väkivallan kokemusten hoitaminen päihteidenkäytöllä ja päihteiden käytön lisäämä riski väkivallalle ja hyväksikäytölle on kierre, jonka katkaisemiseen tulee kehittää toimintamalleja.

Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta linkittyy vahvasti lähisuhdeväkivaltaan ja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Huolensa linkittymisestä on ilmaissut lukuisien kansalaisjärjestöjen lisäksi poliittiset päättäjät sisäministeriä myöden. On tärkeää, että erityisen haavoittuvat ja marginalisoidut ryhmät huomioidaan keskusteluissa ja palveluiden kehittämisessä. Kokemukseni mukaan päihteiden aktiivikäyttäjät erityisen haavoittuvana ryhmänä unohtuvat keskusteltaessa väkivallasta ja sen vaikutuksista. Valmiuksien vahvistaminen matalan kynnyksen työssä ei yksistään riitä tilanteen parantamiseksi. Väkivaltatoimijoilla ja päihdejärjestöillä on tehtävää päihteiden aktiivikäyttäjien kohtaaman väkivallan esiin nostamiseksi ja toimenpiteiden vaatimiseksi päättäjiltä.

Päihdepalveluita kehittäessä väkivallan ja muiden traumakokemusten huomioiminen on tärkeää. Tarvitaankin traumatietoista kehittämistyötä palvelujärjestelmään. Vakauttavaa kriisitukea tulee tarjota päihteiden käytön tilanteesta riippumatta ja siihen tulee keskittää riittäviä resursseja. Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan ja traumakokemusten yleisyyden näkökulmasta olen huolissani siitä, että huomioidaanko nämä riittävästi asiakkaan lähtiessä kuntoutumaan päihteiden käytöstä? Kuten opinnäytetyössä kuvataan, päihteiden aktiivikäyttö saattaa olla keino traumaoireiden kanssa selviämiseen. Traumakokemusten tiedetään vaikeuttavan päihteistä irtautumista. Tarjotaanko päihteistä kuntoutuvalle siis riittävää tukea ja terapeutista työskentelyä osana kuntoutuspolkua? Huoleni on, että entuudestaan vähillä resursseilla olevat matalan kynnyksen päihdepalvelut sekä väkivaltatyön palvelut jäävät jalkoihin sote-uudistuksessa.

Pidän tärkeänä, että opinnäytetyön tuloksia hyödynnetään matalan kynnyksen päihdepalveluiden ja väkivaltatyön palveluita kehittäessä. Tulokset antavat tarkan kuvauksen työntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista väkivaltaan liittyen. Myös työntekijöiden tunteet ja väkivallan tilanteissa tukemisen vaikutukset työntekijään ovat keskeisiä työn eettisen ja turvallisen toteuttamisen kannalta. Kuten työntekijät itsekin tunnustivat, riski sijaistraumatisoitumiselle on korostunut, mikä vaatii huomiointia.

Seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan yleisyyden ja vaikutusten vuoksi pidän tärkeänä, että väkivallan vastainen työ nostetaan matalan kynnyksen toiminnan ja haittoja vähentävän työn ytimeen. Päihteiden käyttöön liittyvien terveydellisten ja sosiaalisten haittojen vähentämisen lisäksi väkivallan ja väkivallan vaikutusten vähentäminen päihteitä aktiivisesti käyttävien ihmisten elämässä lisää merkittävästi hyvinvointia. Opinnäytetyön tuloksia voidaan käyttää ilmiöön syventymisen lisäksi perusteena uusien toimintamallien rahoittamiselle ja kehittämiselle seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan huomioimiseksi matalan kynnyksen päihdetyössä.

LÄHTEET

L 39/1889. Rikoslaki. Saatavilla 25.11.2018

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20>

A-klinikkasäätiö. Arvot. Saatavilla 4.5.2018

<https://www.a-klinikka.fi/yhteistyokumppaneille/palvelulupaus/arvot>

A-klinikkasäätiö. A-klinikkasäätiön palveluntuotanto siirtyy vaiheittain yhtiöön.

Saatavilla 5.1.2018 <https://www.a-klinikka.fi/arkisto/a-klinikksaation-palveluntuotanto-siirtyy-vaiheittain-yhtioon>

Ahokas K. & Huovinen M. (2006). *Päihteet ja seksiyö*. Saatavilla 1.1.2017

<http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihteiden-kayton-erityisryhmia/paihteet-ja-seksityo>

Arponen, A., Brummer-Korvenkontio, H., Liitsola, K. & Salminen, M. (2018). *Luottamus*

ja vapaaehtoisuus terveysneuvontapistetoiminnan onnistumisen edellytyksinä. Poikkitieteellinen arviointitutkimus

ruiskuhuumeidenkäyttäjien terveysneuvonnan vaikuttavuudesta

tartuntatautien ehkäisyssä ja torjunnassa. Kansanterveydenjulkaisu

B15/2008. Helsinki.

Brusila, P. (2006). Uhrin näkökulma. Luvussa kriminalisoidut seksuaaliteot. Teoksessa

Apter, D., Väisälä, L., Kaimola, K. & Ansamaa, O. (toim.), *Seksuaalisuus*

(s. 333–341). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere:

Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. (2010). Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa

Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*. 3.

uudistettu ja täydennetty painos. (s. 26–44). Juva: WS Bookwell Oy

Forsell, M & Nurmi, T. (2014). *Päihdehuollon huumeasiakkaat 2013*. Tilastoraportti.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla

https://thl.fi/tilastoliite/tilastoraportit/2014/tr21_14.pdf

- Hannila, K. (19.2.2018). *Ahdistelu voi jäädä ihmiseen kuin sotatrauma ja jopa periytyä lapsille, sanoo terapeutti – ”Pitäisi keskustella siitä, kuinka paljon seksuaalinen väkivalta syrjäyttää”*. 19.2.2018. (Lehtihaastattelu). Helsingin Sanomat. Saatavilla <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005573890.html>
- Hintikka, S. & Aho, J. (28.11.2017). Toimivat käytännöt seksuaaliväkivaltatyössä (luentodiat ja muistiinpanot).
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004). *Tutki ja kirjoita*. 10., osin uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. *Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakasmäärä korkein sen historiassa*. Saatavilla 4.5.2018 http://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ihmiskaupan-uhrien-auttamisjarjestelman-asiakasmaara-korkein-sen-historiassa
- Ihmisoikeuskeskus. (2014) TIEDOTE: *Naisiin kohdistuva väkivalta laajamittaista - Suomen ratifioitava Istanbulin sopimus*. Saatavilla 16.10.2018 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut2/uutiset/uutisarkisto-2012-2017/?x5964492=5964738>
- Järventie, J., Kuusi, M. & Seppä, K. (2012). *Seksuaalinen riskikäyttäytyminen terveysneuvontapisteiden huumeasiakkailla*. Yhteiskuntapolitiikka YP 77 (2002):6 (s. 670-677.) Saatavilla <http://www.julkari.fi/handle/10024/104457>
- Kervinen, H. & Hintikka, S. (toim.) (2015.) *Välittäminen kannattaa! Seksuaaliväkivaltatyön toimivat käytännöt. VÄLITÄ! – seksuaaliväkivaltatyön verkostohanke*. Tampere: Viestipaino Oy.
- Kuukari H. (i.a.) Teoksessa *MITÄ SITTEN TEKISIN? – Opas seksuaalista väkivaltaa kohdanneiden auttamiseksi*. Raiskauskriisikeskus Tukinainen. Saatavilla 9.8.2018 https://www.tukinainen.fi/e_kirja_1/#/4
- Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A. & Lozano, R. (toim.) (2002.) *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization. Saatavilla http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=687B437085BAADEE2F9732AF714002E2?sequence=1

- Laitinen, K., Uhlbäck, S., Eskelinen, N. ja Saari, J. (2017). *Sumuisten sielujen hyvinvointi – terveysterveystapisteiden asiakkaiden hyvinvointi ja palvelujärjestelmään kiinnittyminen*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Laitinen, M. (2004). *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä*. Tampere: Vastapaino.
- Lampinen, P. (2007). *RAISKATTU MIES. Tutkimus miehiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta*. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla 10.8.2018
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/38214/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201207132078.pdf>
- Lappi-Seppälä, T. ja Niemi, H. (2017). Seksuaalirikokset. Teoksessa *Katsauksia 22/2017. Rikollisuustilanne Suomessa. Rikollisuustilanne tilastojen ja tutkimusten valossa* (s. 81-103). Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Liebschutz J., Savetsky J., Saitz R., Horton N., Lloyd-Travaglini C. & Samet J. 2002. *The relationship between sexual and physical abuse and substance abuse consequences*. Teoksessa *Journal of Substance Abuse Treatment* 22 (2002) (s. 121–128). Saatavilla
<https://nhorton.people.amherst.edu/help/jsat-paper.pdf>
- Lorvick J., Lutnick A., Wenger L., Bourgois P., Cheng H. & Kral A. (2014). *Non-Partner Violence Against Women Who Use Drugs in San Francisco*. *Violence Against Women* 20 (11). Saatavilla 10.8.2018
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4332555/>
- Löfberg C. & Vuorikoski T. (2017). *Nainen huumeidenkäyttäjänä – Päihdetyöntekijän silmin*. Opinnäytetyö: Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto. Laurea-ammattikorkeakoulu.
- Mäkinen O. (2006). *Tutkimusetiikan ABC*. Tammi: Helsinki.

- Nipuli, S. & Bildjuschkin, K. (2016). *Hoitoketju seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kokeneen auttamiseksi*. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Ohjaus 5/2016.)
- Ollgren, J., Forsell, M., Varjonen, V., Alho, H., Brummer-Korvenkontio, H., Kainulainen, H., Karjalainen, K., Kotovirta, E., Partanen, A., Rönkä, S., Seppälä, T. & Virtanen, A. (2012). *Amfetamiinien ja opioidien ongelmakäytön yleisyys Suomessa 2012*. Yhteiskuntapolitiikka 2014:5 (s. 498-508). Saatavilla <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116870/ollgren.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Partanen, A., Holmberg, J., Inkinen, M., Kurki, M. & Salo-Chydenius, S. (2015). *Päihdehoitotyö*. Helsinki: Sanoma Pro.
- Perälä, R. (2012). *Haittojen vähentäminen suomalaisessa huumehoidossa. Etnografinen tutkimus huumeongelman yhteiskunnallisesta hallinnasta 2000-luvun Suomessa*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:6. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/30102>
- Piispa, M., Heiskanen, M., Kääriäinen, J. & Sirén, R. (2006). *Naisiin kohdistuva väkivalta 2005* (Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225 ja HEUNI Publication series No. 51). Saatavilla https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152455/225_Piispa_Heiskanen_Kaariainen_Siren_2006.pdf?sequence=2
- Pitkänen, T., Perälä, J. & Tammi, T. (2016). *Huumeidenkäyttäjien on monenlaisia: kahdensadan helsinkiläisen huumeiden aktiivikäyttäjän elämäntilanne ja päihteiden käyttö*. Tietopuu: tutkimussarja 1/2016. Saatavilla https://www.a-klinikka.fi/tiedostot/Tietopuu_Tutkimussarja_1_2016.pdf
- Raijas, R. (2003). Seksuaalisen väkivallan trauma. Teoksessa Martta Kaukonen (toim.) – Raijas R., Silver, R. & Valkama K. *Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö. Selviytymiskertomuksia*. (s. 33-46). Juva: PS-kustannus.
- Smolej, M. (2014). *Kenelle väkivaltarikokset kasautuvat Suomessa? Poliisin tietoon tullut toistuva väkivalta ja sen uhrin*. Yhteiskuntapolitiikka 79 1:2014.

- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla
<http://www.julkari.fi/handle/10024/114813>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Päihdepalvelut. Saatavilla 6.8.2018
<https://stm.fi/paihdepalvelut>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomola, P. (2012) Huumeiden ja lääkkeiden ongelmakäyttäjän kohtaaminen. Teoksessa Seppä, K., Aalto, M., Alho H. & Kiianmaa, K. (toim.). *Huume- ja lääkeriippuvuudet* (s. 45-50). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö*. Saatavilla 1.12.2016 <http://www.tenk.fi/fi/htk-ohje/hyva-tieteellinen-kaytanta>
- Varjonen, V. (2015). *Huumetilanne Suomessa 2014*. Raportti 1/2015. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Vironkangas, E. (2017). *Eriarvoisuuden kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä. Huumeita käyttävien naisten standpoint*. Yhteiskuntapolitiikka 82. 2017:3.
- Vironkangas, E. (2017). *Rajoitettuja avunsaannin kokemuksia ja hallinnan suhteita huumeita käyttävien naisten keskusteluissa hyvinvointipalvelujärjestelmästä*. Janus 2017/2.
- Väyrynen, S. (2007). *Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa*. Lapin yliopisto. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.
- Vuorensyrjä, M & Fagerlund, M. (2018). *Poliisibarometri 2018. Kansalaisten arviot poliisin toiminnasta ja Suomen sisäisen turvallisuuden tilasta*. (Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 130). Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. Saatavilla
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/150940/Polamk_raportteja_130_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Quadara A., Stathopoulos M., & Jenkinson R. (toim.) (2015). *Establishing the connection [between alcohol and other drug use and sexual victimisation]*. State of knowledge paper. AUSTRALIAN`S NATIONAL

RESEARCH ORGANISATION FOR WOMENS SAFETY TO Reduce Violence
against women and children.

LIITE 1: TEEMAHAASTATTELURUNKO

Haastattelun alussa haastateltavien kanssa käydään läpi tutkimuksessa saadun tiedon käyttäminen, säilyttäminen ja tutkijan rooli suhteessa haastateltaviin. Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta terminä kuvataan haastateltaville.

1. Kertoisitteko alkuun toiminnastanne ja työnkuvistanne?
2. Kertoisitteko, millainen asiakaskuntanne on?
 - a. Millaisia teidän asiakasmääränne ovat?
 - b. Millainen elämäntilanne heillä on ja millaisia haasteita?
 - c. Miten seksuaalisuus näkyy teidän työssä asiakkaiden kanssa? Entä seksuaalinen riskikäyttäytyminen?
3. Kertoisitteko, miten seksuaalisuutta loukkaavan väkivalta näkyy työssänne?
 - a. Naisten kohdalla
 - b. Miesten kohdalla
 - c. Millaisia seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan muotoja asiakkaat ovat kohdanneet? (jos jokin jää määrittelemättä, niin tarkenna kaikki muodot lapsuus ja nuoruus)
 - d. Millaisia vaikutuksia seksuaalisuutta loukkaavalla väkivallalla on ollut asiakkaidenne elämään?
4. Kertoisitteko seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksi ottamisesta?
 - e. Milloin ja miten huoli asiakkaan kohtaamasta seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta herää?
 - f. Miten asiakaskohtauksissa on mahdollistettu huolen puheeksi ottaminen?
 - g. Miten tilanne on edennyt, kun seksuaalisuutta loukkaava väkivalta on otettu puheeksi?
 - h. Millaisia haasteita asian puheeksiottoon liittyy?
5. Valmiudet
 - a. Millaisia valmiuksia teillä on ottaa puheeksi seksuaalinen hyväksikäyttö ja väkivalta?
 - i. naisten kohdalla?
 - ii. miesten kohdalla?
 - b. Minkälaisia tunteita tilanteen puheeksi ottamiseen liittyy?
 - c. Mitkä tekijät tukevat valmiuksia?
6. Menetelmät
 - a. Onko jotain menetelmiä ottaa asia puheeksi? Ja miten ne toimivat?
 - b. Onko teemaan annettu koulusta ja millaista?
7. Kehittämistarpeet
 - a. Onko teillä jotain toiveita liittyen seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan puheeksiottoon tai palvelujärjestelmään?
 - b. Millaisia muita kehittämiskohtia olet huomannut teemaan liittyen?

LIITE 2: HAASTATELTAVAN SUOSTUMUS OSALLISTUA TUTKIMUKSEEN

Tutkimuksen nimi: Seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön kohtaaminen

Tekijä: Ilona Mäki, DIAK opinnäytetyö (Sosionomi YAMK)

Suostun haastateltavaksi Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomi (YAMK) Ilona Mäen opinnäytetyötä varten. Annan Mäelle luvan käyttää haastattelussa kerättyjä tietoja tutkimuksessaan. Tietoja käsitellään luottamuksellisesti ja tietoja käytetään vain tässä tutkimuksessa. Suostun äänen tallentamiseen ryhmähaastattelun aikana. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen suullisesti ja kirjallisesti kerätty aineisto hävitetään ja ääninauhat tyhjennetään. Osallistumiseni tähän tutkimukseen on vapaaehtoista ja minulla on oikeus keskeyttää haastattelu, eikä siitä koidu minulle seuraamuksia. Tätä lomaketta on tehty kaksi kappaletta, toinen haastateltavalle ja toinen opinnäytetyön tekijälle.

Päiväys

Allekirjoitus

Nimenselvennys

Tutkimuksen tekijä

LIITE 3: TIEDOTE HAASTATELTAVALLE

Arvoisa A-klinikkasäätiön työntekijä, teen ylempään korkeakoulututkintoon (Sosionomi YAMK) liittyvää tutkimusta A-klinikkasäätiö yhteistyökumppanina. Matalan kynnyksen päihdepalveluiden työntekijänä sinulla on arvokasta tietoa, kokemusta ja näkemystä seksuaalisesta väkivallasta ja hyväksikäytöstä sekä ilmiön puheeksi ottamisesta. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää matalankynnyksen päihdepalveluiden työntekijöiden kokemuksia seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön näkymisestä ja puheeksi ottamisesta matalankynnyksen asiakastyössä.

Tutkimuksen tavoitteena on nostaa päihteiden aktiivikäyttäjien kokema seksuaalinen hyväksikäyttö ja väkivalta erityisilmiönä näkyviin ja tuoda työntekijöiden hiljainen tieto aiheesta esille. Seksuaalisella väkivallalla ja hyväksikäytöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä kaikkea asiakkaiden elämän varrella kokamaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta rikkovia tekoja.

Tutkimusta varten haastatellaan A-klinikkasäätiön päihdepalveluiden avohuollon työntekijöitä. Haastattelut toteutetaan teemahaastatteluina 2-3 hengen ryhmissä. Ryhmät muodostetaan työyhteisöjen sisällä ja haastattelu on kestoaltaan noin 1,5-2 tuntia. Haastatteluun alkuun kerätään nimetön lyhyt taustakysely. Osallistuminen on vapaaehtoista ja haastattelu on mahdollista keskeyttää ilman seuraamuksia. Haastatteluista kerätyt tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Tietoja käsitellään nimettöminä ja niitä käytetään vain tässä tutkimuksessa. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen haastatteluaineisto hävitetään. Tutkimukseen osallistuneet työntekijät ovat yksilöinä tunnistamattomia.

Yhteistyöterveisin,

Ilona Mäki p. 044 XXXXXX